



חודש ניסן

הלכות ומנהגים לחודש ניסן

- א. חשיבות החודש** - "החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה". רובו של החודש ימים טובים: בראש חודש ניסן הוקם המשכן וי"ב יום הקריבו הנשיאים את קרבנם, ועוד בו שבעת ימי הפסח ובו נגאלו ממצרים ובו עתידין להגאל. ולכן יש בו הלכות מיוחדות. (ש"ע תכט סע' ב. קלא סע' ז' ונו"כ שם).
- ב. כשאומר אדם על חודש ניסן שהוא ה"חודש הראשון" הוא מקיים מצוות עשה דאורייתא של "החודש הזה לכם ראש חדשים" וכו', וכל זאת כדי לזכור את החודש שבו יצאנו ממצרים. (עיין רמב"ן על התורה).**
- ג. שואלין בהלכות פסח** - קודם לפסח שלשים יום. (ש"ע תכט סע' א' ועיין ב"ז). על כן חובה על כל איש ישראל לשנן לעצמו היטב במשך ימים אלו יום יום את ההלכות הקשורות לחג הפסח, ולהתחיל גם בניקוי הבית ובקניית מוצרים לפסח. ורבים מיראי ה' וחושבי שמו נוהגים להתחיל בזה מיום י"ד באדר. (דהיינו פורים דפריים, ועיין ר"ה ז' ע"א בכורות נז' ע"ב תוד"ה בפרוס כה"ח שם ס"ק ה, מש"ב ס"ק ב).
- ד. גם אם אדם למד את ההלכות האלו בשנים עברו, ישוב ללומדם בכל שנה מפני שהשכחה מצויה. ועוד טעם יש בזה, שכל הלומד הלכה - בורא מלאך השומרו שלא יכשל בה.**
- ה. שני תלמידים השואלים את הרב בשלושים יום קודם הפסח, אחד שאל בעניין הנלמד באותה שעה ואחד שאל בעניין הפסח - יקדים הרב לענות לזה ששאל בהלכות פסח, שזו שאלה בזמנה. (עיין ב"י ריש תכט).**
- ו. החיוב ללמוד הלכות קודם החג הוא גם על יחיד וגם על ציבור, אלא שהציבור לא צריך לבטל סדר לימוד קבוע עבור זה, ודי בכך שיקצרו מעט מסדר לימודם הרגיל, וילמדו בו הלכות פסח. (עיין כה"ח וביאור הלכה שם).**



- ז. תחנון בניסן** - אין אומרים תחנון ונפילת אפים בכל חודש ניסן, שרובו ימים טובים בגלל הקרבת הנשיאים וימי הפסח. (שם סע' ב).
- ח. אין אומרים "צדקתך"** בשבת במנחה. וכן הדין בכל שבתות השנה, אם אין אומרים תחנון באותו יום אילו היה חול, אין אומרים "צדקתך" באותה שבת. (שם ובס' רצב סע' ב).
- ט. אין אומרים מזמור "למנצח... יענך" ו"תפילה לדוד" בשחרית כל החודש.** והאשכנזים אומרים "למנצח... יענך" כל החודש חוץ מערב פסח וחול המועד שלא אומרים. (כה"ח תכט ס"ק מז).
- י. פרשת הנשיאים** - בראש־חודש ניסן הוקם המשכן, והנשיאים הקריבו את קרבנם בחנוכת המשכן, כל נשיא הקריב יום אחד, ולכן נוהגים לקרות בפרשת הנשיאים מיום ראש־חודש ניסן, כל יום קוראים פרשה של אותו יום. וביום י"ג בניסן היו קוראים עד "כן עשה את המנורה". (כה"ח תכט ס"ק כב. יש נוהגים ליתן צדקה אחרי הקריאה. ויש נוהגים לקרות בספר יחזקאל וכו' ויש מוסיפים בקשות שונות. יש נוהגים לקרוא גם פרשת "ויביאו את המשכן", ופרשת "ויהי ביום כלות משה" ועיין בדרישה סימן תכט אות ב' באיזה יום הקריב הנשיא הראשון).
- יא. אחר פרשת הנשיאים נוהגים לקרוא "יהי רצון" של הזכרת הנשמות כמובא בסידורים.** והגאון רבי יוסף חיים זיע"א היה רגיל לומר את הבקשה לעילוי נשמות כל חודש ניסן. (מדברי הגאון רבי יוסף חיים זיע"א בהגדת אורח חיים עמ' א סע' ב משמע שהיו קוראים רק את פרשת הנשיא יום יום ולא את הבקשה המופיעה בסידורים אחרים. אחר כך היו מפרישים ג' פרוטות לצדקה, ואומרים "אנא בכח", "שיר המעלות בשוב" ו"הללויה הללו את ה' מן השמים". וכל זאת היו אומרים עם הפרוטות ביד ואחר כך נותנים אותם לצדקה. וטוב לעשות כדעת הבן איש חי בכל מקום שבו אין בדבר זה מחלוקת - כה"ח תכט ס"ק כב, כג).
- יב. יש קוראים פרשת הנשיאים מתוך ספר התורה, אבל המנהג הטוב לקרות מתוך סידור או חומש.**
- יג. תענית בניסן** - אין מתענין בחודש ניסן אפילו תענית יארציט, ואפילו חתן וכלה אין צריכים להתענות בו. ולדעת המשנה ברורה חתן וכלה צמים אפילו בר"ח ניסן. (משנ"ב שם ס"ק י. בדרך כלל חתן וכלה אינם מתענים בראש חודש, אבל הרמ"א בס' תקעג כתב שיש להם להתענות בראש חודש ניסן, כיון ששני בני אהרן נפטרו באותו יום).



יד. אין לגזור בו תענית ציבור, אבל תענית חלום מתענין. והבכורים מתענין בערב פסח. (ש"ע תכט סע' ב' ורמ"א שם. כה"ח ס"ק לד. רמ"א תקעג סע' א. חוקת הפסח. ויש נוהגים להתענות כל תעניות אלו וגם תענית יחיד, שכן דעת מרן הש"ע, אך אנו לא נהגנו כן. - עיין ש"ע תכט סע' ב ובב"י באר היטב ס"ק ז. תצב סע' א).

טו. הנהגים להתענות בכל ערב ראש־חודש, יש אומרים שלא יתענו בערב ראש־חודש אייר, אלא אחר ר"ח, כיון שעדיין ניסן הוא. (משנ"ב תכט ס"ק יז. ולדעת בא"ח (בהגדת אורח חיים עמ' רמ) טעם קלוש הוא ועל כן מי שנהג או רוצה בכך, יכול להתענות גם בערב ראש־חודש אייר.

טז. **אבלות ובית עלמין** - אין אומרים בחודש זה "צידוק הדין" לאבלים שבשעת ימי אבלות, ואפילו היה הנפטר תלמיד חכם מופלג. ואם נהגו לאומרו - ימשיכו כמנהגם. (עיין רמ"א תכט סע' ב, כה"ח ס"ק ג).

יז. אין מספידים כל חודש ניסן אלא לחכם "בפניו", דהיינו קודם הקבורה. (שם).

יח. נוהגים לא ללכת לבית הקברות בחודש ניסן, ומי שיש לו אזכרה של יום השנה (וארצייט) ילך בערב ראש־חודש ניסן. אמנם מי שיש לו אזכרה של היום השביעי או יום השלושים בתוך ניסן, יכול ללכת לבית הקברות (ועיין בהלכות ראש השנה דיני הליכה לבית קברות).

יט. נהגו לילך בערב ראש־חודש ניסן לבית הקברות להרבות בתפילה לע"נ הנפטרים, היות ועל פי הזוהר הקדוש יש בימים אלו תועלת גדולה לנפטרים מהמצוות והמעשים טובים שעושים לעילוי נשמתם. וטוב לעשות כן גם בערב ראש־חודש אייר.

כ. **קמחא דפסחא** - הזוהר הקדוש כתב כי בכל החגים והזמנים צריך האדם לשמוח ולשמח לב עניים, ואם הוא שמח לבדו ואינו משמח עניים, עליו נאמר: "וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם" (ומלאכי ב ג, וכן: "חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח" (ישעיה א יד). לכן יזהר כל אדם לשמח לב עניים, יתומים ואלמנות, וה' ישמח לבבו. (זוהר יתרו פח ב).

כא. כתב הרמב"ם (הלכות יום טוב פרק ו הלכה יח) בעניין מצוות השמחה בחג שיש מצוה לשמוח ולשמח את אשתו וילדיו "וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל



(דברים ט"ז) לגר ליתום ולא למנה עם שאר העניים האומללים. אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ועל אלו נאמר (הושע ט'): 'זבחייהם כלחם אונים להם, כל אוכליו יטמאו, כי לחמם לנפשמ'. ושמחה כזו – קלון היא להם, שנאמר (מלאכי ב): 'זריתי פרש על פניכם פרש חגיכם'."

כב. מנהג קדום ועתיק יומין אשר נהגו בו ראשונים ליקח חטיין ולחלקן לעניים כדי לסייע בידם בהוצאות החג המרובות. וכיום נוהגים ליתן מעות לאגודות המתעסקות בחלוקת מוצרי מזון לניזקקים. (רמ"א תכט סע' א. וכה"ח שם).

כג. יש להדגיש, כי יש פוסקים אשר נתנו למנהג זה תוקף של הלכה. ודבר זה הוא חיוב על כל אדם, ואינו חומרא או חסידות בלבד. ועל כן מי שגר בעיר שלושים יום ויותר חייב ליתן למגבית זו. והעני שגר בעיר יותר משלושים יום יכול לקבל ממגבית זו. והגבאים יתנו לכל עני לפי מצבו ומספר נפשות ביתו. (משנ"ב ס"ק ה).

כד. **שבת הגדול** – נהגו לדרוש בשבת הגדול בהלכה ובאגדה כדי להורות לעם את הדרך אשר ילכו ואת המעשה אשר יעשון. ואחד הטעמים שקורין אותו "שבת הגדול", משום שבשבת זו מתאסף קהל גדול לשמוע הלכות חשובות. (כה"ח תכט ס"ק ג. תל ס"ק ד ועיין בטור ובב"י טעמים נוספים).

כה. מאחר שעיקר דרשת שבת הגדול היא ללמד לעם את המעשה אשר יעשון, ועיקר ההכנות הם לפני החג, לכן כשחל ערב פסח בשבת נהגו להקדים את דרשת שבת הגדול שתהיה שהות לקהל לדעת איך להכין את צרכי החג. (כה"ח תכט ס"ק ד).

כו. בשבת הגדול אין הספרדים משנים בסדרי התפילה או בסדרי המאכל אלא נוהגים כמו בכל שבת. והאשכנזים נוהגים לומר במנחה של שבת זו חלק מההגדה של פסח מ"עבדים היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו". (רמ"א תל סע' א. קצש"ע קז סע' ג. אמנם הנהגים מנהג הגר"א לא אומרים בשבת חלק מההגדה).

כז. יש מפטירים בשבת הגדול "וערבה". (קצש"ע קטו סע' ה. כה"ח תל ס"ק ג בשם הלבוש). ורוב הספרדים נוהגים לומר "וערבה" רק כאשר ערב פסח חל בשבת. (כה"ח תל ס"ק ג).



כח. האשכנזים לא אומרים במוצאי שבת זו "ויהי נעם" "ואתה קדוש", ומנהג הספרדים לאומרו כמו בכל מוצאי שבת. (רמ"א רצה סע' א. עיין כה"ח שם ס"ק ט ובא"ח ש"ש ויצא ו).

ברכת האילנות

א. זמן הברכה - בחודש ניסן זוכים בברכת האילנות הבאה משנה לשנה ואין מברכים ברכה זו אלא פעם אחת בשנה. (שו"ע רכו סע' א).

ב. טוב לברך ברכה זו בר"ח ניסן כי זריזין מקדימים למצוות. ויש מברכים אותה בחול המועד ברוב עם ובבגדים נאים. אם אינו יכול בימים אלו - יברך כל חודש ניסן. עבר ניסן - יברך בלי שם ומלכות. (כה"ח שם ס"ק א).

ג. הנמצא בחו"ל במקום שאין האילנות מלבבלים בחודש ניסן אלא רק מאוחר יותר, לכשילבלבו - יברך ללא שם ומלכות. ולדעת המשנ"ב יברך עם שם ומלכות כשילבלבו אפילו אינו בחודש ניסן. (ועיין משנ"ב ס' רכו ס"ק א, כה"ח סק"א, הגדת אורח חיים לבא"ח עמ' ז אות ז).

ד. אין לברך בשבת ויום טוב. ואפילו אם חל ר"ח בשבת ורוצה להיות בגדר "זריזין המקדימין" - לא יברך. (הגדת אורח חיים עמ' ז סע' ז. כה"ח רכו ס"ק ד).

ה. על מה מברכים - צריך לברך לכל הפחות על שני אילנות, ואפילו אם הם מסוג אחד, ולכתחילה ראוי להדר ולברך על שני אילנות מאכל משני סוגים. (הגדת אור"ח ז סע' ט. כה"ח רכו ס"ק ב).

ו. בשעה שמברכים על האילנות צריך שיהיו בהם פרחים פורחים. אולם אם התחילו לגדול פירות, ולא נשאר באילנות שום פרח, ואין אילנות פורחים בנמצא - יברך בלא שם ומלכות. (משנ"ב רכו ס"ק ד, כה"ח שם ס"ק ט על מנהג העולם, כה"ח רכו סע' ב. ובזמנו של כה"ח עדיין לא יצאו לאור דברי הבא"ח בפירושו להגדה, ועיין להגר"א שם ס"ק ב החולק בעיקרון על השו"ע וסובר שאפילו גדלו ממש יברך. ולמעשה הפוסקים כגאון תמיד יברכו, ואחרים יברכו בלי שו"מ. הגדת אורח חיים עמ' ז סע' יא בשם ספר האשכול עמ' 68 מהדורת תרכ"ח).

ז. ברכה זו נתקנה דווקא על אילני מאכל ולא על אילני סרק. (הגדת אורח חיים עמ' ז סע' יא. כה"ח רכו ס"ק ב, יא).



ח. אין לברך על אילנות שידוע לו שהם מורכבים. (הגדת אורח חיים עמ' ז סע' יב בשם שו"ת רב פעלים ב, או"ח סי' לו. כה"ח רכו ס"ק יא).

ט. מותר לברך ברכת האילנות על אילנות שהם בתוך שלוש שנים לנטיעתם. (הגדת אורח חיים עמ' ז סע' יב, שו"ת רב פעלים ג, או"ח סי' ט).

י. לא יברך על עצים הגדלים בעציצים בתוך ביתו.

יא. דרך הברכה – טוב להשתדל לברך ברכה זו בעשרה. אבל אין להשהות לשם כך את הברכה. (הגדת אורח חיים עמ' ז סע' ה. כה"ח רכו ס"ק ז).

יב. טוב ליטול ידיים (בלי כלי) קודם הברכה. (הגדת אורח חיים עמ' ז סע' ג. כה"ח רכו ס"ק ג).

יג. עפ"י חכמי הקבלה, יש בברכה זו תיקון גדול לנשמת הנפטרים ובפרט לאביו ואמו. לכן ישתדל לומר "פתיחת אליהו" קודם הברכה (וי"א אחריה). ואחר הברכה יפריש שלוש פרוטות לצדקה לעילוי נשמתם ויאמר בקשה המסודרת לעילוי נשמתם. (הגדת אורח חיים עמ' ז סע' ה, ו. כה"ח רכו סע' ו, ח).

יד. מחוץ לעיר – טוב ורצוי לברך ברכה זו מחוץ לעיר, כדברי הגמרא: היוצא בימי ניסן ורואה אילנות מלבלבים. אמנם תלמיד חכם השוקד על לימודו – לא יאבד זמנו עבור יציאה מהעיר, ויברך על עצים שבחצרו. וכן יעשה מי שהיציאה קשה לו. (ברכות מג ב. הגדת אורח חיים עמ' ז סע' ח. כה"ח רכו ס"ק ג).

טו. אם לא הזדמנו לו אילנות מלבלבים – צריך לחפש אחריהם, שמצוה זו היא חיוב על האדם.

טז. ראה אילנות ולא ברך – ראה אילנות מלבלבים ולא בירך עליהם – לא הפסיד ברכתו בזה, וכשיראה שוב אילנות מלבלבים אחריים יברך עליהם. (מאמ"ר ועיין כה"ח רכו ס"ק יז).

יז. נשים – יש מחלוקת אם מצוה זו נחשבת למצוה שהזמן גרמא ונשים פטורות או לא, לכן נשים לא תברכנה. וטוב שאשה תשמע את הברכה מבעלה שיכוון להוציאה ידי חובה, והיא תכוון לצאת בברכתו. אשה אשכנזיה יכולה לברך בעצמה. (וכ"כ בספר הר צבי שתברך, ועיין בא"ח ש"ר עקב יט, על ברכת החמה משמע מדבריו שלא תברך).



חמץ ומצה

- א. זהירות כל השנה** - ראוי לאדם שיזכור כל השנה את חג הפסח ויתכונן אליו כבר ממוצאי פסח בכך שיזהר שלא יתפזר חמץ בבית במקומות שיהיה קשה למצוא אותו בערב פסח. ושלא יאכל חמץ בשעה שספר פתוח לפניו שלא יכנסו בו פירורים שיקשה להוציאם בבדיקות חמץ.
- ב. כתב בזוה"ק** (ורע"מ כי תצא דף רפב ע"ב) שהשומר עצמו בפסח מחשש חמץ - שמור גופו מיצה"ר, נשמתו עליונה ועליו נאמר "לא יגורך רע". (תהילים ה ה). על פי זה מובא מהאר"י שהנזהר מחמץ במשהו - מובטח לו שלא יחטא כל השנה כולה.
- ג. מצרכים לפסח** - אין לקנות שום מוצר לפסח, אלא אם כן יש עליו השגחה מרבנות מוכרת ואחראית, שהוא כשר לפסח.
- ד. כל המצרכים המיועדים לפסח בבית או בחנות, צריכים להיות שמורים במקומות מיוחדים לבל יפול עליהם אבק קמח או חמץ. ויזהרו שלא להניח את המצרכים המיועדים לפסח במקום שיש חשש שיתערבו עם החמץ, וביותר יש להזהר בבית שיש בו ילדים קטנים.**
- ה. בעלי מכולות וצרכניות יזהרו ביותר להפריד לפני פסח את המדפים שיש עליהם חמץ, מהמדפים שיש עליהם סחורה כשרה לפסח ולסמן אותם בבירור, כיון שתערובת עלולה להכשיל רבים ועלולה לבוא מכך תקלה גדולה. על כן בערב פסח יש להוציא את החמץ למחסנים שלא יהיה חמץ בחנות כלל, ולא יניחו אותו על המדפים כשהוא מכוסה בנייר או בבד, כיון שהמכסה יכול להקרע ואנשים עלולים לקנות חמץ בפסח ולחשוב שהוא כשר, ועוון תלוי בצוואר המוכר.**
- ו. תרופות** - כיום לכל נותני הכשרויות ולקופות החולים ולרופאים יש רשימות של התרופות הכשרות לפסח, ולכל תרופה או סירופ שיש בה חשש חמץ אפשר למצוא בדרך כלל תחליף תרופה כשרה כפי שיתן הרופא.
- ז. אם לא נמצאה תרופה כשרה לפסח, ויש הכרח לקחת את התרופה החמץ, יקנה קפסולות כשרות לפסח, ישים את התרופה בתוך הקפסולה ויבלענה.**



- וכל זה בגלל החשש שהחמץ נמצא בציפוי הממותק של התרופה, ובשעה שהוא מונח בקפסולה כשרה כנ"ל - הוא לא נהנה ממנו כלל.
- ח.** תרופות חמץ יכול להשהותם בבית בארון של תרופות, אך אסור להשתמש בהם. ובמקרים מיוחדים ישאל שאלת חכם.
- ט.** **חומצת לימון ואלכוהול** - שאין להם הכשר אין להשתמש בהם בפסח, כיון שכיום הם נעשים לעיתים מחמץ, ואע"פ שיש שלב שבו הם לא ראויים למאכל כלב, אעפ"כ בשעה שמשמשים בהם למאכל "אחשביה" והרי הם ראויים למאכל משובח של אדם, ואסורים.
- י.** **תבלינים** - יקנה תבלינים לפסח, רק במקום שברור לו, שבדקו קודם הטחינה שאין בתבלין חמץ ושאינו קמח ודגן במטחנות, ואין לסמוך על המקילים שאומרים כי חמץ בטל קודם פסח.
- יא.** **ביצים** - באופן כללי אין כיום בעיה בביצים, ומ"מ אם קונה במקום שתבניות הביצים אינן נקיות - יבדוק שלא נדבק בביצים תערובת או קמח. [ביצים המוחתמות בדיו כשר לפסח, מסומנות כיום בכוכבית].
- יב.** **שפתון ומשחת שיניים** - צריכים הכשר לפסח. (ואסור למורחם בשבת ובחג).
- יג.** **תמונות** - מי שיש לו תמונה עם שיבולים על הקיר או מגש של חמץ תלוי לנוי על הקיר - יורידו משם ויצניעו לפני הפסח, שמא יבוא בפסח להורידו ולהשתמש בו. (עיין מג"א ס' תנא ס"ק ב).
- יד.** **כרית כוסמת** - כרית המלאה בכוסמת לא ישכב עליה בפסח, אלא ישים אותה עם החמץ וימכרנה לגוי.
- טו.** **חיטים מורעלות** - חיטים מורעלות המשמשות כרעל עכברים וכד', אע"פ שהנאת האדם אינו בקיומם אלא בביעורם על ידי העכברים, עם כל זה קעת רוצה בהם ואסור להשהותם בבית. (ושד"ח).
- טז.** **כלים שלא משתמשים בהם בפסח** - אין צורך להכשירם אבל צריך לשפספן היטב לפני פסח שלא יהיה חמץ ניכר. ויעשה זאת קודם תחילת שעה ששית. ויצניעם במקום צנוע שאינו רגיל לילך לשם בפסח. וטוב לסגורם בחדר מיוחד ולהצניע את המפתח עד לאחר הפסח. (וש"ע תנא סע' א. משנ"ב ס"ק ב. כה"ח שם ס"ק ב, ד).
- יז.** לכתחילה לא יצניע את כלי החמץ במטבח אלא במחסן, ואם מצניעם במטבח אין די בהדבקות מדבקה שכתוב בה "חמץ" על הארון, אלא ידיבק



- את הארון עצמו בנייר דבק חזק על מנת שלא יפתח בקלות, באופן שאם בטעות יבוא לקחת משם כלי יזכר בינתיים. (ועיין שו"ע, כה"ח ס"ק יג, משנ"ב ס"ק חו).
- יח.** אם קודם פסח לא שפסף הכלים מחמץ הדבוק בהם - ישפשפם בפסח. (אם לא שמכר חמץ הדבוק בכלים, עיין בסעיף הבא). אם לא שפשפם בפסח - ישפשפם לאחר הפסח. (ועיין כה"ח סי' תמח ס"ק ז ומשנ"ב שם ס"ק ו).
- יט.** גם מי שמוכר את כל חמצו לגוי צריך לנקות את הכלים כיון שאין נכרי שיקנה את ה"חמץ הדבוק בכלים". ואת הכלים עצמם אין אנו מתכוונים למכור. ולכן יש לשפשף ולנקות את הכלים היטב. (ובדיעבד, מי שמכר "חמץ הדבוק בכלים" לגוי - יכול להשתמש בכלים אלו אחר הפסח. ואם לא מכר לגוי - ינקה אותם אחר הפסח - כה"ח שם ס"ק ז).
- כ.** כלים שמשתמשים בהם בפסח - צריך להכשירם אם הם משומשים. (ועיין לקמן בדיני הכשרת כלים). ואם הם חדשים - הם צריכים טבילה בלבד.
- כא.** חמץ גוים ברשות ישראל - מותר להשכיר חדר לנכרי כדי שידור בו בפסח, אף על פי שיודע שהנכרי יכניס לתוכו חמץ. מכל מקום, הישראל אינו נוטל ממנו שכר על הכנסת החמץ, אלא על שכירות הדירה, שאף אם לא יכניס לשם חמץ, לא ינכה משכרו. (ועיין שו"ע יורה דעה קנא סע' י, מתי מותר להשכיר בית לנוכרי).
- כב.** מי שנזקק לסיוע של עובדים זרים, יזהירם לבל יכניסו חמץ לביתו. שמה יחשדו בו שמאכילם חמץ, ועוד שעל ידי זה עלולים להתפזר פירווי חמץ בבית. אך אם הנכרים קונים חמץ לעצמם ואוכלים אותו בחדר המיוחד להם - מותר.
- כג.** מותר ליתן כסף לגוי על מנת שיקנה אוכל לעצמו, אע"פ שיודע שיקנה בזה חמץ אך אסור ללכת למסעדה ולשלם עבור החמץ שאכל הגוי. (שו"ע תנ"ס ס' ו).
- כד.** במפעלים וכד' שהפעלים אוכלים ביחד לא יאכל בפסח על שולחן אחד עם מי שאוכל חמץ ואפילו אם האוכל הוא לא יהודי, ואפילו אוכלים על מפות נפרדות. (שו"ע תנ"ס ס' ג).
- כה.** חמץ בערב פסח - אם נמצאה תערובת חמץ בערב פסח עד הלילה, הרי היא כמו שאר איסורין ובטלה בששים. ולכן אם נמצא גרעין חיטה בעוף או בתבשיל, זורקו והשאר מותר לאכול אפילו בפסח. (שו"ע תנ"ס ס' ב, ג).



כו. לא ישליך גרעיני תבואה בלול או במקום לח תוך ל' יום קודם פסח, שמא ישכח מלבערם.

כז. חמץ בפסח - בפסח חמץ אוסר אפילו במשהו גם בהנאה (ואינו בטל בשישים), לכן אם נמצא חמץ של ממש בתבשיל - הכל אסור [לדוגמה, אם זה נמצא במרק לפני אדם אחד, המרק של כל המסובין אסור, ולגבי כלים או תערובת המרק שהוא עם אוכל אחר - צריכים לשאול שאלת חכם]. אבל אם נמצא בתבשיל איזה גרעין מחמשת מיני דגן בתוך הפסח, צריכין לשאול שאלת חכם. (שו"ע תמוז ס"ע' א).

כח. באר מים שנמצאו בה גרעיני תבואה, אין להשתמש במים הללו. אמנם אם אין מים אחרים בנמצא - יסננו את המים וישתמשו בהם. (משנ"ב תסז ס"ק ס"ז). ואם נמצא בו חתיכת פת - אסור אפילו אין מים אחרים, וגם סינון לא יועיל.

כט. מצא חמץ בביתו בחול המועד - יוציאו וישרפו מיד או יזרקנו לשירותים. (שו"ע תמוז ס"ע' א). אך לא יברך על ביעורו כיון שכבר ביטלו בערב פסח וכשמגביה את החמץ - יכוון שלא לזכות בו. (כה"ח תלה ס"ק יב).

ל. אם מצא חמץ ביום טוב או בשבת חול המועד וכן בשבת שחל בערב פסח אחר זמן הביעור - אסור לטלטלו משום שהינו מוקצה. ולכן יכפה עליו כלי עד מוצאי יום טוב או מוצאי שבת ואז ישרפו. וכשורפו - יברך ללא שם ומלכות. (כה"ח תלה ס"ק יב. שו"ע תמוז ס"ע' א. כה"ח תמוז ס"ק ט).

לא. מי שמצא פיתות בתא ההקפאה בחג או בשבת - יפרוש עליו מגבת והרי זה כעין כפיית כלי, ובמוצאי שבת או חג - יבערנו.

לב. המוצא חמץ בשבת או ביום טוב בזמן איסור חמץ ואינו יכול לבערו אז, כדלעיל, טוב שיאמר: "רבש"ע מה שאיני שורף החמץ הוא מפני שחכמים גזרו שלא לגעת בו משום מוקצה ואתה צויתנני: 'עשית ככל אשר יורוך' ואני מקיים את מצותך". באמירה זו אדם מוכיח שכונתו לא לעבור על "בל יראה ובל ימצא" כי רצונו לבערו מיד לכשיוכל. (עיין תוס' פסחים כט ע"ב ד"ה ר"א ועיין תוס' כתובות דף ז' ד"ה 'מתוך שיאמר').

לג. המוצא חמץ ברשות הרבים בימי הפסח אסור לו להגביהו, ואפילו אם מתכוון שלא לקנותו. ואם חושש שילדים יאכלו אותו, ירים אותו ויתכוון שלא לזכות בו, ויניח אותו במקום אחר. (כה"ח תמוז ס"ק א).



לד. חמץ אחר הפסח - אסור לאכול חמץ ביום שבת שלמחרת שביעי של פסח שחל ביום שישי.

לה. חמץ ממש שעבר עליו הפסח - אסור בהנאה ואסור למוכרו לנכרי וכד'. אמנם כלים שבלעו חמץ מותרים בשימוש אחר הפסח. ושו"ע תמח סע' ג. כה"ח ס"ק כט, כה"ח תנא ס"ק ה).

לו. הקונה חמץ אחר הפסח, יקנה רק מאדם או חנות שמכרו חמצם לנכרי. ומי שלא מכר חמצו אין לקנות ממנו מספר ימים, עד שיגמר לו החמץ שנשאר אצלו בחנות בפסח.

לז. חמץ שנתערב בשאינו חמץ, בין שנתערב קודם הפסח, בין שנתערב בפסח עצמו, ובין שנתערב לאחר הפסח, כיון שעבר כל הפסח - בטל בשישים. ושו"ע תמוז סע' יא).

לח. מצה לאחר הפסח - הפוסקים כשו"ע מברכים על מצה שנתורה מפסח "המוציא" עד י"ד באייר, ובמשך כל שאר השנה עד פסח הבא מברכים עליה "מוזנות". ואם אופים מצות אחרי הפסח, מברכים "מוזנות". הפוסקים כרמ"א מברכים על המצה כל השנה "המוציא". ומכיון שדבר זה הוא מחלוקת, טוב לספרדים לאוכלה בתוך הסעודה, ומי שנמנע מלאכול מצה במשך השנה אם לא בסעודת פת - תבוא עליו ברכה. ועיין בית דוד או"ח סי' ע, מחב"ד סי' קנח, כה"ח קנח ס"ק מג, אורח חיים עמ' ריג סע' כג, משנ"ב קסח ס"ק לו, כה"ח שם ס"ק סה, סו).

מכירת חמץ

לט. מי שיש ברשותו חמץ שלו בפסח, עובר בכל רגע על "בל יראה ובל ימצא". החמץ אסור בהנאה לעולם, אפילו ביטלו קודם פסח. ולכן מי שיש לו הרבה חמץ שאינו יכול לבערו מהעולם, יכול למכרו לגוי קודם הפסח בשעה שעדיין מותר בהנאה.

מ. ולא יהא עניין מכירת חמץ אצל האדם כמו מצות אנשים מלומדה, אלא צריך שיגמור בדעתו שהוא מוכרו באמת לגוי מכירה גמורה וחלוטה. ולא ימכור בפחות מן המחיר הראוי ויעשה קנינים כדין וכן יקבל מן הגוי דמי קדימה. ולאחר הפסח יבקש מאת הגוי שישלם לו את החוב. וכאשר ישיבו שאין לו כסף, יבקש ממנו שיחזור וימכור לו את החמץ בעד כך וכך. ולא



יהא הדבר כמשחק בעלמא, אלא כדרך הסוחרים ממש. (בא"ח ש"ר צו טו). ומאחר ויש דינים רבים כיצד להקנות לגוי, על כן לא יעשה את המכירה באופן פרטי, אלא באמצעות רבנות מוכרת, או על ידי חכם המומחה לדבר. (שדי חמד ח, עמ' 379 סע' ו).

מא. החמץ שהוא מוכר לגוי צריך שלא יהא בביתו של ישראל. ואם הגוי לוקח את החמץ לתוך ביתו - מה טוב. ואם אי אפשר שיקחהו לביתו, צריך להשכיר לו את החדר שהחמץ מונח בו. (כה"ח תמוח ס"ק מה). ואע"פ שמוכר החמץ אינו בעל הדירה, יכול הוא להשכיר את הדירה לנכרי למספר ימים.

מב. להלכה מועילה המכירה גם למי שהדירה בה נמצא החמץ היא דירה מושכרת ולא דירה שלו. אומנם דבר זה מכביד על היתר מכירת החמץ, ומטעם זה ומסיבות נוספות עדיף שלא להזדקק למכירה.

מג. אם אינו יכול להשכיר לו את כל החדר, מפני שהוא צריך גם כן להשתמש בו, יעשה מחיצה לפני החמץ, ואף על פי כן ישכיר לנכרי את המקום ודרך גישה אליו.

מד. מי שנוסע לפני פסח וסומך על אשתו שתמכור ותבדוק את החמץ - כדאי שיתן לה רשות בפירוש למכור את החמץ ולהשכיר את החדר. וגם אם לא נתן רשות במפורש, יכולה למכור ולהשכיר ולבדוק עם ברכה. (ועיין להלן פרק ו הלכה מט).

מה. חמץ שהוא בתוך כלי הצריך טבילה (וזכוכית, מתכת וכד') לא ימכרנו עם הכלי, כי לאחר הפסח כשיחזור ויקנהו מן הגוי, יצטרך טבילה מחדש, בלי ברכה, ולכן ישאיל את הכלי לנכרי כדי שיהא החמץ בתוך כליו של קונה. (ועיין פ"ת יו"ד סימן קכ ס"ק יג. בא"ח ש"ר צו טו).

מו. צריכין לזוהר שלא ליהנות אחר הפסח מחמצו של ישראל החשוד שלא מכרו לנכרי.

מז. מהדין אין צריך למכור שעועית יבשה או סוכר ארוז שאין עליו הכשר לפסח, ובודאי שאין צורך למכור קיטניות וכד', והמחמיר למכור דבר שאין עליו הכשר - תבוא עליו ברכה.



מנהגים וחומרות בפסח

- א. ערך המנהג** - האר"י ז"ל לא היה מזלזל בשום חומרה שנהגו בה ישראל בעניין חמץ או חשש חמץ בפסח.
- ב. קבלת חומרה** - מי שרוצה להתחיל לנהוג באיזה חומרה חדשה, יעשה תנאי לפני כן שעושה המנהג הזה בלי נדר. וזאת משתי סיבות: **א.** כדי שאם ירצה יוכל להפסיק את המנהג הזה בלי התרת נדרים. **ב.** שאם פעם אחת יכשל בו בלי כוונה - לא יענש על כך.
- ג. שינוי מנהג** - כל הרוצה לשנות מנהגו יעשה לפני כן שאלת חכם כי יש מנהגים שנהגו במקום מסוים בגלל חשש שהיה בזמנם ועבר, ויש מנהגי איסור בגלל תקנה או הסכמה של ציבור. ולכן מי שרוצה לשנות מנהג לפעמים הוא צריך "התרת נדרים" ולפעמים אין צורך, ולפעמים לא תועיל "התרת נדרים". על כן תמיד צריך שאלת חכם.
- ד. אשה שנשאת** - אשה שנהגו בבית הוריה איסור באכילת אורז בפסח או במנהג איסור אחר המתחנתת עם בעל הנוהג בזה היתר, תעשה "התרת נדרים" על מנהגה הקודם ותהיה מותרת באכילה כמו בעלה. אמנם אינה חייבת לאכול אם אין רצונה בכך. ומותר לה לבשל לבעלה אף אם היא אינה אוכלת מכך. ולעניין בישול ביום טוב תעשה שאלת חכם. ועיין שו"ת רב פעלים ג, או"ח לז.
- ה. אורחים** - מי שמתארח אצל חברו לא יאכילנו דבר שחברו נוהג בו איסור. ונהגו שלא להגיש לאורחים בפסח אלא רק דברים שאין עליהם שום חשש, כגון: תמרים ושקדים.
- ו. קטניות** - אשכנזים נהגו לא לאכול בפסח קטניות ירוקות או יבשות ובכלל זה אפונה, שעועית, תירס, שומשום, סויה, חרדל, גרעיני חמניות ועוד. (רמ"א תנן טע' א). ובירושלים נהגו האשכנזים לאכול קטניות ירוקות (טריות).
- ז. מעיקר הדין** לא קיבלו עליהם הספרדים את האיסור לאכול קטניות בפסח. אבל יש שהחמירו בזה שלא לאכלם כלל. ויש שנהגו לא לאכול קטניות יבשות, אבל קטניות טריות הם אוכלים. ויש נהגו לאסור כל



קטניות והתירו אורז. ויש שנהגו לאסור כל קטניות יבשות והתירו קטניות קלויות. ועוד מנהגי חומרות יש, כגון: אלו שלא השתמשו בשמן העשוי מקטניות אלא בשמן זית בלבד. ויש שלא השתמשו בסוכר מחשש לחמץ בתהליך היצור. וכל אחד ינהג בעניין זה כמנהג אבותיו, ואם רוצה לשנות – ישאל שאלת חכם.

ח. גם הנזהרים מקטניות בפסח, אין להם להחמיר בתרופות העשויות בתערובת קטניות.

ט. מי שנהוג איסור בקטניות יכול לאכול אוכל בלי קטניות שנתבשל אצל מי שנהוג בהם היתר כיון שהכלים לא נאסרים. ובלבד שלא יאכל קטניות ממש. (שו"ע תנ"ג ס' א ונ"כ. כה"ח שם ס"ק כז).

י. **"מצת מכונה"** – יש אומרים שהיא חמץ גמור, ויש אומרים שאינה חמץ רק שהיא "שלא לשמה" ולכן מותרת רק לשאר ימי החג אך לא למצות מצוה בלילה ראשון. ויש אומרים שאין בה שום חשש חמץ ואדרבה כשרה למהדרין אף למצת מצוה. ואנו נוהגים לכתחילה כדעה אמצעית. ובמיוחד היום אין חשש חמץ במצות מכונה כיון שבמכונות של היום עושים מצות ביתר הידור והקפדה וזהירות מהחמצה.

יא. הרוצה להחמיר על עצמו שלא לאכול מצות מכונה בפסח, יקפיד לומר שעושה כן בלי נדר.

יב. גם המקפיד שלא לאכול מצות מכונה, אין כלי חברו האוכל ממנה נאסרים עליו, ואל ירבה מחלוקת בישראל.

יג. **"מצה עשירה"** – היא מצה הנאפית מקמח כשר לפסח הנילוש עם מי ביצים או מי פירות, או חלב או יין וכדומה. ספרדים נהגו בה היתר מעיקר הדין ואשכנזים נהגו לאסור אכילתה. ובכל מקרה צריך להזהר בה מאוד מאוד שלא יתערב בקמח אפילו מעט מים, שטיפת מים אחת מחמצת כל העיסה.

יד. כיום נהגו גם הספרדים שלא לאכול מצה עשירה, ובפרט עוגות שנעשות במפעלי תעשייה שקשה מאוד להשגיח עליהם שלא תבוא אליהם טיפה אחת של מים. (שו"ע תס"ב ס' א).



טו. יש להזהר מעוגות מצה עשירה הנעשות במפעלים כיוון שכיום יש שמכניסים בהם חומר משמר, אלכוהול, חומר כימי מתפיה וחומרים שמפרישים מים – על כן אין לזהר דין של מצה עשירה שאינה מחמיצה, ואסורים באכילה. ועיין פסחים כח ע"ב ותוד"ה מחמת שכל דבר שהוא מחמץ כגון שמרי יין וכדו' אסור. ועיין פקודת אלעזר תסב, א.

טז. עוגה שנאפתה מקמח העשוי ממצה טחונה אין בו שום חשש מהחששות הנ"ל, וצריך מאוד להבדיל בין שני סוגי עוגות אלו.

יז. "מצה שרויה" – יש שנוהגים לא לאכול מצה שרויה, מחשש שמא היא תחמיץ על ידי המים, ומחמירים כמו כן שלא להשתמש בקמח מצה לקציצות או דגים. ורבים לא נוהגים בחומרה זו כיוון שעל פי ההלכה אין המצה יכולה להחמיץ אחרי האפיה. ואין לחשוש גם לקמח שבתוך המצה כיוון שמצות מכונה של היום הם דקות ביותר ואין בתוכם קמח שלא נלוש או לא נאפה. וגם במצות יד, מותר.

יח. מי שהחמיר לאסור מצה שרויה ורוצה להקל בזה – צריך "התרת נדרים" על ידי שלושה גברים, שלפחות אחד מהם בקי בדיני נדרים. (שו"ע תסא סע' ד).

יט. **חלב** – יש כאלו שנהגו להחמיר שלא לשתות חלב אפילו מבהמת גוי שאכלה חמץ בפסח וכל שכן בהמת ישראל בגלל איסור הנאה מחמץ בפסח. ולכן הם קונים חלב ומוצריו לפני פסח או חלב שנחלב לפני פסח להיות בטוחים שלא שותים מבהמה שאכלה חמץ בפסח. (בא"ח ש"ר צו מב).

כ. **עופות** – יש שנהגו לא לקנות עופות בפסח מחשש שמא ימצאו בהם חיטים ושעורים. ואם רוצים לשנות מנהגם צריכים "התרת נדרים". (בא"ח ש"ר צו מ ועיין סוף סעיף יח לעיל).

כא. הקונה עוף חי בפסח יכוון שלא לקנות את החמץ שבזפק ובקורקבן של העוף. וכשפתח את העוף יזרוק את החמץ שבו. (בא"ח שס).

הגעת כלים



הלכות כליות

א. כלים שמיועדים לשימוש בפסח - כלי בישול וכלי הגשה של אוכל שהשתמש בהם בחמץ - אסור להשתמש בהם בפסח ללא הכשרה. ומה טוב שכל אדם ירכוש לעצמו כלים מיוחדים לפסח וישמרם משנה לשנה ועל ידי כך יחסוך לעצמו טירחה מרובה בהכשרת כלים כל שנה ושנה. (עיין פסחים ל א).

ב. כל כלי שהשתמשו בו בחמץ, אסור להשתמש בו החל מזמן שהחמץ נאסר באכילה, ואם רוצה להשתמש בו - חייב להכשירו כפי שיבואר להלן.
כלי שהשתמשו בו בקטניות: כלים שהשתמשו בהם עם קטניות בלבד בלי חשש תערובת חמץ, הנוהג לא לאכול קטניות בפסח אינו צריך להכשירם, אלא ינקה אותם ולא ישתמש בהם 24 שעות, ואז אפשר לבשל בהם אוכל כשר לפסח. (ועיין לעיל פרק ד סעיף ט).

ג. טעה ובישל לפסח בסיר של חמץ שלא הגעילו - יעשה שאלת חכם. (ועיין שו"ע יו"ד קג סע' ה, ס' קכב סע' ב, שו"ע אר"ח תמוז סע' ב, י והחוננים עליהם).

ד. כלים שאינם מיועדים לשימוש בפסח - צריך לנקותם היטב ולהצניעם במקום סגור שלא יבואו להשתמש בהם. ואין צורך למוכרם במכירת חמץ ואין צורך להגעילם. והרוצה להחמיר על עצמו ינקם היטב וימכור רק את החמץ הבלוע בהם. (שו"ע תנא סע' א. כה"ח שם ס"ק ה ומש"כ השו"ע "קדירות של חרס" לאו דווקא, וגם שאר כלים לא קנסו אחר הפסח בחמץ הבלוע בהם, ועיין משנ"ב ס"ק ב, כה"ח ס"ק ב). ואין למכור את הכלים עצמם, כדי שלא יצטרך להטבילם לאחר הפסח. (חכמת אדם כלל עג סימן ג).

ה. כלי מלוכלך - כלי שאי אפשר לנקותו מחמץ הדבוק עליו - ישפוך על החמץ הדבוק ובסדקים חומר ניקוי שאינו ראוי לאכילה כגון אקונומיקה וכד' על מנת לפגום את החמץ מאכילת כלב. ויצניע את הכלי עד לאחר הפסח. (ועיין שו"ע תנא סע' א). ולאחר הפסח ישטפנו מחמת הסכנה.



- ו. **שכח לנקות** - כלי שלא ניקהו קודם הפסח ונזכר בו בחול המועד - צריך לנקותו בחול המועד, אך לא בשבת ולא ביום טוב. אם נזכר אחר הפסח - צריך לנקותו אחר הפסח כיון שהחמץ הדבוק אסור באכילה כדין "חמץ שעבר עליו הפסח". (כה"ח תנא ס"ק ז. משנ"ב שם ס"ק ו).

דרכי הכשרת כלים

- ז. יש ארבע דרכים לבליעת חמץ: א. על ידי אש בלי מים. ב. על ידי בישול. ג. על ידי שהייה ארוכה של החמץ עם נוזל בכלי. ד. על ידי שהיית חמץ בכלי שיש בו חומץ או דבר חריף.
- ח. **כבולעו כך פולטו** - הכלל שנתנו חז"ל בהכשרת כלים הוא: "כבולעו כך פולטו", דהיינו באותה דרך שהכלי בלע את החמץ, כך יפלוט את החמץ שבו.
- ט. **רוב תשמישו** - לדעת השו"ע שימוש הכלי האוסר ומחייב הגעלה אינו בשימוש חד פעמי אלא הוא לפי "רוב תשמישו". אבל לדעת הרמ"א הכשרתו של כלי צריכה להיות לפי השימוש החם ביותר שעשו בו, אפילו אם אין זה תשמישו הרגיל, ואפילו עשו כן באופן חד פעמי. (אור"ח ס' תנא סע' ו ורמ"א).
- י. בשעת הדחק גם הרמ"א מודה שהולכים לפי "רוב תשמישו". ואם השתמשו בו בשימוש חד פעמי יותר חם מהרגיל בתוך עשרים וארבע שעות לפני ההכשרה - גם השו"ע מודה שמכשירים אותו לפי השימוש החם המיוחד שעשו בו.
- יא. **כלי שצריך ליבון** - כלי שבלע על ידי חום ביבש, כגון: תבנית אפיה או שיפוד - צריך ליבון באש או בחום עד שינתזו ממנו ניצוצות. אבל חימום יותר מהרגיל - לא נחשב הכשרה לפסח. (שפעולת הליבון אינה רק מצד כבולעו כך פולטו, אלא היא גם שריפת החמץ - ועיין תה"ב ב"ד ש"ד ובבדק הבית שם). ולפיכך אי אפשר להכשיר תבנית מאמיל.
- יב. **הכשרה בחום השמש** - כלי שבלע בכלי שני על ידי האש - אי אפשר להגעילו בכלי שני בחום שעל ידי השמש. ולכן אי אפשר להכשיר במים חמים מדוד שמש וכד'.
- יג. **כלי ראשון במקום כלי שני** - כלי שבלע בכלי שני, בעירוי, בכבוש, בחריף - הכשרו כפי רוב תשמישו, וטוב להחמיר ולהגעיל אותו ברותחין. (עיין שו"ע תנא סע' ו. רמ"א וכה"ח שם).



יד. הכשרה בחול המועד – אין מגעילים כלים בחול המועד פסח. אמנם אם יש צורך מיוחד להכשיר כלי בפסח – יכשיר אותו על ידי ליבון או יעשה שאלת חכם. (עיין רמ"א תנב סע' א).

טו. חובת הלימוד – אמרו חכמי המוסר בעניין הגעלת כלים: "רבים העושים ומועטים המבינים". לפיכך טוב לשאול חכם אופן הגעלתו של כל כלי וכלי טרם יגעילנו. ואם אפשר, יש להגעיל בפני בן תורה הבקי בדיני הגעלה. (משנ"ב תנב ס"ק ח. ח. כה"ח שם ס"ק כה).

הגעלה

טז. לאיזה כלים מיועדת "הגעלה" – הכשרת כלי על ידי "הגעלה" במים מיועדת לכלים אשר השימוש הרגיל שלהם הוא בדבר חם ורטוב, כגון: סירים, מצקות, צלחות, קערות, כפות ומזלגות וכל דבר שדרך להשתמש בו בלח ברותחין.

יז. ניקוי – לפני ההגעלה, יש לנקות את הכלי מכל לכלוך וחלודה. אבל אין חיוב לנקותו מן הכתמים שאין בהם ממשות.

יח. אם יש גומות או סדקים בכלי ואי אפשר לנקותם היטב – ישרוף את אותם המקומות כדי שישרף החמץ שבתוכם, ואחר כך יגעיל אותו במים. ואם אי אפשר לנקות היטב את הגומות והסדקים וגם אי אפשר ללבן שם – אי אפשר להכשירו. (שו"ע תנא סע' ג. רמ"א שם סע' ד).

יט. "טלאי" שנעשה בכלי לאחר שהשתמשו בו בחמץ – מונע את פליטת החמץ וצריך להסירו קודם ההגעלה. אם היה הטלאי בסיר קודם שבישלו בו חמץ – אינו מעכב את הפליטה. (עיין שו"ע או"ח תנא סע' יג וסע' ג).

כ. ליבון קל – כל כלי שמועילה לו הגעלה, יכול ללבנו "ליבון קל" במקום הגעלה, דהיינו לחמם את הכלי בכל צדדיו חום כזה גדול עד שיוכל להשרף קש שיונח על הכלי בצד השני של דופן הכלי שהוא מחמם עתה. (ורמ"א שם). אפשר ללבן בשלבים, דהיינו ללבן חלק אחד של הכלי ואחר כך ללבן חלק השני, בתנאי שאין מחסירים שום חלק כלל.



- כא. כיצד מוגעלים?** - מכניסים את כל הכלי לסיר גדול עם מים רותחים המעלים בועות, ומשהים את הכלי מעט בתוך המים, כדי שיפלוט הכלי את אשר בלע, ובזה הכלי מוכשר. (ש"ע תנא סע' ג, ה, ו - ש"ע תנב סע' ז).
- כב. שטיפה** - נוהגין לשטוף את הכלים במים קרים אחרי ההגעלה. (ושם סע' ז. כה"ח שם ס"ק עד). ובדיעבד אין לחוש. (וכה"ח שם ס"ק עה. משנ"ב שם ס"ק לד).
- כג. כלים שאי אפשר להגעיל** - כלי שעלול להתקלקל במים רותחים, כגון כלי המדובק בדבק, ואפילו אם רק הקת מודבקת בדבק - אי אפשר להכשירו בהגעלה, משום שיש לחוש שמא לא יגעילו יפה. (ש"ע תנא סע' א).
- כד. כל כלי שאי אפשר לנקותו היטב**, כגון נפה, שקי קמח, סלים של בד, מגרדת (פומפיה) וכן כלי שפיו צר ואי אפשר לשפשפו מבפנים - לא מועילה להם הגעלה. (ורמ"א תנא סע' יח. משנ"ב ס"ק כו).
- כה. כלי שיש בו גומות שאי אפשר לנקותם**, ילבן את מקום הגומות, ובפרט בין הידות לסירים. ואם מחוברים על ידי הברגה יש לפרקם. ואם אי אפשר בכך - לא יגעילם. (ורמ"א תנא סע' ג).
- כו. מניעת שימוש קודם הגעלה** - טוב להמנע מלהשתמש בכלים המיועדים להכשרה במשך עשרים וארבע שעות לפני הכשרתם. וטוב לכתחילה להכשיר את הכלים בשעה שעדיין החמץ מותר באכילה ולא ימתין עד לרגע האחרון, כיון שאחר שעת איסור חמץ דיני ההגעלה חמורים יותר. (ש"ע רמ"א תנב סע' א, ב).
- כז. טעם לפגם** - טוב להניח בתוך כלי ההגעלה אפר או מעט סבון וכד' בכדי לפגום את טעם המים. אך לא ישים הרבה, שאם יהפכו יהיו המים כעין ציר, אפילו אם הוא מחמת האפר או הסבון, פסולים להגעלה. (עיי' כה"ח שם ז', ח).
- כח. מים רותחים** - אין להגעיל אלא במים כשהם רותחים, ואם נחו המים מרתיחתם - ימתין עד שירתחו שוב, או יניח בתוכם אבן לזהות או ברזל או מתכת אחרת חמה שירתחו את המים. (ורמ"א שם סע' א, ש"ע שם סע' ו).
- כט. ישגיח שבכל פעם שהוא נותן את הכלי לתוך היורה יעלו המים בועות.** (ושם).
- ל. מים עכורים** - אם הגעיל הרבה כלים עד שנעכרו המים כעין ציר, אין מוגעילין בהם עוד. (ורמ"א תנב סע' ה).



לא. הגעלה בצבת - אם מגעיל על ידי צבת שמחזיק בה את הכלי - צריך להגעיל פעם אחת כשהכלי תפוס ע"י הצבת לרפות את האחיזה בכלי ולחזור ולתפסו במקום אחר ולהגעילו שוב, דאם לא כן הרי לא באו מימי ההגעלה במקום שנגע הצבת. (שו"ע תנב סע' ד).

לב. הגעלה בסל - טוב להניח כלים להכשרה בתוך סל רשת, ולא יניח כלים הרבה בפעם אחת כדי שלא יגעו זה בזה, דאם כן, במקום נגיעתן אינן נגעלין. (רמ"א תנב סע' ג).

סכו"ם

לג. סכו"ם שאין להם קת עץ או פלסטיק - הכשרם בהגעלה, ואפשר גם לשפוך עליהם מים רותחים מתוך מיחם שרתחו בו המים, אך לא מתוך תרמוס או כלי אחר שלא רתחו בו המים. (שו"ע תנא סע' ג).

לד. נהגו שלא להכשיר סכו"ם שיש להם קת עץ וכד'. (כה"ח שם ס"ק לו. משנ"ב ס"ק כג.) וכן סכו"ם הנעשה מעצם או תערובת עצם, אין להכשירו.

לה. סכו"ם שהשתמשו בהם לטיגון או שחתכו בהם דבר חם מאוד צריכים הגעלה בכלי ראשון, ואי אפשר להסתפק בעירוי מכלי ראשון. (שו"ע שם. משנ"ב ס"ק יט.) ויש מחמירים ללבן סכין שטיגנו בו, בליבון קל.

לו. סכיני צלייה ושיפודים - או רשת צליה - צריכים ליבון. (ועי' ר"ת פסחים דף ל ע"ב בתוד"ה והלכתא, ועיין לרי"ף שם עמ' ח ולר"ן שם וב"י ושו"ע תנא סע' ד ששיפוד צריך ליבון. עיין למשנ"ב שם ס"ק כח שרוב הפוסקים סוברים ש"חמץ שמו עליו" ואין אומרים "היתרא בלע". עכ"ז לפעמים מצרפים סברה זו כבסע' יא גבי מחבת. ועיין לכה"ח שם ס"ק טז, לדעת המקילים המזוכרים ברמ"א, ועיין בס"ק קמ שרוב הפוסקים דעתם להחמיר ואם ישנה סברה נוספת מצרפים לקולא. לפיכך מחבת של גויים צריך ליבון לכו"ע.)

טבעות למפית - טבעות המיועדות להחזיק מפית בצורתה, צריך לשטפם היטב.

סכין חשמלי - סכין חשמלי, שהשתמשו בו עם חמץ חריף (כגון נקניק), טעון ליבון. וכיון שלא ניתן ללבנו, אי אפשר להכשירו.

לז. מצקת - יש להכשירה במים רותחים בסיר שנמצא ע"ג האש, כיון שלפעמים מכניסים אותה לסיר הנמצא על האש והרי היא ככלי ראשון. ודבר זה הוא חומרא בלבד ומהדין אפשר להכשירה בעירוי מכלי ראשון.



אמנם אם נהגו להשתמש בה על האש אז מהדין יש להכשירה במים רותחים בסיר שנמצא ע"ג האש.

סירים

לח. סירי אלומיניום - צריכים הכשרה על ידי הגעלה, ומאחר ומצוי בתחתיתם כעין גומות שחורות צריך לנקותם היטב לפני ההגעלה. אם נשארו כתמים ללא ממשות, אין הם מעכבים. ואם יש בהם ממשות - אפשר לשרוף את הממשות ומקומה באש, ולהגעיל את הכלי לאחר מכן. (שו"ע תנא סע' ג. משנ"ב שם ס"ק כד. כה"ח שם ס"ק מח).

לט. סירי אמאיל - אפשר להגעיל סירי אמאיל ברותחין, וטוב להגעילם ג' פעמים. (שו"ע תנא סע' כג ורמ"א. כה"ח שם ס"ק רפח. שו"ת חת"ס יו"ד ב, קיג. שו"ת רב פעלים ג. או"ח סי' כח). ואם משתמשים בהם ללא רוטב על האש ממש כמו מגשי אפייה - אין להם הכשר.

מ. סירי טפלון - אין להגעיל מחבתות וסירי טפלון שהרי לפעמים מבשלים בהם ללא נוזלים, ואם ילבנו אותם יתקלקל הציפוי. על כן אין להכשירם כלל.

מא. סיר לחץ - אפשר להכשיר סיר לחץ על ידי הגעלה, וגם הגומי שבשפתו צריך הגעלה וניקוי, ורצוי להחליפו. ואם יש בסיר הברגות וחריצים שקשה לנקותם, אין מועילה הגעלה. ויעשו שאלת חכם.

מב. סירי אפייה ומגשי תנורים - צריכים הכשרה על ידי ליבון, אולם מכיון שאין הם יכולים לעמוד באש עד שיאדימו - אי אפשר להכשירם, ויניחם עם כלי החמץ. ומי שיש לו צורך בהם, ירכוש כלי אפייה מיוחדים לפסח.

מג. סיר שמחממים בו יבש - דינו כדין מגשי אפייה וצריך ליבון.

מד. כלי שצריך ליבון ממש דהיינו שיתזו ממנו ניצוצות, אינו יכול להסתפק בליבון קל. (עיין רמ"א תנא סע' ד).

מה. מחבת - בדרך כלל קשה לנקות את המחבת באופן יסודי, ולכן מן הראוי לרכוש אחרת לפסח. והרצוה להכשירה צריך ללבנה ליבון קל, דהיינו



להניחה על האש ללא מים ולחמם אותה בחום גדול, עד שאם יניח עליה קש מן העבר השני, הקש ישרף. כל זאת בתנאי שיצליח לנקותה היטב גם מבחוף. (שו"ע תנא סע' יא ורמ"א. משנ"ב ס"ק סז).

מו. סיר גדול – כשרוצים להגעיל סיר גדול, מלבנים אבנים או גושי ברזל ומניחים בתוכו, ושופכים עליהם מים רותחין מכלי ראשון, אחר כך מגלגלים את הכלי הגדול כדי שתגיע ההגעלה לכל מקום. (שו"ע תנא סע' כא ורמ"א. שו"ע תנב סע' ו).

מז. יש עוד אפשרות להגעיל כלי גדול על ידי שמרתיחים בתוכו מים ומכניסים לתוכו אחר כך גוש ברזל לוחט או גוש מסוג אחר של מתכת לוחטת או אבן לוחטת עד שהמים הרותחים גולשים על שפתו.

מח. דוד של מים חמים – הרוצה להגעיל דוד של מים חמים, ויש לו ברז בקרקעיתו, יעשה שאלת חכם. ואם לא השתמשו בתוכו חמץ, עליו לעשות שלושה דברים: א) לפרק את הברז והכיסוי ולהגעילם. ב) לצפות את הכיסוי עם נייר כסף. ג) לנקות את החול והאבן שבתחתית הדוד.

מט. חצי כלי – אפשר להגעיל חצי כלי, ואחר כך להפכו ולהגעיל חציו השני (מה שאין כן בטבילת כלי).

נ. מכסה הסיר – צריך להכשיר את מכסה הסיר כמו הסיר עצמו, וצריך לנקות היטב בכל מקום בו יש קפלים. (עיין שו"ע תנא סע' יד).

נא. ידיות – ידיות הכלים צריכות הכשר. ואם אינן נכנסות לתוך הסיר הגדול, יכול להכשירם בשפיכת רותחין עליהם. ואם יש בהם ברגים יש לנקותם היטב לפני ההכשרה או ללבן ליבון קל, וטוב לשאול בעניין זה שאלת חכם. (שו"ע תנא סע' יב ורמ"א. כה"ח שם ס"ק קנב).

כלי זכוכית

נב. סירי זכוכית – אין להם הכשרה. ואף המתירים להכשיר כלי זכוכית לא התירו בזכוכית שלנו (דורלקס, פיירקס) שמוסיפים לה חומרים שונים בעת יצירתה. (שו"ע תנא סע' כג). בדיעבד, שבישל בהם בפסח – יעשה שאלת חכם.



נג. כוסות זכוכית למשקה חם - שהשתמשו בהם בחמין בחמץ, מכשירים בעירוי רותחין מכלי ראשון. ונוהגים להחמיר ולא מכשירים זכוכית שהשתמשו בחמין. (בא"ח צו יד).

נד. כוסות זכוכית למשקה קר - כלי זכוכית שהשתמשו בהם רק לשתיה קרה רגילה די להם שטיפה, דהיינו שידיחם וישפשפם היטב במים כדי להסיר ולמרק האיסור הדבוק בהם בעין, ואחר כך חוזר ושוטפם במים ללא שפשוף. (כה"ח שם ס"ק רצ"ג משם ר"ז).

נה. כוסות זכוכית למשקה חריף - כלי זכוכית שהשתמשו בהן עם משקה קר חריף כגון: בירה, ויסקי וכד', משרים אותם במים קרים ג' ימים מעת לעת (כפי שמוסבר בסעיף הבא) או שופכים עליהם מים רותחין מכלי ראשון. (עיין שו"ע תנא סע' כו רמ"א ונ"כ שם. בא"ח צו סע' יד. שו"ת רב פעלים ג, אר"ח סי' כט).

נו. שרייה - כיצד מכשירים על ידי שרייה ג' ימים? ממלאים קערה גדולה במים ומכניסים לתוכה את כלי הזכוכית, וישאירם בתוך המים עשרים וארבע שעות ויותר, לאחר מכן יחליף המים, ימתין שוב עשרים וארבע שעות וכן בפעם השלישית ובכך הוכשרו. (שו"ע יו"ד קלה סע' יב).

נז. אם לא החליפו את המים והיו הכלים במים כמה ימים אין זה נחשב אלא כיום אחד. וכן אם שפכו המים לפני שעברו עשרים וארבע שעות אין זה אפילו יום אחד. (שו"ע שם).

נח. כלי הצריך עירוי ג' ימים - ניתן להכשירו על ידי הגעלה.

שולחנות

נט. שולחן סלון - צריך לשטפו היטב. ואם לפעמים אוכלים עליו ללא מפת ניילון - טוב להחמיר ולערות עליו מים רותחים. ואם יודע שאין דרכו להשתמש בשולחן ללא מפת ניילון, או שלא אוכלים עליו חמץ חם - אין צריך לערות עליו רותחין. ובכל מקרה טוב לכסותו במפה מניילון או לכל הפחות במפה רגילה.

ס. שולחן מטבח - יש לנקותו היטב ולערות עליו רותחין. טוב לכסותו בנוסף לכך בכסוי שיהיה הדוק עליו במשך ימי החג.



סא. שולחן לישה – שולחן שערכו עליו בצק או שבלע מרותחין, יניח עליו אבן או ברזל, או סוג אחר של מתכת מלובנת, ויערה עליו רותחין. (ועיין שו"ע תנא סע' יז ונ"כ שם). ואם יש חשש שיתקלקל, יערה עליו רותחין מכלי ראשון ללא אבן מלובנת ויכסהו במפה כל החג.

סב. כיסוי לשולחן – יש נוהגין שלא להשתמש בשולחנות בפסח גם אחר ההכשר, אלא בפריסת מפה או דבר אחר. אמנם שולחנות שיש בהם חריצין חייב לכסותם אחרי ניקוי יסודי. (משנ"ב שם ס"ק קטו. כה"ח תנא ס"ק רלה).

סג. מפות שולחן ומפיות של בד – יש לכבס במים רותחין ממש. מפות שאי אפשר לכבס ברותחין – יכבסו במים קרים או פושרים עם אבקת כביסה. (בא"ח צו יא). אחר כך יפרסו מפת נילון על מפה זו. (ועיין פמ"ג ס' תנא ס"ק ל, שו"ע יו"ד ס' קלה סע' י ועי"ש בב"ח).

שיש וכיורים

סד. כיור חרסינה – מנקים אותו בכל החורים והסדקין, מיבשים אותו, ואחר כך מערים עליו מים רותחין. וניתן להכשירו אף על פי שהוא עשוי חרס כיון שהוא בד"כ בולע חמץ פגום שאינו ראוי לאכילה. יש מחמירים ואחרי ההכשרה הנ"ל מכסים אותו במכסה פלסטיק או מתכת ותבוא עליהם ברכה. (ועיין שו"ע יו"ד קה סע' ב. כה"ח תנא ס"ק טוב, כ, פד, פה. משנ"ב ס"ק יא, לז).

סה. מי שרגיל להשרות את כלי החמץ במים חמים בתוך הכיור – יכשירם כנ"ל ואחר כך חייב לכסות את הכיור במכסה פלסטיק כנ"ל.

סו. טוב לכסות בגבס את חיבור הכיור לשיש. ואם יש בכיור סדקים – ינקם היטב ואח"כ ימלאם בחומר איטום או בגבס שעמיד למים.

סז. כיור מתכת – מנקים בכל החורים והסדקין ואחר כך מערים עליו מים רותחין. (שו"ע תנא סע' ה).

סח. משולשים שבכיור – אפשר להגעילם ברותחין בין אם הם עשויים מתכת ובין אם הם עשויים פלסטיק. אמנם יש לנקות היטב את כל החורים הנמצאים בהם, או אם הם מתכת – אפשר לשרוף את החורים בליבון קל. ונהגו להחליפם. (שם).



סט. שיש - יש לנקות היטב את השיש ואחר כך לערות עליו מים רותחין. אם מצויים בו חורים או סדקים - יסתמום בגבס וכדו', עם כל זאת, טוב לכסותו בנייר כסף או בנילון וכדו'. (שו"ע תנא סע' ח). כל מקום שמוזכר כיסוי בנייר כסף בפרק זה, אפשר להשתמש באיזה עובי שירצה, רק שלא ייקרע במשך כל ימי החג.

ע. שיש שערכו עליו בצק או שבלע מרותחין, יניח עליו אבן או ברזל, או סוג אחר של מתכת, מלובן ויערה עליו רותחין. (עיי' שו"ע תנא סע' יז ונ"כ שם). ואם יש חשש שיתקלקל - יערה עליו רותחין מכלי ראשון ללא אבן מלובנת ויכסהו במפה.

עא. שיש מלאכותי - אין לו הכשר וצריך לכסותו אחר הניקוי ועירו רותחין כנ"ל. (מדין כלי חרס).

משטחים אחרים - משטחים אחרים למטבח, כגון פורמייקה, תערובות עם פלסטיק, שיש מצופה עם סיליקון, זכוכית משוחזרת, ומאבן-הר-געש, גבישים בתערובת דבק; אם לא שמים עליהם אוכל חם ולא לשים עליהם בצק, יש לנקותם עם מברשת, ולערות עליהם מים רותחים. אם שמים עליהם אוכל חם או לשים עליהם בצק, אי אפשר להכשירם, וצריכים לנקותם ולצפות אותם עם נייר כסף או ניילון וכדו'.

כיריים, תנורים ופלטח

עב. תנורי אבן - תנורים וכיריים הבנויים מאבנים ולבנים, אפשר ללבנם ולהכשירם לפסח. וטוב לשאול חכם כיצד לעשות זאת. (שו"ע תנא סע' ח).

עג. תנור אפייה - אין להכשיר תנור אלא בשעת הדחק, מכיון שבתוך דפנות הדלת מתאסף חמץ בעין. וגם התנור עצמו צריך ליבון עד שינתזו ניצוצות, ובתנורים שלנו אי אפשר לעשות דבר זה, ומה גם שיש לדון על אופן ההכשרה של הזכוכית שבדלת התנור - על כן אין להכשיר את כל סוגי התנורים אלא בשעת הדחק ורק אחרי שישאלו שאלת חכם. כל האמור נכון גם לגבי "תנור המנקה את עצמו" (ע"י חום גבוה).

עד. מוסדות ומפעלים שנאלצים להשתמש בתנור בפסח - אין להכשירו אלא על דעת רב מומחה לדבר, שיודין אותם כיצד להכשיר את התנור, שלכל תנור דינים משלו. וצריך לבודקו בכל החריצים ולכסות את הדלת והחלק הפנימי בנייר כסף.



עה. אע"פ שאין משתמשים בתנור בפסח, חייבים לנקותו כמו כל הכלים ולכסותו או להדביק עליו נייר דבק כדי שלא יפתח.

עו. מגשי אפייה - ממתכת שמשתמשים בהם בלי מים, צריכי ליבון. והליבון צריך להיות לכתחילה ליבון חזק עד שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו. ומגשי אפייה שיש עליהם ציפוי אמאיל אינם ניתנים להכשרה. (שו"ע תנא סע' א).

עז. מיקרוגל - לכתחילה אין להכשירו, כדין תנור. ובשעת הדחק יש לבצע ארבע פעולות כדי להכשיר מיקרוגל: **א.** לנקותו היטב במטלית לחה. **ב.** להמתין 24 שעות ללא שימוש. **ג.** להרתיח בתוכו צלוחית מים עד שיתאדו מתוכה כל המים. **ד.** במשך הפסח יש לחמם בו מוצרים רק כשהם בכלים סגורים. מיקרוגל שמכיל גוף חימום רגיל בנוסף וכגון "גריל", אי אפשר להכשירו.

עה. כיריים של גז - יש לנקות את כל החלקים היטב, את החצובות יש ללבן ליבון קל. על מכסה הגז, הכפתורים ומושב הכיריים יערה מים רותחים. עם כל זה טוב לצפות את מושב הכיריים, הכפתורים והחצובות בנייר כסף. (שו"ע תנא סע' ד ורמ"א. שו"ת רב פעלים ד, או"ח סי' יז. כה"ח שם ס"ק שיד).

כיריים חשמליים - יש לנקות את כל החלקים היטב (באופן שאין סכנת מגע מים עם חשמל) ולאחר מכן חייבים לצפות את כל חלקיו עם נייר כסף. לא ניתן להשתמש בכיריים חשמליים עם משטח זכוכית.

עט. קולט אדים - או ארון הנמצאים מעל הכיריים, וכשמרתיח סיר עם מים על הכירים מגיע הקולט או הארון לחום שהיד סולדת בו (42 מעלות), ישפוך עליהם מים חמים ויצפה בנייר כסף למשך הפסח. ולא תעזור צביעה במקום כיסוי.

פ. אם לא כיסה, אך ניקה אותו ועברו 24 שעות מאז שבישל חמץ, ה"ז נותן טעם לפגם והאוכל מותר בדיעבד.

פא. פלטה חשמלית - הכשרתה על ידי ניקוי, בעיקר במקומות החיבור, ועירוי רותחין מכלי ראשון, וכמובן יעשה כן כאשר היא מנותקת מהחשמל. אחר כך יחמם את הפלטה לשעתיים ויכסה אותה בנייר כסף. פלטה שמחממים עליה חמץ ישירות וכגון שמניחים עליה חלות מערב שבת, דינה כדין תנור שצריכה ליבון ואי אפשר להכשירה לפסח.



פב. פח שמכסים בו הגז - הפח של שבת, שמכסים בו הגז, יש ללבן בליבון קל או יעטוף בנייר כסף עבה. אם מחממים עליו חמץ ישירות, כגון שמניחים עליו חלות מערב שבת, טעון ליבון חמור.

כלים שונים

פג. כלי עץ - נוהגים לא להכשיר כלי עץ בגלל שיש להם הרבה סדקים. ובכל מקרה אם רוצה להכשירם - יכשירם בהגעלה. (שו"ע תנא סע' יז. ביאור הלכה שם).

פד. כלי עץ וכד' שליטשו אותו במקום להגעילו - לא עשה כלום. מרדה העשויה עץ - אין לה תקנה. (שו"ע תנא סע' יט).

פה. כלים חד פעמיים - כל מפיות, צלחות, וכדו' חד-פעמיים הנעשים מנייר או קרטון אסורים לשימוש בפסח, אלא אם כן יש להם "הכשר" מיוחד לפסח. מותר להשתמש בכלים חד-פעמיים מניילון ופלסטיק שאינו צבוע. כלים הנעשים מניילון ופלסטיק צבוע צריכים "הכשר" מיוחד לפסח. תבניות חד-פעמיים מאלומיניום צריכים "הכשר" כל השנה וכל שכן לפסח, בגלל שומן בייצורן.

פו. כלי פלסטיק וגומי - שאין בהם חריצים דינם ככלי מתכות וכפי בליעתם כך הכשרתם. לא ניתן להכשיר כלים מגומי מחורר.

פז. כלי חרס ואבן - כל כלי חרס שבישלו בו או הגישו בו חמץ, אסורים בשימוש בפסח ולא יועיל להם שום הכשר, לכן יש להצניעם כנ"ל. (שו"ע תנא סע' א).

פח. כלי חרסונה - או פורצלן אין להם הכשר, לכן ישטפם ויצניעם בארון נעול עד לאחר הפסח. (שו"ע תנא סע' כג).

פט. קערת לישה - משטח שבמשך השנה עורכים עליו בצק וכן קערה שלשים בה בצק - נוהגים שלא להשתמש בו בפסח אפילו על ידי הגעלה.

צ. מדיח כלים - יש לנקות את המסננת ואת המגשים והרשתות ורצוי להחליפם. לאחר הניקוי, יש להפעיל את המדיח פעם אחת, ללא כלים, עם המסננת ומגשים ורשתות בפנים, בחום המקסימלי, עם חומר מפגל, כגון סבון. אם קונים מסננת וכו' חדשים, אין להכניס אותם למדיח עד שיפעיל את המדיח פעם אחת בלי כלים, בחום המקסימלי, עם חומר מפגל, כגון סבון.



צא. מקרר - צריך שטיפה וניקוי במים וסבון. ואם יש מקום שיש בו חמץ ואי אפשר לנקותו, כגון בחריצים שבדלת או בין הגומי לדלת - ישפוך שם אקונומיקה או חומר אחר בכדי שיפסל החמץ ממאכל. (רמ"א תנא סע' כז).
ידיות המקרר צריכות ניקוי ועירווי מים חמים. (רמ"א שם. משנ"ב ס"ק קסא. כה"ח שם ס"ק שיד). ואם הניח במקפא לחם וכדומה יש להפשירו ולנקותו היטב.

צב. המיקסר - מחולק לשני חלקים: **א.** המנוע - עלול להיות בו חמץ שנכנס בו בחורים ובסדקים, ולכן צריך לנקותו היטב במברשת דקה. ואם אי אפשר - יש לעוטפו בנילון. **ב.** חלקי המיקסר שבהם טוחנים - ינקה אותם היטב ויערה עליהם מים רותחים, ויש שמצריכים הגעלה ממש, וטוב לחוש לדבריהם. (שו"ע תנא סע' כא. ש"ך יו"ד קלה ס"ק לג).

מסחטת פירות - בין לפירות הדר, בין לירקות (לעשות מיץ גזר וכדו') צריך לשטוף במים חמים.

צג. מטחנת קפה - צריכה הכשרה כדלעיל.

מכונות לקפה - כד עם גוף חימום המיועד לקפה בלבד, ימנע ממנו חמץ כל השנה, ולקראת הפסח ירתיח בו מים עם סבון נוזלי. הוא הדין למכונה אוטומטית לקפה (שבו מכניסים קפה ומים, והמכונה מערבבת אותם לפי הבחירה). צריך לנקות היטב את הידית של הכד, והמשטח החיצוני והכפתורים של המכונה.

צד. רשת שמולחים עליה בשר - אם בכל השנה המלח היה נקי מחמץ (גם בייצורו) - אינה צריכה הכשרה אלא רחיצה, ואם מסופק בעניין המלח - יגעיל. אמנם אם היא מעץ נוהגים להחמיר ולא להכשירה. (שו"ע תנא סע' י ורמ"א).

צה. ארונות מטבח - שמניחים בהם חמץ צריכים ניקוי בלבד, וטוב לשטוף אותם במים חמים עם חומר ניקוי, בכדי שאם ישאר חמץ בפניות הוא יפגם מאכילה. גם אם המדפים היו מצופים יש לנקותם היטב ולצפותם אחרי הניקוי בנייר חדש. (שו"ע תנא סע' כ. משנ"ב ס"ק קיג. שעה"צ ס"ק קמא).

צו. ברזים - צריכים ניקוי ועירווי מים חמים. (רמ"א תנא סע' כז. משנ"ב ס"ק קסא. כה"ח שם ס"ק שיד).



- צז. גביע קידוש** – והצלחת שלו צריכים הגעלה בגלל פירווי הלחם המתערבים לפעמים ביין על השולחן. (רמ"א תנא סע' ו, כא.).
- צח. בקבוק תינוק** – טוב להחליפו, כיון שהוא בולע חמץ רותח, ואם רוצה להכשירו צריך הגעלה בכלי ראשון.
- צט. מימייה** – אם השתמשו בה בחמץ ממש צריכה הגעלה. ואם לא השתמשו בה בחמץ, די בשטיפה. בית מימייה העשוי בד צריך להופכו ולהברישו במברשת קשה ולנקותו היטב במים עם סבון.
- ק. תרמוס** – צריך פירוק, ניקוי ועירווי רותחין. אמנם אם השתמשו בו בחמץ ממש, אי אפשר להכשירו כיון שדינו כדין כלי זכוכית.
- קא. שיניים תותבות** – ישטפם וינקם במתינות, יום לפני פסח וולא בערב פסח, ויערה עליהם מים חמים מכלי שני אף על פי שאין היד סולדת בהם כדי שלא יתקלקלו.
- קב. מברשת שיניים** – טוב לקנות חדשה כיון שבין הפינות מצטברים פירווי מזון.
- קג. משחת שיניים** – יש להשתמש במשחה הכשרה לפסח. ובכל השנה גם כן יקנה משחה כשרה.
- קד. מגבות מטבח** – מגבת שמשתמשים בה אך ורק לנגב כלים נקיים, צריך לרחצה במים חמים, ועדיף להחליפה עם מגבת מיוחדת לפסח. מגבת שמתלכלכת מאוכל, דינה כמפת שולחן, עיין לעיל סעיף סג.
- קה. רשתות לכלים** – רשת שמשתמשים בה לכלים נקיים רטובים, כדי שיתייבשו, ירחוץ במים קרים.
- קו. פמוטים** – אם הפמוטים של שבת נמצאים בשולחן בארוחות, צריך לרחצם.
- קז. כסא גבוה לפעוט** – כסא גבוה עם שולחן המתחבר אליו שבו מאכילים פעוטים, צריכים לרחצם היטב.
- קח. מיישרי שיניים** – כתרם, סתימות – מי שלובש "רסן" ליישור שיניים, או שלוחות זעירות מחוברות לשיניו לשם יישורם, צריך לנקות אותם טוב, ולא יאכל חמץ בהם 24 שעות לפני זמן איסור חמץ. וכן הדין למי שיש לו כתר. אין צריכים להזהר בזה בסתימות.



קט. טבעות של נשים – טבעת של אשה, צריך לנקותה, ולשים לב לנקות החורים והסדקים. אם האשה לובשת את הטבעת כאשר היא לשה עיסה, הטבעת חייבת הגעלה. אם יש בה אבן, אי אפשר להגעילה, ועל כן תשים אותה עם הכלים של חמץ.

קי. שפופרת הטלפון – יש לנקות אותה, ולשים לב לנקות החורים והסדקים, בלי לקלקלה.



בדיקת חמץ

ניקוי חמץ

- א. לפני ליל י"ד בניסן יש לנקות את הבית ומקום העבודה, את המחסן ואת מקומות האיחסון שבתוך הבית (ומעל האמבטיה, מתחת לכיורים וכד'), את החצרות בבית ובמקום העבודה, את המכונית הפרטית והמכונית שעובד בה, את הארונות והמקרר, וכל מקום אחר שהאדם השתמש בו כדי שלא ישאר שום חשש חמץ. כן יש לבדוק את כיסי הבגדים וביחוד בגדי הילדים, את התיקים ואת ילקוטי בית הספר פן נשאר שם חמץ. ולסברת הרמב"ם הניקוי הוא חיוב בפני עצמו. (רמב"ם הלכות חמץ ומצה ב ג. בא"ח ש"ר צו א).
- ב. יזהר כל אדם לדקדק בניקוי כל הבית, שלא יהיה ברשותו אפילו כלשהו חמץ, וידוע מה שאמרו תלמידי רבינו האר"י זיע"א שהנזהר מכלשהו חמץ בפסח, מובטח לו שלא יחטא כל השנה כולה. (עיין שו"ע תמוז סע' א).
- ג. יש לדקדק בניקוי המטבח, היות ומצוי שם חמץ תדיר. לכן יש לנקות באופן יסודי את המקרר, הארונות וכדו'. ולאחר הניקוי ראוי לצפות את המדפים בנייר, ואם יש בהם חורים או סדקים יסתמום בדבק וכדו', כיון שגרגיר אחד של חמץ שנופל לתבשיל אוסר את הכל, כי חמץ בפסח אפילו באלף לא בטל.
- ד. יש לנקות היטב במקומות שעלולים להמצא פירורי לחם, כגון: בין קפלי הגומי בדלת המקרר, פינות החלון של תנור האפיה, ופינות ארגז הלחם. יש להצניע את הארגז מוחץ למטבח.
- ה. יש לנקות היטב את המחזורים כיון שיש הרבה המשתמשים בברכת המזון המופיעה בתוך ההגדה גם בחג הסוכות ובחג השבועות, ויתכן שיהיו שם פירורי לחם וכדו', ויש לחוש בליל הסדר שכשיאמר את ההגדה יפלו פירורי חמץ לתוך מאכלו ויכשל באכילת חמץ בפסח. לכן מה טוב להשתמש במחזורים מיוחדים לפסח.
- ו. טוב להזהר שלשים יום קודם הפסח מלהוליך חמץ לכל מקום בבית, ולהשגיח על הילדים בכך. (שו"ע תלו סע' א).



לפני הבדיקה

- ז. בלילה שלפני ערב פסח בודקין את החמץ. וצריכים לבדוק מיד בתחלת הלילה, כשמונה עשרה דקות אחר השקיעה – בצאת הכוכבים. ולכן יש להזדרז מיד אחר תפילת ערבית לילך לביתו ולהתחיל מיד בבדיקה. (ש"ע תלא סע' א, ב ונ"כ שם).
- ח. אסור להתחיל לאכול סעודה או לעשות שום מלאכה חצי שעה קודם זמן הבדיקה. אבל לאכול פחות מ"כביצה" (כחמשים וששה גרם) פת או עוגה – מותר. וכן לשתות תה או קפה או לאכול פרי – מותר. וכשמגיע זמן הבדיקה צריך להפסיק הכל ומיד יתחיל בבדיקה. (ש"ע תלא סע' ב. כה"ח שם ס"ק יא, טו).
- ט. אסור להתחיל ללמוד תורה חצי שעה קודם זמן הבדיקה, ובודאי שאסור ללמוד דברים אחרים. וגם אם יש לו עת קבוע ללמוד, לא ילמד עד שיבדוק. (ש"ע תלא סע' ב). ואין מועיל לשים "שומר" שיזכירו לבדוק. ואם התחיל ללמוד לפני כן יפסיק לימודו כשיגיע זמן הבדיקה.
- י. יניח קודם הבדיקה את החמץ שהוא משייר לאכילה או למכירה, ויניחו במקום משומר היטב. וגם את החמץ שהוא מוצא בבדיקתו וצריך לשרפו למחר, יניח במקום משומר שלא יאבד ממנו. ויניחנו במקום שיראהו למחר ולא ישכח לשרפו. (ש"ע תלד סע' א).

עשרה פתיתים

- יא. על פי האר"י טוב שהאשה או אחד מבני הבית (שאינו הבודק) יקחו קודם הבדיקה עשרה פתיתי לחם פתיתים מ"כזית", עטופים בנייר או בשקית כדי שלא יתפזר החמץ שבהם, ויחביאו אותם בבית. וטוב לרשום על פתק מיוחד את המקום שמניחים בהם את הפתיתים כדי שלא ישכח מקומם. אמנם אין להסתפק בלקיטתם, אלא צריך לבדוק כל המקומות מחמץ. ומי שהוא רק מקבץ פתיתים אלו ולא בודק בחורים ובסדקים – לא קיים מצות בדיקה וכמעט בירך ברכה לבטלה. (רמ"א תלב סע' ב).
- יב. אם לא מצא אחד מפתיתים אלו – יחפש שוב. ואם לא מצא – יבטל אותו בפירוש כשמבטל את החמץ. (כה"ח תלא ס"ק ב).
- יג. עשרה פתיתים אלו שורפם למחרת עם שאר החמץ שמצא. (כה"ח תלב ס"ק לא).



נר הבדיקה

יד. אין בודקים לאור נר של חלב או צלוחית של שמן ולא בנרות קלועים וכד' בכדי שיוכל לבדוק היטב בחורים ובסדקים ולא יחשוש מהאש. ושר"ע תלג סע' ב.

טו. בודקים לאור נרות של שעוה (שר"ע שס), ומי שאין לו שעוה - יבדוק בנרות המצויים היום העשויים פרפין, ואם אין לו גם כאלה - יבדוק בכל נר שיש לו. ואפילו לאור פנס יד, ויברך על בדיקה זו, ויש חולקין. על כן ידליק גפרור, יברך, יתחיל לבדוק בו ואחר כך ימשיך לבדוק בפנס.

טז. אין לבדוק עם מנורה המחוברת לחשמל, אפילו אם אפשר לטלטלה.

יז. בשעת הבדיקה כדאי, ע"פ הסוד, להוליך עם הבדוק קערה עם מלח וסכין. (בא"ח צו ו). וטוב שיהיו בקערה גפרורים או מצית שאם יכבה הנר, ידליקו אותו ללא הפסקה. וכן טוב להכין גבס, או נייר דבק לכסות חריצים שיש בהם חמץ. (ועיין שר"ע תלב סע' א). וכן טוב שיהא לו פנס כיס שיוכל להאיר בו במקומות שיש רוח או במקומות שאי אפשר להכניס נר כגון בארון בגדים.

מקומות הבדיקה

יח. צריך לבדוק את כל החדרים שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ, אפילו המרתפים והעליות, החנויות והמכונות. כמו כן צריכין לבדוק את כל הארונות והמקרים שמחזיקים בהם חמץ. ויבדוק גם תיקי ילדים, גברים ונשים מחמץ, וגם הכיסים שבבגדים שלו ושל הילדים, שלפעמים שמים בהם עוגות וממתקים. (שר"ע תלג סע' ג).

יט. כל מקום שיש לחוש שמא הוכנס לשם חמץ, צריך בדיקה. משום כך יש לבדוק מתחת למיטות, בפרט בבית שיש בו ילדים. (כה"ח תלג ס"ק כד).

כ. לא יקוץ בבדיקתו כי לפום צערא אגרא. (בא"ח צו ג).

כא. אם קשה לאדם לבדוק בעצמו את כל המקומות, יעמיד את אשתו או בניו הגדולים אצלו בשעה שמברך, שישמעו הברכה, ויענו "אמן" ולא יאמרו "ברוך הוא וברוך שמו", ואחר כך יתפארו לבדוק לאור הנר כל אחד במקומו על סמך הברכה שברך בעל הבית. (שר"ע תלב סע' ב. בא"ח ש"ר צו ה).



כב. אפילו אם בדק וניקה את הבית ביום י"ג - חייב לבדוקו בליל י"ד. (ש"ע תלג סע' יא).

כג. רפת של בקר שנותנים בה תבואה לבהמות לאכול, וכן לול של תרנגולים שנותנים להם שם תבואה, אינן צריכין בדיקה, שמא לא נתחמצה כלל התבואה, ואם תרצה לומר שמא נתחמצה, עדיין יש ספק שמא הבהמות אכלו את הכל ולא השאירו כלום. אבל אם נתנו להם תבואה חמוצה, שאין כאן אלא ספק אחד שמא אכלו הכל, אין סומכין על זה, וצריכין בדיקה. (ש"ע תלג סע' ה).

כד. חייבים לבדוק בליל י"ד גם את החדרים שמוכרים לגוי עם החמץ, כיון שאין הרבנים מוכרים את החמץ של העיר לנוכרים עד למחר. ובשעת הבדיקה ירכז את החמץ ויסמן לעצמו את מקום החמץ.

כה. אם מכר את החמץ דרך רבנים שמוכרים חמץ גם ביום י"ג, אין חיוב לבדוק את החדרים שיש בהם חמץ. ודווקא שהשכיר החדר עם החמץ, אבל מכר החמץ בלבד חייב לבדוק. ובכל מקרה יבדוק חדר אחד בדירתו או חדר שיתנו לו לגור בו במקום שאליו הוא הולך, כדי שיקיים מצות בדיקת חמץ. (ש"ע תלו סע' ג).

כו. **מחסן** - חדר שצריך בדיקת חמץ ומילאו בו חפצים ולא בדקו קודם שעשאו מחסן.

- אם יש בדעתו לפנותו קודם שיגיע זמן בדיקת חמץ - אינו צריך לטרוח לפנותו קודם לכן על מנת לבדוקו.

- אם יש בדעתו לפנותו בתוך ימי הפסח, צריך לפנותו קודם הפסח ולבדוקו בלא ברכה ואעפ"י שיש טורח רב וחסרון כיס.

- אם יש בדעתו לפנותו רק אחרי הפסח, והניח את החפצים תוך שלשים יום שלפני הפסח, חל עליו חיוב בדיקה, ואפילו בדיעבד. אם שכח ולא בדקו - צריך לפנות את האוצר ולבדוקו בלילה תיכף לאחר שנזכר.

- אם יש בדעתו לפנותו רק אחרי הפסח, והניח את החפצים קודם שלשים יום שלפני הפסח - אינו צריך עכשיו לטרוח ולבדוקו.

- אם ידוע לו שיש שם חמץ יבער אותו לפני שמכניס בתוכו חפצים. (ש"ע תלו סע' א).

כז. **בית הכנסת ובית המדרש** - צריכים בדיקה על ידי הגבאי או השמש.



ואף על פי שמנקים אותם לפני כן, צריך לחזור ולבדוק אותם בליל י"ד לאור הנר, ואין מברכין על בדיקה זו. וטוב לעשותה מיד אחרי בדיקת הבית, שאז היא נפטרת בברכה שמברך הבודק בביתו. (שו"ע תלב סע' ז).

כה. ספרים – במשך כל השנה לא יאכל ליד ספר פתוח, ואם לא נזהר מחמץ בספר יבדקו דף דף, או שישים אותו עם החמץ. (ויכול לכסות את כל המדפים עם הספרים בנילון ולכתוב ע"ז שיש בזה חשש חמץ).

סדר הבדיקה והברכות

כט. זמן – יבדוק בתחילת הלילה. שכח ולא בדק בתחילת הלילה – יבדוק במשך כל הלילה. לא בדק בלילה – יבדוק ביום. (וחלים על בדיקה זו כל כלי הבדיקה כדלקמן). לא בדק קודם הפסח – יבדוק בחול המועד מיד כשנזכר ולא יברך. לא בדק בפסח – יבדוק אחר הפסח בכדי שלא יאכל בטעות חמץ שעבר עליו הפסח, גם על בדיקה זו לא יברך. (עיין שו"ע ס' תלה).

ל. אם לא בדק קודם הפסח וגם לא ביטל את החמץ – כשבודק בתוך הפסח יבדוק עם ברכה. (עיין שו"ע ס' תלה).

לא. הכנה – טוב ליטול ידיו בלי ברכה ובלי כלי קודם הבדיקה.

לב. יזהר שלא לשמוע בזמן הבדיקה אפילו קלטות של שירי קודש ודברי תורה, ואפילו הלכות פסח שלא יסיח דעתו. (שו"ע תלב סע' א. משנ"ב ס"ק ב).

לג. קודם שמתחיל לבדוק טוב לומר: "לשם יחוד", ויברך "אשר קדשנו במצוותיו וצוינו על ביעור חמץ". ואע"פ שעתה עדיין אינו מבערו, מכל מקום מברך "על ביעור", לפי שמיד לאחר הבדיקה יבטל את החמץ שאינו ידוע לו, וירכז את החמץ הידוע לו לצורך שריפתו ביום המחרת, וזהו ביעור לחמץ. (משנ"ב תלב ס"ק ג).

לד. ברכה – אם בירך "על בדיקת חמץ", או "לבער את החמץ" – יצא. (ושם).

לה. לא יפסיק בין הברכה לתחילת הבדיקה. וטוב שלא יפסיק עד גמור כל הבדיקה, אלא במה שהוא מעניין הבדיקה. (שו"ע תלב סע' א וני"כ).

לו. שכח והפסיק בדיבור שלא בעניין הבדיקה לפני שהתחיל לבדוק – יאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" ויחזור ויברך. (שו"ע שם וני"כ).



לז. שכח והפסיק בדיבור שלא בעניין הבדיקה אחרי שהתחיל לבדוק, לא יחזור ויברך. (ש"ע שם ונ"כ).

לח. אם הפסיק בעניין הבדיקה, לפני שהתחיל לבדוק כגון שכבה הנר וביקש שידליקוהו, אינו חוזר לברך. אולם לכתחילה, גם דיבור מעין זה לא ידבר אלא לאחר שבדק מעט. (ש"ע שם ונ"כ).

לט. אין לברך "שהחיינו" לפני הבדיקה, אולם אם יש לו בגד או פרי חדש טוב לברך עליהם "שהחיינו" ולכוון לפטור גם את הבדיקה, אלא שבמקרה זה יברך "שהחיינו" לפני שיברך "על ביעור חמץ". (בא"ח ש"ר צו ה).

מ. בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים (ש"ע תלב סע' ב), ואפילו אם הם רחוקים זה מזה, אין ההליכה נחשבת להפסק (כה"ח סי' תלב אות כב, משנ"ב אות ז). ואם עבר זמן רב והיה היסח דעת גדול מהבדיקה הראשונה – צריך לחזור ולברך על שאר המקומות שבדק.

מא. שליח – אם אינו יכול לבדוק בעצמו יכול למנות שליח שיבדוק במקומו, ואשתו יכולה לשמש כשליח לבדיקה שגם היא חייבת במצות ביעור חמץ (ועיין ש"ע תלב סע' ב). ואפילו בעלה לא מינה אותה כ"שליח" והוא נמצא מחוץ לבית ולא יבוא בזמן בדיקת חמץ – תבדוק האשה את הבית "בדיקת חמץ" עם ברכה.

ביטול חמץ

מב. אחר הבדיקה יבטל את החמץ מיד. ועיקר הביטול הוא בלב, שיגמור בלבו שכל חמץ שברשותו הרי הוא כאילו אינו, ואינו חשוב כלום, והרי הוא כמו עפר וכדבר שאין בו צורך כלל. (ועיין לרמב"ם פ"ב מהל' חמץ ומצה הל' ב). ותקנו חכמים שיוציא דברים אלו גם בפיו ויאמר "כל חמירא" וכו'. ומי שאינו יודע פירושו, יאמר בלשון שהוא מבין. "כל חמץ ושאר הנמצא ברשותי שלא ראיתיו ושלא ביערתיו יהא בטל וחשוב כעפר הארץ". ובדיעבד אם אמר בלשון ארמית ואינו מבין אותה אך יודע שמשמעותה ביטול חמץ יצא ידי חובת ביטול. (ש"ע תלד סע' ב).

מג. נוהגים לומר את הביטול ג' פעמים לחיזוק העניין. הספרדים לא מזכירים בו "הפקר" אלא "ליבטיל וליהוי כעפרא דארעא". והאשכנזים נוהגים לומר: "ליבטיל וליהוי הפקר כעפרא דארעא". (ש"ע תלד סע' ב. משנ"ב ס"ק ח. בא"ח ש"ר צו ז. כה"ח שם ס"ק כח).



מד. נוהגים לומר לפני הביטול בלילה וביום "לשם יחוד" ו"יהי רצון" מספר "לשון חכמים" המופיע במחזורים שעניינו ביטול יצר הרע הדומה לחמץ.

מה. יש להצניע את כל החמץ שנשאר אחרי הבדיקה לצורך סעודת הערב והבוקר. ובפרט יש להזהר בזה כשיש בבית ילדים קטנים. ולכן יש לכסות את החמץ ולהניחו במקום מוצנע. וכשאוכלים בערב ובבוקר יש להקפיד שיאכלו במקום מיוחד ולא יסתובבו בבית, שלא יתפזרו הפירורים, ואם יתפזרו – יחזור ויבדוק. (שו"ע תלד ס' א).

מו. יש עדות הנוהגות שאם לא מצאו חמץ – שורפים את הכלי שלקחו לבדיקה. (כדעת הרמ"א וכדי שלא ישכח את חובת הביעור).

בדיקת חמץ שלא בזמנה

מז. **בדיקה קודם פסח** – חדר שצריך בדיקת חמץ, ורוצים לעשות ממנו מחסן ולמלא בו חפצים שמחמת זה לא יוכל לבדקו כשיגיע ליל י"ד, צריך לבדוק תחלה את החמץ שם בלילה כמו שבדקין את החמץ בליל י"ד, ללא ברכה, ואפילו יש עוד זמן רב עד הפסח. (שו"ע תלו ס' א, ב ועיין כה"ח שם ס"ק יא).

מח. היוצא לדרך או למילואים לפני פורים ואינו חוזר עד אחרי פסח – מבער חמץ שבעין ואינו חייב לבדוק. אם חושב לחזור לפני הפסח או בפסח – בודק בלילה לפני הנסיעה ומברך ללא שם ומלכות. ואפילו אם נוסע זמן רב לפני פסח – חייב לבדוק אם חושב לחזור יום או יומיים לפני פסח, שמא יתעכב ויגיע לביתו ממש בערב פסח ולא יהיה לו זמן לבדוק ולבער. מי שיוצא לנסיעה קצרה אינו צריך לבדוק את ביתו מחמץ לפני הזמן.

מט. אם יוצא אחרי פורים – חייב לבדוק בלילה לפני שיוצא אע"פ שיחזור אחר פסח. ובודק עם נר ומברך ללא שם ומלכות. אם אשתו נשאת בבית – אינו צריך לבדוק, אלא תבדוק היא בליל י"ד בברכה. כמו כן יכול להניח שליח שיבדוק במקומו בליל י"ד בברכה ואינו צריך לבדוק בשעה שיוצא.

נ. זה הכלל: כל שבדק לפני ערב פסח שלא בזמן בדיקה – בודק בלילה, עם נר, ומברך בלי להזכיר שם ומלכות. כל שבדק אחר זמן ביטול החמץ – בודק מיד, אפילו ביום, עם נר ובלי ברכה (וא"כ לא ביטל וכדלעיל סעיף



ל'). (ש"ע תלד סע' ד. תלו סע' א, ב ונו"כ. ועיין רמ"א תל"ו ס"ק א, ריטב"א פסחים ז, ב"ח ופר"ח שם, ועיין לכה"ח ס"ק י, טל, ובאהל שם).

נא. אדם שיצא מביתו ביום י"ג - ובדק בליל י"ג בלי ברכה, כאמור לעיל, אם יחזור בליל י"ד - יבדוק שנית בברכה. אם בירך בטעות בליל י"ג - לא יברך בשנית.

נב. יש אומרים שהיוצא מביתו תוך שלושים יום קודם לחג אע"פ שבודק - אינו מבטל את החמץ כיון שעדיין הוא חשוב אצלו ואוכלו. יש חולקים ואומרים שיש לבטל רק את החמץ הנמצא בבית אחרי הבדיקה. וכך יעשה. (ועיין ט"ז שם ס"ק ב, מג"א ס"ק א, ועיין לכה"ח ס"ק ח, ולפוסקים שצוין שם, משנ"ב ס"ק ג, ולגר"א שם ס"ק ד).

נג. נוסח ביטול לשליח - כשהשליח מבטל את החמץ יאמר בנוסח זה: "כל שאור וחמץ שיש לפלוני שראינו אני או פלוני או שלא ראינו, שביעורנו אותו או שלא ביעורנו, יהא בטל וחשוב כעפר הארץ". ומכל מקום, גם בעל הבית במקום שבו הוא נמצא בערב פסח בבודק לפני זמן הביעור, יבטל את החמץ ויאמר: "כל חמץ ושאור שיש לי בבית או בכל מקום אחר, שראיתי או שלא ראיתי שביעורתי או שלא ביעורתי יהא בטל וחשוב כעפר הארץ". (ש"ע תלד סע' ד.) אך לא יברך על ביטול זה. אשכנזים צריכים להוסיף: "והפקר" לנוסחאות הביטול.

נד. שכח לבדוק - שכח ולא בדק בתחילת הלילה - יכול לבדוק במשך כל הלילה. לא בדק בלילה - יבדוק ביום י"ד. גם קודם בדיקה זו לא יאכל, וגם על בדיקה זו מברך (אם עדיין לא ביטל את החמץ). וגם בדיקה זו בודק לאור הנר. לא בדק קודם הפסח - יבדוק בפסח. (ועל בדיקה לאחר ביטול יש ספק אם יברך). לא בדק בפסח - בודק אחר הפסח, אך לא מברך על בדיקה זו. (ש"ע תלה סע' א.)

נה. מצא חמץ בפסח - מצא חמץ בביתו בתוך הפסח אחרי שביטל וביער כהלכה קודם הפסח - חייב לבערו. אם יתכן שחמץ זה היה בביתו מקודם לפסח ורק מצאו עכשיו - לא יברך על ביעורו כיון שאפשר שכשביטל את החמץ התכוון גם לחמץ זה. אם זרקו חמץ לתוך ביתו ולא נכלל בביטולו - נחלקו בזה הדעות אם יברך על ביעורו. על כן יברך "על ביעור חמץ" ללא שם ומלכות או יהרהר שם ומלכות בלבו. (ועיין משנ"ב תלה ס"ק ה. כה"ח שם ס"ק י, יב, ועיין מג"א תמו ס"ק א שלדעתו יברך על ביעור חמץ וכ"ש אם נתחמץ לו בצק בפסח, ועיין כה"ח תמו ס"ק ד.)



שריפת חמץ

א. מי השורף? - ביום י"ד בבוקר ישרוף את עשרת פתיי החמץ שנמצאו בבדיקה וכל החמץ שנמצא בבית וכל מה שמצא בבדיקה, לקיים מצות "תשביתו שאור מבתיכם", והרא"ש היה משתדל לשרוף את החמץ בעצמו.

(כה"ח תלב ס"ק לא).

ב. ישרוף את החמץ עד שלא יהיה ראוי לאכילה כלל. ויש להקפיד במיוחד בכיכרות לחם וכד' שלפעמים נשרף הלחם מבחוץ בלבד ובתוכו הוא ראוי לאכילה, לכן יחתוך את הלחם לפני השריפה כדי שישרף היטב. (שור"ע תמב

סע' ט).

ג. גם הנשים חייבות במצות ביעור חמץ. ולכן אם אין האיש בביתו, תבער האשה את החמץ בבוקר, והבעל יבטל החמץ בכל מקום שהוא נמצא.

(כה"ח תמה ס"ק ב).

ד. גם האשה תבטל את החמץ ביום י"ד אחרי הביעור. ותאמר: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי או ברשות בעלי שראינוהו או שלא ראינוהו שביעורנו אותו או שלא ביעורנו יהא בטל וחשוב כעפר הארץ". (כה"ח תמה ס"ק ב). אשה אשכנזיה מוסיפה לנוסח הביטול: "והפקר".

ה. זמן השריפה - החמץ מותר בהנאה שעה זמנית אחרי שליש היום, ומותר למכרו אז לגוי. וצריך לשרוף את החמץ ולבטלו כל זמן שהוא מותר בהנאה. אחר כך החמץ אסור גם בהנאה ולא מקיים מצות ביעור, ואעפ"כ

חייב לבערו. (שור"ע תמג סע' א).

ו. טוב לשרוף את החמץ בשעה מוקדמת ולא לחכות לסוף הזמן.

ז. טוב שלא ישפוך נפט על החמץ לפני שהחמץ נשרף, כדי לקיים מצות ביעור חמץ על ידי שריפה. (עין רמ"א תלד סע' ב. בא"ח ש"ר צו י).

ח. מה אומרים בשעת השריפה? - בשעה שבא לשרוף את החמץ, טוב שיאמר תחלה "לשם יחוד", ואינו מברך על הביעור כיון שכבר בירך בלילה. (שור"ע

תמה סע' א).



ט. נוהגים לשרוף את החמץ ורק אחר כך לבטלו ולומר שלש פעמים "כל חמירא" וכו' כמופיע במחזורים, ואם אינו מבין ארמית יאמר: "כל חמץ ושאר הנמצא ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו, שביערתיו ושלא ביערתיו היא בטל וחשוב כעפר הארץ". (ש"ע תלד סע' ב ג). אשכנזים מוסיפים לנוסח הביטול: "והפקר".

י. **השאתת חמץ בבית** - טוב שלא להשאיר בבית חמץ ממש על דעת למוכרו לנכרי, אלא אם כן יש לו חנות ובה הרבה חמץ. והחכם עיניו בראשו יראה כבר מר"ח ניסן לאכול או לחלק את כל החמץ שיש בבית כדי שיגמר עד ערב הפסח, וכמובן שלא יקנה יותר מוצרי חמץ. אמנם מהיות טוב נוהגים למכור את החמץ אע"פ שאין מניחים בביתם חמץ ידוע, שמא נשאר באיזה מקום ולא אדעתיה. (ועיין ש"ע תמ סע' א ונו"כ).

יא. **זריקה באשפה** - קודם זמן איסור חמץ יכול לזרוק את החמץ באשפה ציבורית ברשות הרבים. אבל לאחר זמן איסור חמץ חייב לשורפו ממש. ואם זורקו קודם זמן איסור - טוב לזרוקו בלילה שיספיקו עובדי העיריה לפנותו קודם הפסח. וטוב לעוטפו בנייר מפני "כבוד הלחם". ואם החמץ נשאר באשפה אפילו אחרי זמן איסורו - אין צריך לבערו כיון שהוא כבר מופקר. אך לא ישליכנו בחצרו, ואפילו לא בפח האשפה הפרטי שבחצרו. מי שגר במקום שאין מיכלים ציבוריים לאשפה, יפקיר חלקו באשפה שבה הוא זורק, ואחר כך יזרוק את החמץ שם. פח אשפה שמשותף לכמה דיירים, ויש דיירים (כגון גוים) שיזרקו בה חמץ בפסח, חייבים היהודים להפקיר את חלקם בפח ההוא. (ועיין ש"ע תמה סע' א. כה"ח שם ס"ק יז). אבל אחר זמן אסורו חייב לשורפו ממש.

יב. **שריפה על ידי שליח** - אם בנו או אשתו או שליח שלו שורפים את החמץ, והם גם מבטלים אותו, צריכים לומר בביטול: "כל שאור וחמץ שיש ברשות פלוני שראינו אותו או פלוני או שלא ראינו, שביערתו או שלא ביערתו היא בטל וחשוב כעפר הארץ". (ועיין ש"ע תלד סע' ד וכה"ח שם ס"ק ה"ן). אשכנזים מוסיפים לנוסח הביטול: "והפקר".

יג. **הנמצא בחו"ל וחמצו בישראל** - יכול אדם למנות שליח שישרוף את החמץ בשעה הנכונה והוא - בעל הבית - יבטלנו במקומו אחר כך. וש"ע



תלד סע' ד). אדם הנמצא למשל באמריקה ומינה שליח לשרוף חמצו שבארץ ישראל, צריך להזהר לבטל את החמץ בשעה שבישראל עדיין לא הגיע זמן איסור חמץ. על כן אפילו שבאמריקה בבקר עדיין לא הגיע זמן איסור חמץ - אי אפשר לו לבטל חמצו שבישראל כי שם כבר חל איסור חמץ, ולכן יבטלנו מוקדם יותר קודם זמן איסורו שבישראל.

יד. וכן במוצאי החג אדם שמכר חמצו בארץ ישראל ונסע לאמריקה, יזהר, שהרב העושה את קנין החמץ מהגוי במוצאי החג, יקנהו עבורו בזמן שגם באמריקה כבר עבר הפסת.



ערב פסח

אכילת חמץ ומצה

א. אכילת חמץ - בערב פסח מותר לאכול חמץ רק עד שליש היום, (והיום נחשב מעלות השחר עד צאת הכוכבים שהוא י"ח דקות אחרי השקיעה), ומותר בהנאה עוד שעה זמנית אחת. (ש"ע תמג סע' א). לנוהגים בדרך כלל כגאון או כשו"ע הרב יבררו מה הזמן לשיטתם. במקומות בחו"ל שבין השמשות מתארך, צאת הכוכבים הוא מתי שאפשר לראות את הכוכבים בפועל.

ב. אכילת מצה - אסור לאכול מצה בערב פסח. וכתב הרמב"ם: "אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח, כדי שיהיה הכר לאכילתה בערב, ומי שאכל מצה בערב הפסח, מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו". (יש שאינם גורסים "עד שתצא נפשו"). מכיון שלדעת הרמב"ם הלכה זו חמורה ביותר, צריך להתרחק מכל האופנים של אכילת מצה בערב פסח. ולכן אין לאכול מצה מבושלת בערב פסח, אם ניכרת צורת המצה. (רמב"ם, הלכות חמץ ומצה ו יב. ועיי"ש משנה למלך. ש"ע תעא סע' א).

ג. מצה מבושלת שצורתה אינה נכרת, כגון: לביבות או תבשיל אחר מקמח מצה - מותר לאוכלה. וכן עושים בערב פסח שחל בשבת. (ועיי'ן כה"ח תמד ס"ק יט שלדעת מהרי"ל לא נהגו לאוכלה ולדעת חיי"א מותר, ועיי'ן ר"פ ח"ג סי' כז שגם בליל י"ד יש להחמיר באכילת מצה, ולדעתו יש לפורר ולבשל את המצה מערב דערב פסח, ועיי'ן לבא"ח ש"ר צו אות כו, ועיי'ן במשנ"ב שם אות כ מה נקראת מצה מבושלת שבה לא דיבר הרמ"א לאסור, ובשעה"צ שם. וע"ע להגאון מובא בשעה"צ תמד אות ב שלדעת הרמב"ם אפילו מצה מבושלת ממש, אין לאוכלה בערב פסח).

ד. כשרוצים לאכול בערב פסח תבשילין העשויים מקמח מצה יש מקפידים לטווחנם לפני ליל ערב פסח, שלא היה עליהם שם "מצה" בערב פסח. וטוב לבשלם לפני ערב פסח. (בא"ח ש"ר צו כו).

ה. יש נוהגים לא לאכול מצה שלושים יום קודם הפסח (מנהגים). ויש הנוהגים מר"ח ניסן. (כה"ח תעא ס"ק כב. משנ"ב שם ס"ק יב). אך מהדין האיסור לאכול מצה הוא רק בערב פסח ביום, ונוהגים לאסור אכילת מצה מהלילה, מזמן בדיקת חמץ. (כה"ח שם ס"ק כב. משנ"ב שם ס"ק יב. שו"ת רב פעלים ג או"ח סי' כז).



- ו. אסור לתת לילדים וילדות שמבינים את סיפור יציאת מצרים לאכול מצה בערב פסח. ורמ"א תעא סע' ב. משנ"ב ס"ק יג.
- ז. **אכילה בכלל** - שלוש שעות "זמניות" לפני השקיעה בערב פסח אסור לאכול אפילו תבשילין מקמח מצה וכד' כדי שיאכל בלילה מצה לתיאבון. אם האדם רעב - יאכל מעט פירות או בשר ודגים. ויזהר שלא ימלא כרסו מהם. (שו"ע תעא סע' א).
- ח. **ניקוי שיניים** - יש לנקות את השיניים ולהדיחם היטב בערב פסח אחריו שגמר לאכול חמץ. ומי שיש לו שיניים תותבות, צריך לרוחצם היטב במים חמים אבל לא רותחים כדי שלא יתקלקלו מחמת החום. וינקה היטב שלא ישאר בהם חמץ אפילו בחורים ובסדקים, ואחר כך יערה עליהם מים חמים לפחות מכלי שני. (בא"ח ש"ר צו ח).
- ט. המנקה שיניו בקסמי עץ יבדוק אם משוחים בשמן. ואם הם משוחים - יש לבדוק האם השמן כשר לפסח. וקיסמים המשוחים בשעווה מותרים.

עשיית מלאכה

- י. יש מקומות שנוהגים לא לעשות מלאכה בערב פסח אפילו לפני חצות היום. (שו"ע תסח סע' ג).
- יא. **מלאכות מותרות** - מחצות היום ואילך אסור בעשיית מלאכה. ומותר לעשות רק מה שמותר לעשות בחול המועד, כגון: דבר האבד, או מלאכה שאינה מעשה אומן ויש בה צורך הפסח, וכן פועל עני שאין לו מה לאכול, יכול לעבוד אחר חצות. וכן מותר למכור ולקנות אחר חצות. וטוב להחמיר גם בדברים אלו סמוך לכניסת החג משעת מנחה קטנה ולמעלה. (כשלוש שעות לפני צאת הכוכבים - עיין שו"ע תסח סע' א ונ"כ).
- יב. מותר לצחצח נעלים בערב פסח אחר חצות. מותר לגהץ או לתקן בגד שנקרע קצת לצורך החג. (שם).
- יג. **תגלחת ותספורת** - נוהגים לא להתגלח אחר חצות ערב שבת או חג במכונת גילוח הפועלת על חשמל שמא תהיה הפסקת חשמל וישאר מגולח



רק בחציו. ואם המכונה פועלת על סוללות - מותר. ונוהגים להקל בדוחק גם בחשמל ועל כן טוב להתרגל גם בערב שבת וגם בערב חג להתגלח קודם חצות. (עיין שו"ע רנא סע' ב וני"ב).

יד. צריך להסתפר ולקצוץ הצפרניים קודם חצות היום. ואם שכח - יכול לקצוץ צפרניו גם לאחר חצות. אבל אסור להסתפר אחר חצות היום כי אם על ידי גוי. (שם).

טו. על ידי גוי - נהגו להתיר לעשות את כל המלאכות בערב פסח אחר חצות על ידי גוי.

טז. ער"פ שחל בשבת - אם יחול ערב פסח בשבת, מותר לעשות מלאכה בערב שבת אחר חצות, (ביה"ל תסח סע' א ד"ה מחצות), אך לא אחר זמן מנחה קטנה. (כשלוש שעות לפני צאת הכוכבים). עיין לקמן (פרק י') באורך בדין ער"פ שחל בשבת.

הכנת אוכל

ז. בשר - כשמכנינים או קונים בהמה לשחיטה לצורך החג אסור לומר: "בשר זה לפסח" שנראה כאילו מקדיש אותו ל"קרבן פסח". אלא - יאמר: "בשר זה ליום טוב". ואפילו אינו קונה בהמה שלמה אלא בשר במשקל - אסור, שנראה כאילו הקדישו מחיים.

ח. יש מחמירין שלא לומר כן על כל דבר הצריך שחיטה אע"פ שאין בו קרבן כגון עופות. אמנם בשאר דברים שאין בהם קורבן כמו דגים או מרור וחרוסת וכד' אין חשש. וטוב שירגיל האדם את עצמו לא לומר על מצרכי אוכל שהם "לפסח". (שו"ע תסט סע' א. בא"ח ש"ר צו כו).

ט. אם אמר אפילו על בשר הראוי לקרבן: "בשר זה לפסח" - מותר בדיעבד, מפני שודאי לנו שלא התכוון לקורבן פסח.

כ. עלי חסה - את עלי החסה ועלי הכרפס יש להניח פחות מדקה בחומץ חזק כדי שהתולעים יופרדו מהם, וישטפם יפה, ואחר כך יבדקם בעין בדיקה טובה. אולם אין להשהות אותם בחומץ זמן רב, ואם שהו בחומץ חזק או במי מלח עזים למעלה מחמש דקות, יעשו שאלת חכם. כמו כן אין לשרותם במים עשרים וארבע שעות שלא יהיו כבושים, שאי אפשר לקיים המצוה במרור כבוש (שו"ע תעג סעיף ה), אלא יניחום עטופים בנילון במקרר, ויש מקילים לעטוף אותם בבד רטוב. (שו"ע תעג סע' ה. כה"ח ומשנ"ב שם).



כא. כיום שיש בשוק חסה המוחזקת ללא תולעים - מישובי גוש קטיף - יש חיוב לקנות חסה זו, ולא לסמוך על בדיקת עין. ובפרט בזמן כזה כשיש צורך בכמות גדולה ויש חשש שהבדיקה לא תהיה כל צורכה. ואף על פי שקונה חסה המוחזקת ללא תולעים - ישטוף וירחץ את החסה לפני החג.

כב. עיין לקמן דיני עירוב תבשילין (פרק י"ד) ודיני הדלקת נרות והכנתם (פרק ט"ו).

הכנות לחג

כג. מצוה על כל אדם לטהר את עצמו ברגל (ר"ה טז ע"ב), ולכן יטבול במקוה בערב חג, וטוב לכוון שתהיה טבילתו אחר חצות היום או כשעה קודם חצות היום. היו נשים צדקניות שגם כן היו טובלות להטהר לרגל. (שו"ת תורה לשמה סי' קסו).

כד. יסדר שולחנו מבעוד יום וילך מוקדם לבית הכנסת ויקרא שם את סדר קורבן פסח וכן נוסח הבקשה של ר"ש מאוסטרופולי ומ"ב מסעות. ויכול לקרוא אותם גם בביתו לפני מנחה. ונהגו לקרוא סדר קורבן פסח אחרי תפילת מנחה.

תענית בכורות

כה. מי מתענה - נהגו הבנים הבכורים לצום בערב פסח, בין בכור מאב ובין בכור מאם. אמנם בנות בכורות לא נוהגות להתענות. ויש הנוהגים להביא לבת בכורה עוגה מסוים מסכת אך אין די בזה לבכור זכר, כדלקמן. (שו"ע תע טע' א, משנ"ב תע ס"ק ד. בא"ח ש"ר צו כו וכה"ח ס"ק טוב שלא נהגו הנשים לצום).

כו. גם הנולד אחר הנפלים צריך להתענות. (בא"ח שם).

כז. יש אומרים שכל זמן שהבכור קטן האב מתענה במקומו (רמ"א תע טע' ב), והספרדים אין נוהגים כן. אלא נוהגים לחנך את הקטן שיסיים מסכת משניות או גמרא לפי כוחו או שילך לשמוע סיום מסכת.

כח. עננו - בכור המתענה, אומר בתפילת המנחה "עננו". ואם הם כמה בכורים ומתפללין בצבור, לא ירד בכור לפני התיבה, כי אין לומר "עננו" בחזרת התפילה בקול, כיון שהוא חודש ניסן. (משנ"ב תע ס"ק ב, ועיין משנ"ב שם ס"ק ג, וכה"ח ס"ק ט).



כט. סעודת מצוה - כיום נהגו להשתתף בסיום לימוד מסכת, ואפילו סיום משניות עם פירוש, וצריכים הבכורות להשתתף בסיום ולא שיביאו להם מהסעודה לביתם. וישתדלו השומעים להבין הסיום ולכל הפחות להשתתף בשמחה. ונהגו היום להקל לאכול "כזית" עוגה מסעודת ה"סיום מסכת" כדי להיפטר מהצום ולא עושים סעודה ממש. וגם אלו יקפידו להיות בסיום ולא לקחת מהסעודה לבכור הנמצא בבית. (ועיי' בא"ח ש"ר צו כה, ר"פ ח"ד סי' לה, כה"ח תע ס"ק י. משנ"ב ס"ק ז).

ל. טוב שהבכור יסיים בעצמו מסכת אם הוא בן תורה.

לא. כל סעודת מצוה שהבכור משתתף בה פוטר אתו מתענית, ולכן אם הבכור משתתף בסעודת ברית, פדיון או שבע ברכות וכד' פטור הוא מהתענית. אמנם לא יאכל עד שיהיה בסעודת המצוה ויאכל שם "כזית".

לב. כשחל ערב פסח בשבת - כשחל ערב פסח בשבת, מקדימים הבכורות להתענות ביום חמישי דהיינו י"ב בניסן. ואם עושים "סיום" יעשוהו ביום חמישי בבוקר. (ועיי' שו"ע תע סע' ב. ועיי' כה"ח ס"ק כג, וכן פסק בא"ח ש"ר פרשת צו בדינים אלו אות א וכן נוהגים).

לג. בכור אע"פ שצם ביום י"ב ניסן (כגון שחל ערב פסח בשבת), אסור לו לאכול עד שיבדוק חמץ, אולם מותר לו לטעום מיני מזונות או פירות לפני הבדיקה כדי שיבדוק בישוב הדעת. (בא"ח ועיי' מג"א שם ס"ק ב).

מצת מצוה

לד. "מצת מצוה" שהיא המצה שיוצאים בה ידי חובה בלילה הראשון של פסח, ואו בשתי לילות הראשונות בחו"ל, צריכה להיות מצה שמורה משעת קצירה, והמחמיר לאכול "מצה שמורה" במשך כל החג תבוא עליו ברכה.

לה. הקמח שעושים ממנו מצות רגילות הוא "שמור" רק משעת טחינה, ובשעת דחק מותר לאכול מצות מצוה ממצות "שמורות" כאלה.

לו. בלילה הראשון (ובשתי לילות הראשונות בחו"ל) כדאי לאכול "מצת מצוה" העשויה ביד. ואם אין לו מצה עבודת יד - יקח מצת מכונה שמורה. ואם אין לו - יקח מצה רגילה.



לז. לפני אפיית מצת מצוה כל אחד מהמשתתפים אומר: "כל מה שאני עוסק במצות הוא לשם מצת מצוה". ואין לאפות "מצת מצוה" על ידי גוי, ויש אומרים שאפילו אם ישראל עומד על גביו ומזהירו שיכוון לשם מצות מצוה - אינו מועיל. (עיין שו"ע סימן תס).

לח. מצוה מן המובחר לאפות "מצת מצוה" בערב פסח אחר חצות שהוא זמן הקרבת קרבן פסח, ומכל מקום אין זה מעכב. נוהגים לקרוא את ההלל בעת אפיית "מצת מצוה" בערב פסח כדרך שהיו קוראים את ההלל בעת הקרבת קרבן פסח.

לט. כשאופין "מצת מצוה" בערב פסח אחר חצות, טוב שלפני הלישה יבטל בפירוש את הפירורים שיפלו שהם נעשים חמץ, ויאמר: "אני מבטל ומפקיר את כל הפירורים שיפלו ואת כל הבצק שידבק בכלים".



עירוב חצרות

א. עושים "עירוב חצרות" מדי שנה בשנה, ורגילים לעשות את העירוב עם מצה בשיעור חצי קילו בערך, ובדרך כלל עושים זאת בערב פסח. כשחל ערב פסח בשבת יעשו "עירוב חצרות" בערב שבת. ויש שנהגו לעשות "עירוב חצרות" בערב שבת חול המועד. ויעשו את העירוב אחרי מנחה לפני השקיעה ולפני כניסת שבת. אם אין שהות לכך - יעשו עירובי חצרות לפני מנחה.

ב. העירוב צריך להעשות על ידי חכם המכיר את ההלכות, וכך יעשה: יקנה הרב את המצות ויגביהן טפה, אחר כך יתן את המצות שלו לאדם אחר ויאמר לו: "זכה בעירוב זה לאחינו בני ישראל הדרים פה עמנו ושיבואו לדור בעיר הזאת שישמכו לטלטל על ידו מרשות לרשות בשבת וביום טוב". (ואם המצות שייכות לאדם אחר - אותו אדם יתן את המצות לרב והוא יתן אותם למישהו שיזכה בהם לכל הקהל). יגביה הזוכה את המצות טפה, ואחר כך יקח הרב את המצות ויברך: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב", ויאמר:

"בדין עירובא, יהא שרי לנא לאפוקי ולעיולי ולטלטולי מבית לבית ומבית לחצר ומחצר לבית ומבית לבור ומבור לבית ומגג לגג ומעליה לתחתית ומתחתית לעליה ומזוית לזוית ומרשות לרשות כל מאי דצריך לן בכל שבתות השנה וימים טובים לנו ולכל המסתופפים עמנו מכאן ולהבא מפסח זה עד פסח של השנה הבאה שיבוא עלינו לשלום בעזרת האל יתברך שמו לעד".

ג. צריך שיבין מה שאומר, וטוב שיחזור לומר בלשון הקודש: "בעירוב זה יהא מותר לנו להוציא ולהכניס ולטלטל מבית לבית ומבית לחצר ומחצר לבית ומבית לבור ומבור לבית ומגג לגג ומעליה לתחתית ומתחתית לעליה ומזוית לזוית ומרשות לרשות כל מה שצריך לנו בכל שבתות השנה וימים טובים לנו ולכל המסתופפים עמנו מכאן ולהבא מפסח זה עד פסח של השנה הבאה שיבוא עלינו לשלום בעזרת האל יתברך שמו לעד".

ד. נהגו להניח את מצות העירוב בבית הכנסת, במקום בולט, ויש שעושים קופסה נאה וכותבים עליה: "עירוב חצרות", ומניחים בתוכה את המצות. אך אין לתלות את המצות על וו שבקיר.



ערב פסח שחל בשבת

שבת הגדול

א. כשחל ערב פסח בשבת, נהגו החכמים לדרוש בהלכות בשבת שקודם השבת של ערב פסח כדי שהציבור ידע מה עליו לעשות קודם הפסח.

תענית בכורות

ב. הבכורות מקדימים להתענות ביום חמישי דהיינו י"ב בניסן. כיום נהגו הבכורות להשתתף בסעודת מצוה של סיום מסכת על כן ביום חמישי בבוקר יעשו את ה"סיום". (עיין שו"ע ורמ"א סי' תע סע' ב.)

ג. בכור שצם ביום חמישי י"ב בניסן, אסור לו לאכול עד שיבדוק החמץ, אולם מותר לו לטעום בלילה מיני מזונות או פירות כדי שיבדוק בישוב הדעת.

בדיקת חמץ

ד. מקדימים לבדוק את החמץ ביום חמישי בערב שהוא ליל שישי, היינו ליל י"ג בניסן. ומתחילים לבדוק בצאת הכוכבים, ומברכים "על ביעור חמץ" כבכל שנה אע"פ שאוכלים חמץ ביום שישי וביום שבת, כיון שמשעת הבדיקה כל החמץ שבבית מבוער, חוץ מאותו מקום שם הוא מצניע את חמצו לצורך סעודותיו עד זמן איסורו. (רא"ש פ"א סי' י ועיין ק"נ שם סברת הרמב"ם ורש"י, ועיין ר"ן שם פסחים פ"א שמסבירים באופנים אחרים.)

ה. הנהוגים לפזר עשרה פתיתים של חמץ עטופים בנייר, יעשו זאת בליל זה, ואחר הבדיקה יאמרו: "כל חמירא" וכו'. כמו כל שנה גם בשנה זו אסור לאכול או ללמוד קודם בדיקה זו. מי שקשה עליו, ואינו יכול לבדוק כשהוא רעב - יטעם מיני מזונות או פירות כדי שיבדוק בישוב הדעת.

ו. יזהר להצניע במקום מיוחד את עשרת הפתיתים וכן את כל החמץ שנשאר לו ורוצה לאוכלו בליל שישי, יום שישי, ליל שבת ויום שבת, שאם יתפזר - יצטרך לחזור ולבדוק.



ז. יש להשגיח, כשנותנים פת לקטנים בליל שישי וביום שבת שלא יפוררו ולא יפזרו חמץ בבית.

יום שישי

ח. מתפללים תפילת שחרית כמו בכל יום שישי. ואף שבשנה רגילה יש שאינם אומרים "מזמור לתודה" - בשנה זו אומרים אותו לכל הדעות, וקורא ביום שישי שנים מקרא ואחד תרגום לפרשת השבוע.

ט. **ביעור חמץ** - בבוקר יבער את עשרת הפתיתים וכן כל חמץ שמצא בעת הבדיקה. ומשייר רק חמץ מצומצם לשתי סעודות שבת, וישייר גם כל חמץ שרוצה לאכול ביום שישי.

י. לאחר הביעור לא יאמר את נוסח הבטול "כל חמירא" כי החמץ עוד נשאר בביתו ועדיין אוכל ממנו, ויבטל את החמץ ביום שבת אחרי ארוחת בוקר.

יא. טוב לשרוף את החמץ הנ"ל בשעות המוקדמות לפני הצהריים. אם לא שרף את החמץ בשעות הנ"ל - יכול לשרוף במשך כל יום שישי עד זמן הדלקת הנרות של ערב שבת.

יב. טוב שימכור את החמץ לפני יום שישי. אם לא מכר - יכול למכור חמץ ביום שישי עד זמן הדלקת נרות שבת. וצריכים לברר ברבנות המקומית את סוף זמן מכירת חמץ באותו מקום.

יג. יום שישי מותר בעשיית מלאכה כמו כל יום שישי רגיל.

יד. יבדקו ביום שישי את עלי החסה והכרפס וישטפו וירחצו אותם לפני שבת. אם לא בדק בערב שבת - אסור לבדוק בשבת, ויבדוק היטב במוצאי שבת ליל פסח. ועדיף במקרה זה לקחת את הגזע של החסה או את הקלח ולא את העלים.

טו. טוב להכין את בשר הצלי או את הזרוע מיום שישי, ומותר להניחם במקרר ואפילו בהקפאה ויוציאם רק במוצאי שבת. אם לא צלה ביום שישי - יש



- מחלוקת אם מותר לצלותו במוצאי שבת. על כן, אם שכח - יצלה בליל פסח על דעת לאכול ממנו ביום פסח או להאכילו לקטנים.
- טז.** למחמירים - טוב לפתוח את בקבוקי היין וחבילות המצות ביום שישי. אם לא פתח - יפתח בליל פסח. ובכל מקרה טוב לפתוח את החבילות באופן שלא יקרעו האותיות.
- יז.** הנהגים לאפות מצה בערב פסח - יאפו בשנה זו בערב שבת אחר חצות. הנהגים להכין תבלינים לחרוסת ודכים במדוכה - יכינו מערב שבת. אם לא הכינו - ירסקו בשינוי, כגון: במזלג או בסכין במוצאי שבת.
- יח.** האופה מצות ביום שישי יקפיד להפריש מהם חלה אחרי האפיה. אם לא הפריש ונזכר בליל פסח - יעשה שאלת חכם, כי יש הבדל בין חלת ארץ־ישראל לחלת חו"ל.
- יט.** יש להכין מערכת פמוטים כפולה לשבת ויום טוב, מכיון שאסור להדביק את הנרות בפמוטים ביום טוב. ואם לא הכין, מותר לתקוע את הנרות ואין להדביקם על ידי חימום. וכן יכין נר שדולק 26 שעות - כדי להעביר ממנו אש במוצאי שבת.
- כ.** יש להדליק נרות שבת במקום שבו אוכלים. אמנם אם אוכלים סעודת ליל שבת במרפסת או במקום שיש שם רוח ויש חשש שיכבו הנרות, לא ידליקו שם ותדליק האשה בברכה בתוך הדירה.
- כא.** טוב להכין נרות גדולים לליל פסח, כדי שיאירו עד סוף הסעודה, היינו עד אחר ההגדה, הסעודה וסוף ההגדה ("נרצה"), שזה קרוב לחצות הלילה. ובדיעבד אפשר להדליק נרות רגילים.
- כב.** טוב שיבשלו לשבת את כל האוכל כשהוא כשר לפסח בכלים כשרים לפסח.
- כג.** טוב להכין כלי הגשה וסכו"ם לשמוש חד פעמי, וכן רצוי להשתמש במפות נילון חד פעמיות, כדי שלא יכנס למחלוקת אם מותר לשטוף כוסות וצלחות שאכל בהם חמץ.
- כד.** אין מבשלים לשבת זו דייסת חמץ וכיוצא בזה ושר"ע תמד סע' ג, מכיון שהיא נדבקת בקערה וניקוי הסירים והצלחות הוא הכנה משבת ליום אחר. ואם



בישל - יקנח. את הדייסה. ואם אי אפשר לקנחו - יש להדיחו במעט מים להעביר את החמץ. (רמ"א שם).

כה. מצוה להתרחץ ביום שישי לכבוד החג. הנוהגים לטבול בערב החג, ירחצו ויטבלו ביום שישי. ורצוי, אם אפשר, לטבול גם ביום שבת.

כו. יש לאחסן את כל כלי החמץ במקום מיוחד ביום שישי. בדיעבד יכול לאחסנם ביום שבת קודם זמן הביעור. וכן יעשה בכלי חמץ שהשתמש בהם בשבת.

כז. כל הכלים שרוצה להשתמש בהם בפסח הטעונים הגעלה (עיין לעיל פרק ה), יש להגעילם עד ערב שבת. ואם יש לו צורך גדול להכשיר כלי שהשתמש בו בשבת בשביל ליל הפסח - ישאל שאלת חכם כיצד להכשירו. (בליל פסח).

כח. מי שיש לו שינים תותבות - ישפשפם היטב ויערה עליהם מים חמים בערב שבת וטוב להניחם בתוך מים עם מלח. ואם יש חשש שמא יתקלקלו, יערה עליהם מכלי שני, והעיקר לנקות טוב.

כט. יש להשאיר לחם מצומצם לסעודת ליל שבת ויום שבת בבוקר, ורצוי לקנות לחמניות קטנות או פיתות אשר אינן משאירות פירורים, וגם כדי שיוכל לקיים בהן לחם משנה.

ליל שבת

ל. הגילים לעשות עירובי חצרות עם מצה, ובדרך כלל עושים זאת בערב פסח. ויש שנהגו לעשות עירוב חצרות בערב שבת חול המועד. בשנה שחל ערב פסח בשבת, יעשו כולם עירוב חצרות בערב שבת אחרי מנחה אך לפני קבלת שבת, ואם יש חשש שיגמרו את תפילת המנחה בין השמשות - יעשו את העירוב לפני מנחה.

לא. אומרים במה מדליקין בקבלת־שבת.

סעודות שבת

לב. יש הנוהגים לא לאכול מצה שלושים יום קודם הפסח, ויש הנוהגים מר"ח ניסן. אמנם מהדין האיסור הוא רק מהבוקר של ערב פסח ונוהגים



- להחמיר גם. מהלילה. על כן לא נהגו לעשות סעודת שבת בליל שבת במצה. (וכל זאת בנוסף לטעם של ספק ברכות על מצה שיש מברכים עליה "מזונות" לפני פסח).
- לג.** ויזהר שלא יערה מכלי ראשון של פסח לתוך צלחת של חמץ אפילו ריקה. ובדיעבד אם עירה תבשיל לצלחת חמץ ולא היה בצלחת חמץ - אין לאסור המאכל. ועדיף להשתמש בכלים חד פעמיים. (עיין שעה"צ ס' תמד ס"ק ד).
- לד.** טוב לאכול סעודות השבת במקום מיוחד, בחצר או במרפסת מרוצפת, ויפרוס על השולחן מפת ניילון, ויכסה את הלחם במפת נייר, משום חשש שידבקו פירורי חמץ במפת בד, ויזהר שלא יפלו פירורים ברצפה, וכן לא יאכל במקום שיש שטיח.
- לה.** יש הנוהגים לפרוס מפת ניילון מתחת לשולחן, כך שאם יפלו פירורים, יפלו על המפה.
- לו.** אחר גמר האכילה ינער בגדיו ויכנס לדירה. ולא יגע בכלים של פסח אלא אם כן רחץ ידיו.
- לז.** יש אומרים שיטאטא את הרצפה על ידי שינוי בבגד וכדו' כיון שאסרו לטאטא במטאטא רגיל שמא יישר את העפר שעל הרצפה. ובימינו שכל הדירות מרוצפות ואין בהן עפר - מקילים לטאטא בשבת עם מטאטא רגיל ובלבד שהמקום יהיה מרוצף. ובכל מקרה עדיף לטאטא במטאטא עם שערות רכות, ובפרט בשבת זו.
- לח.** מי שיש לו מקום לאכול בחצר שאינה מרוצפת או במקום מרוצף, יאכל במקום המרוצף כדי שיוכל לטאטא אותו. ובמקום שמותר לטאטא, טוב לטאטא במטאטא ישן ולזרוק אותו עם החמץ. (רק שלא יפרק ולא ירכיב את מקל המטאטא בשבת). ואם אינו עושה כן, יש לנער את המטאטא חזק מהפירורים בפח האשפה שברחוב או בשירותים ומותר גם לשוטפו במים. ויבדוק שלא נשאר בו חמץ בין שערות המטאטא.
- לט.** אם אין לאדם מקום לאכול בו בשבת זו אלא בחצר שאינה מרוצפת, וכן חיילים הגרים באהלים שאינם מרוצפים - לא יטאטאו את מקום האכילה במטאטא עם שערות רכות ולא על ידי בגד מכיון שפעולה זו מיישרת את הקרקע והיא פעולה הדומה ל"חרישה" - "אשוויי גומות". על כן יכסה את



פרורי החמץ בחול אחרי הארוחה. ויזכרו להכין דלי מלא חול מערב שבת על דעת להשתמש בו בשבת ואז אין בחול זה איסור "מוקצה".

מ. אין לשטוף את הרצפה בשבת מחששות שונים. אין להחמיר לומר לגוי לטאטא בשבת זו, ויש חשש שהנכרים לא יטאטאו כראוי כיון שאינם מבינים חומרת איסור חמץ. (ורמב"ם שבת פכ"א הל' ג שמדקדוק לשונו משמע שמותר לטאטא במטאטא ואין צריך בגד דווקא. שו"ע שלה, משנ"ב שם ס"ק טו ועיין ביאור הלכה שם מש"כ בדעת הגאון ושאר פוסקים, כה"ח ס"ק טז, לב, עיין בא"ח ש"ר צו ג).

יום שבת

מא. שחרית - ישכימו להתפלל, ורצוי להתפלל כותיקין עם הנץ החמה על מנת שיספיקו לאכול סעודת שבת בפת קודם זמן איסור חמץ.

מב. המתפללים אחר הנץ החמה לא יאריכו בניגונים ועלויות כדי שיספיקו לקיים את סעודת השבת בניחותא ולא בחיפזון.

מג. הפטרה - גם אלה שלא נוהגים להפטיר "וערבה לה" בשבת הגדול רגילה, נוהגים בשבת ערב פסח להפטיר "וערבה לה". (ומלאכי ג, ד). ולדעת הגאון מפטירין בפרשת השבוע.

מד. סעודות שבת - הדרך הטובה ביותר לנהוג בשבת זו, היא לבשל אוכל כשר לפסח, ולאכול אותו עם פיתות שאינן מתפוררות על מפת ניילון ולהשתמש בכלים חד פעמיים.

מה. יש פורסים מפת ניילון תחת השולחן ובסביבותיו וזורקים אותה אחר האוכל. גם משתמשים בכלים חד-פעמיים על מנת שלא לשטוף כלים משאריות חמץ משבת לצורך יום חול. ויזרקם בפח ברשות הרבים שלא יהא ברשותו חמץ, ומי שאינו מטלטל - יתנם למי שמטלטל שיזרוק באשפה. במקום שאין עירוב כשר, יאכל בכלים של חמץ וישטפם לאחר האכילה.

מו. אם יש לו סיר על האש והאוכל מבושל כל צרכו ורוצה להוציא ממנו חלק עבור סעודת שחרית - מותר. ואף שיש מחמירים בכך מחשש למגיס - במקום מצוה מותר. ולדעת חכמי אשכנז יש להחמיר גם באופן זה כל זמן שמונח על האש.



מז. אחרי האוכל - לאחר סיום סעודת שחרית, ירחץ את ידיו וינער את בגדיו. וטוב להחליף את המגבות. וטוב שהמבוגרים, וכל שכן הילדים, יחליפו את בגדיהם, שיש בהם חשש לפירורי חמץ. ואם נמצאו בבגדים פירורי חמץ - ינערום ויניחם עם כלי החמץ לפני שיגיע זמן הביעור. ואחר כל זה ינקה את הרצפה כאמור לעיל (סעיפים לז - מז).

מח. אחר שאכל בשבת זו סעודת שחרית, ינער המפה שאכלו בה ויקנח את הקערות באצבעו, ויטמנם מן העין עם שאר כלי חמץ.

מט. יאסוף כל החמץ שבבית, בתוך ניילון ונייר ויזרקם לאשפה הציבורית. מי שמחמיר בטלטול בשבת או גר במקום בלי עירוב כשר, יפורר את החמץ ויזרקם לשירותים, ויעשה זאת לפני שעה רביעית, ובדיעבד עד סוף שעה חמישית. או יתן אותו לגוי כל זמן שמותר בהנאה. לאחר שעה חמישית אין לטלטלו, אלא יכפה עליו כלי וישרוף אותו במוצאי יום טוב.

נ. בשבת בבוקר, אחרי האוכל, חייב לבטל את החמץ ויאמר: "דחזיתיה ודלא חזיתיה דביערתיה ודלא ביערתיה" ויאמר זאת, לפני סוף זמן ביעור חמץ. (שהוא ארבע שעות זמניות מעלות השחר).

נא. טוב שיאמר שאין הוא רוצה שכלי של פח האשפה שלו או המשותף לו ולאחרים, יזכה בחמץ שמכניסים בתוכו.

נב. המשתמש בצלחות חמץ - אם יכול לנקותם ביד, הנה מה טוב. ואם לאו - ידיחם במי סבון ולא במטלית ולא בספוג, וישתדל להניחם במקומות המיועדים לכלי חמץ, לפני זמן הביעור.

נג. שטיפת פה וניקוי שיניים - ישטוף פיו וינקה שיניו במברשת ששערותיה רכות או עשויות מניילון וישתמש במשחת שיניים נוזלית. ואולם אם יוצא לו דם מהחניכיים - לא ישתמש במברשת, אלא ינקה שיניו בקסמים דקים ובזהירות גדולה. (ואתם הקסמין העשויים מעץ יבדוק שמא משוחין בשמן שאינו כשר לפסח).

נד. אף אדם שנהג בכל שבתות השנה שלא להשתמש במברשת שיניים כלל - בשבת זו מותר לצחצח ואין צריך "התרת נדרים", למרות שלא אמר שעושה כן בלי נדר, כיון שאין כוונתו לבטל מנהגו שלא לצחצח במברשת



אלא נוהג כמתירים על מנת להנצל בפעם זו מאיסור חמץ. ועוד סיבה שאין לחשוש למנהגו כיון שכשקיבל את המנהג עליו אנו עדים בו שלא התכוון לקבל מנהג זה גם לערב פסח שחל בשבת.

נה. המשתמש במברשת בשבת יזהר תמיד שלא לשוטפה לאחר השימוש שהרי זה "מכין משבת לחול". אולם בשבת זו אם רואה שהמברשת מלוכלכת בפירורים, יכול לשוטפה ויתכוון להשתמש בה במשך היום. ואפילו אם אינו מתכוון להשתמש בה אחר כך - אפשר להקל לשוטפה, ועדיף להשתמש במברשת שהשתמש בה כל השנה ולזרקה לאחר השימוש.

נו. מי שיש לו שיניים תותבות יכשירם ביום שישי, וישתדל לא לאכול דבר חם ביותר או חריף בליל שישי וביום שבת בבוקר. אחר סעודת שבת ינקם וישפוך עליהם מים חמים מכלי שני ויתכוון לנקות אותם ולא להגעילם.

נז. בעלי שיניים תותבות, וכן מי שיש לו חורים בשיניו, טוב שביליל שבת ובוים שבת יאכל "כזית" חמץ טבולים במים, ויבלע ולא ילעס.

מנחה וסעודה שלישית

נח. תפילה - מתפללים מנחה גדולה ואין אומרים "צדקתך". אחרי תפילת מנחה יאמרו סדר "קרבן-פסח", ככתוב במחזורים, מדין "ונשלמה פרים שפתינו", ורק אחר כך יערוך סעודה שלישית.

נט. סעודה שלישית - יש בעיה כיצד לערוך סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת - לחם אינו יכול לאכול אחרי הצהרים, ולפני הצהרים אי אפשר לערוך סעודה שלישית. גם מצה אסור לאכול בערב פסח, ובפירות ובבשר יוצא אדם ידי חובה רק בדיעבד.

ס. יש מתירים לאכול אחר חצות היום מצה מבושלת אך אנו לא נהגנו כן שהרי הרמב"ם כתב: "אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח, כדי שיהיה הכר לאכילתה בערב, ומי שאכל מצה בערב הפסח, מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו". ויש שאינם גורסים "עד שתצא נפשו" - רמב"ם, הלכות חמץ ומצה ו יב. ויש אומרים שלדעת הרמב"ם, אין לאכול אפילו מצה מבושלת כל היום.



ומכיון שהלכה זו חמורה ביותר, אנו מתרחקים מכל האופנים של אכילת מצה בערב פסח, אלא אם כן היא טחונה מערב שבת ומבושלת.

סא. בגלל הבעיות הנ"ל נמצאו דרכים שונות לקיים מצוות סעודה שלישית. יש נוהגים לפצל בבוקר את הארוחה לשניים: נוטלים ידיים, אוכלים פת חמץ "כביצה" ומברכים ברכת המזון, ועושים הפסקה ואחר כך שוב נוטלים ידיים ואוכלים שוב "כביצה" פת חמץ. וכל זאת כדי שהארוחה השנייה תחשב להם כסעודה שלישית. על דרך זו יש חולקים רבים כיון שלדעת השו"ע והבא"ח לא יוצאים ידי חובת סעודה שלישית בארוחה הנאכלת קודם חצות וקודם תפילת מנחה, ומלבד זאת אין להרבות בברכות. ושו"ע רצא ס' ב. ה. משנ"ב כב, כה"ח לד. בא"ח ש"ש חיי שרה יד.

סב. יש נוהגים לאכול בסעודה שלישית תבשילים כשרים לפסח. ואף על פי שעל פי הזהר הקדוש אין בשבת זו חובת סעודה שלישית, מהיות טוב נוהגים לעשות סעודה בעוגות קמח מצה או במצה כתושה ומבושלת בחמין. ומוסיפים עם המצה הזו בשר או עוף, ביצה, או תפו"א וכדו'. והחכם עיניו בראשו לאכול מעט ובשעה מוקדמת על מנת שיאכל בלילה מצה בתיאבון. ועיין כה"ח תמוד ס"ק חי. ובשו"ע שם בס' א וברמ"א שם תוס' פסחים צט ע"ב משנ"ב ס"ק ח, מג"א שיש חוצים את סעודת הבוקר לשתי סעודות, ויש מפקפקים, ועיין בא"ח ה, הגאון שם ס"ק ז שעיקר סעודה שלישית לפי הזהר היא רק בפת.

סג. על כן רצוי להכין מערב שבת "קציצות" או "קנידלך" העשויים מצה טחונה מעורבת עם ביצה ויבשל אותה תוך החמין, ויאכל ממנה סעודה שלישית ביחד עם עוף או בשר או בלעדי, ויברך עליה "מזונות" ואחר כך "על המחיה". ואם לא הכין כן - יקיים סעודה שלישית בבשר ודגים. ואם גם זה לא הכין, יקיים סעודה שלישית בפירות, ורצוי משבעת המינים. (עיין שו"ע ס' רצא ס' ה).

סד. מהדין מותר לאכול בסעודה שלישית בערב פסח עוגיות שנאפו מקמח למצה שנילוש עם מי פרות. ויש אוסרים וראוי לנהוג כמותם, כדי לא להכנס לספק ברכות ומעוד כמה טעמים.

סה. טוב לעשות סעודה שלישית לפני השעה העשירית. (זמנית - שהיא כשלוש שעות קודם השקיעה). ואם איחר - לא יאכל בה מזונות אלא בשר, פירות או ירקות. וגם מאלה לא יאכל הרבה כדי שיאכל בלילה בתיאבון.



- סו.** מותר לאכול פירות לאחר שעה עשירית, אולם אמרו חז"ל, מצוה על האדם להרעיב עצמו ערב הפסח, כדי שיאכל מצה לתיאבון. ובערב פסח שחל להיות בשבת, אם אדם מרגיש רעב לאחר שעה עשירית - מותר לו לאכול מעט פירות או ירקות, אבל לא ימלא כרסו מהם. (שו"ע תעא סע' א.)
- סז.** הנוהגים לקבוע סעודה שלישית על היין - לא ישתו בשבת זו יין כדי לא לאבד את התיאבון לקראת הלילה.

הכנה בשבת למוצאי שבת

סח. הכנות - אין לעשות שום הכנות לסדר ליל פסח, אפילו לא סידור השולחן, מכיון שאסור להכין משבת ליום טוב.

סט. שינה בשבת תענוג, ובפרט בשבת זו, אך כיון שאין מכינים משבת ליום טוב לא יאמר אדם: "אני ישן בשבת בכדי שאוכל להיות ער לבילל הסדר", אולם מותר לחשוב כך. (ועיין ספר חסידים סי' רסו, ושו"ע סי' שז סע' ה, מש"ב סי' רצ ס"ק ד, ועיין בא"ח ש"ר צו ז.)

ע. טוב להרבות ביום זה בלימוד תורה ובפרט בהלכות פסח והסדר.

עא. טילטול מצה - אין לטלטל בשבת זו מצה שמורה מלאכת יד שהיא "מוקצה" כיון שהיא דבר חשוב ויקר שאי אפשר להשתמש בו בשבת. ודבר זה אסור בין בבית בין בעיר בין אם יש בה עירוב ובודאי אם אין. אולם מצת מכונה אפילו שמורה מותר לטלטלה כיון שאין אדם מקפיד שלא להאכילה לקטנים, וכל שכן שמצה רגילה מותר לטלטל.

עב. מי ששוהים בשבת זו בביתם ובליל הסדר מתארחים מחוץ לביתם, ורוצים לאכול ממצה שמורה, מלאכת יד, שלהם - יעבירו את המצות למקום ה"סדר" ביום שישי או במוצאי שבת. אם לא העבירו - יש לסמוך על המקילים לטלטל מצה שמורה בשבת, אם הכין אותה על מנת לתת ממנה גם לילדים קטנים.

מוצ"ש - ליל הסדר

עג. תפילה - מקדימים להתפלל ערבית של יום טוב כעשר דקות לפני זמן יציאת השבת שבלוח. התפילה ככל ליל פסח, ואחרי "אתה בחרתנו" לפני



"ותתן לנו", אומרים "ותודיענו". ואם שכח לומר אינו חוזר. אולם אסור לו לעשות שום מלאכה, אפילו מלאכה המותרת ביום טוב.

עד. אשה שלא התפללה ערבית, או איש ששכח לומר "ותודיענו" בתפילה, אסור להם לעשות שום מלאכה שאסורה בשבת ומותרת ביום טוב עד שיאמרו: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש".

עה. מאחר ומתפללים ערבית מאוחר, ונוהגים לומר הלל בבית כנסת, יש למהר וללכת לבית לקדש. (יש מקומות בחו"ל שאינם אומרים הלל כלל בבית הכנסת). וכן יש למהר לגמור את הסעודה לפני חצות לילה כדי שיאכל אפיקומן לפני חצות. ובמיוחד לאלה שמחמירים לגמור את ההלל של ההגדה לפני חצות.

עו. הדלקת נרות - אחרי זמן "צאת השבת" על פי הלוח. טוב שהאשה תדליק מיד נרות של יום טוב וצריכה להיזהר להעביר מאש דולקת, וכן שלא תכבה את הגפרור או הנר שבידה. ונהוג לברך לפני ההדלקה: "להדליק נר של יום טוב" ו"שהחיינו".

עז. קידוש - הבדלה - בשנה שחל ערב פסח להיות בשבת, מברכים בקידוש במוצאי שבת חמש ברכות, וסימנם יקנה"ז: יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן: א. יין - "בורא פרי הגפן". ב. קידוש - "אשר בחר בנו וכו' מקדש ישראל והזמנים". ג. נר - "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם בורא מאורי האש". (ויסתכל על הנרות שהדליקה האשה). ד. הבדלה - "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם המבדיל וכו' ברוך אתה ה' המבדיל בין קודש לקודש". ה. זמן - "שהחיינו".

עה. קידוש של ליל פסח - יש הנוהגים לאומרו בישיבה, ולפיכך נוהגים הם לומר גם את ההבדלה מיושב. הנוהגים כדעת האר"י, וכן נוהגים הספרדים, עומדים הן בקידוש והן בהבדלה.

עט. שכח להבדיל - לדעת מרן השולחן ערוך - שכח לומר הבדלה בקידוש ונזכר לפני אכילת כרפס, יקח כוס של יין ולא יברך הגפן, יברך על הנר ויאמר הבדלה עם ברכה וישתה מן היין.

התחיל את ההגדה ונזכר שלא הבדיל לפני ששותה כוס שני - יברך על הנר ויבדיל וישתה בלא ברכת הגפן. ויזהר שלא ישתה באמצע אמירת ההגדה מים אפילו פחות מהשיעור.



נזכר תוך הסעודה - מפסיק ולוקח כוס יין, אם נוהג לשתות תוך הסעודה, יברך על הנר ויבדיל. ואם אינו נוהג לשתות יין - יברך הגפן קודם ברכת הנר והבדלה.

אם נזכר אחר ברכת המזון - יברך על כוס שלישי הגפן, אחר כך נר והבדלה.

אם נזכר אחר כוס שלישי - יגמור את ההלל, יקח כוס רביעי ויברך ברכת הנר וברכת הבדלה.

אם נזכר אחר כוס רביעי - יקח כוס יין ויברך הגפן, נר והבדלה. (שו"ע תעג סע' א. משנ"ב ס"ק ד, ה).

כל הדינים האלה שייכים גם לנשים כאשר אין גבר שמוציא אותן ידי חובה.

פ. שכח להבדיל - לדעת הרמ"א - שכח לומר הבדלה בקידוש ונזכר לפני אכילת כרפס, שיש לברך הגפן על כל כוס וכוס, יאכל כרפס ללא הבדלה, ויאמר הבדלה על כוס שני ויברך הגפן, נר והבדלה. (שו"ע ר"ז שם סע' ז), ויש מסופקים אם מותר לאכול כרפס ללא הבדלה. (ביאור הלכה ס' תעג ד"ה "עד שהתחיל").

נזכר אחר שהתחיל הגדה - יקח כוס שני ויברך הגפן, נר והבדלה. נזכר תוך כדי הסעודה - יקח כוס שני ויברך הגפן, נר והבדלה. ואם רגיל לשתות יין בתוך הסעודה, יקח כוס ויברך עליו רק נר והבדלה.

נזכר מיד אחר ברהמ"ז - יקח כוס שני ויברך הגפן, נר והבדלה. נזכר אחר ברהמ"ז, תוך אמירת ההלל, יגמור את ההלל, יקח כוס רביעי ויברך הגפן, נר והבדלה.

נזכר אחר שתיית כוס רביעי, יברך על כוס יין הגפן, נר והבדלה. כל הדינים האלה שייכים גם לנשים כאשר אין גבר להוציא אותן ידי חובה.

פא. הגדה - בנוסח ההגדה אין שום שינוי. אולם בסוף ההגדה, בברכת "גאל ישראל", יש אומרים שיאמרו: "מן הפסחים ומן הזבחים", ויש אומרים שלא ישנה, אלא יאמרו כרגיל: "מן הזבחים ומן הפסחים" ככל שנה, והכוונה על פסח הבא.



ליל הסדר

הלכות כלליות

א. מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר: "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" (שמות יג, ג - כמו שנאמר: "זכור את יום השבת" - שם כ, ח), ומנין שבלייל חמשה עשר? תלמוד לומר: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה", בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן. אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח. (רמב"ם, הלכות חמץ ומצה ז א). ולכן הבן שואל "מה נשתנה" וגם החכמים הגדולים שואלים כן.

ב. מצוה להודיע לבנים על יציאת מצרים ואפילו לא שאלו, שנאמר: "והגדת לבנך" - לפי דעתו של בן אביו מלמדו. כיצד? אם היה קטן או טיפש - אומר לו: "בני! כלונו היינו עבדים, כמו שפחה זו, או כמו עבד זה במצרים, ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות. ואם היה הבן גדול וחכם - מודיעו מה שאירע לנו במצרים וניסים שנעשו לנו על ידי משה רבינו הכל לפי דעתו של בן". (רמב"ם הלכות חמץ ומצה ז ב).

ג. מזכירים יציאת מצרים בכל יום שנאמר: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" (דברים טז, ג) ומצוה מיוחדת יש לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בשעה שהמצה מונחת לפניך שנאמר: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". (שמות יג, ח). וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח וצריך לספר לבניו ולעצמו. (ועיי' ברמב"ם פ"ז מהל' חמץ ומצה ה"א).

ד. טוב לכווין בכל מעשינו בלילה הזה לקיים מצוות הבורא. שכל מצוה שיש בה כוונה יתירה הרי היא משובחת ביותר. ומה טוב לומר: "לשם יחוד" לפני שתיית ארבע כוסות וסיפור יציאת מצרים ואכילת מצה ומרור על פי ספר "לשון חכמים".



- ה. יהיה השולחן מוכן וערוך מבעוד יום ויקדש מיד בצאת הכוכבים בכדי שהילדים ישארו ערים וישמעו את ההגדה, שכל עיקר ההגדה לא נועדה אלא לספר להם מעשה יציאת מצרים. (עיין שו"ע תעב סע' א. בא"ח ש"ר צו כח).
- ו. ימדוד בערב החג כמה הוא שיעור רביעית וליין, וישקול כמה הוא שיעור כזית. ולמצה ומרור. ויקנה מבעוד מועד חסה נקייה מתולעים של "גוש קטיף" ולא יחכה לקנות בערב החג שמא לא ישאר לו. ואם אין לו חסה נקייה מתולעים – יקנה חסה רגילה ויבדוק ויאכל את הקלח בלבד.
- ז. אע"פ שבכל השנה טוב למעט בכלים נאים בגלל חורבן הבית, מכל מקום בליל הפסח טוב להרבות בכלים נאים כפי כוחו. ואפילו הכלים שאין צריכין לסעודה, יסדרם יפה על השולחן לנוי זכר לחירות. (עיין שו"ע תעב סע' ב. כה"ח שם ס"ק י-יא).
- ח. יכין מושבו מבעוד יום במצע נאה כפי יכלתו באופן שיוכל להסב על שמאלו. ואפילו הוא איטר, יסב בשמאל של כל אדם. גם את הקערה יכין מבעוד יום כדי שמיד בבואו מביהכ"נ יוכל לעשות את הסדר בלי עיכוב. (עיין שו"ע תעב סע' א. ב. בא"ח ש"ר צו כח).
- ט. נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים. ואשה שאינה מבינה לשון ההגדה – צריך להסביר לה את יציאת מצרים בלשון שמבינה, ובפרט את הקטע: "רבן גמליאל היה אומר... פסח מצה ומרור". לאחר ההסבר, היא צריכה לומר את הקטע: "רבן גמליאל היה אומר... פסח מצה ומרור". שאר ההגדה ("מגיד") היא יכולה לצאת ידי חובתה בשמיעה.

סדר הקערה

- י. משחרב ביהמ"ק תקנו חכמים שיהיו על השלחן בשעת אמירת ההגדה שני מיני תבשילין, אחד זכר לקרבן פסח ואחד זכר לקרבן חגיגה שהיו מקריבין בזמן שביהמ"ק היה קיים. ונהגו שאחד מן התבשילין יהיה בשר הזרוע, לזכר שגאלם הקב"ה בזרוע נטויה, ויהיה צלוי, זכר לפסח שהיה צלי אש. והשני יהיה ביצה, משום דביצה בלשון ארמי "ביעא", כלומר "דבעי רחמנא למיפרק יתנא בדרעא מרממא" ועוד טעמים. (עיין שו"ע תעב סע' ד. משנ"ב ס"ק כג. כז. תעו סע' ב ורמ"א).



יא. בעל הבית יסדר את הקערה מבעוד יום, וסוד גדול יש בדבר. ולפי סדר האר"י ז"ל מניחים בראש הקערה שלש מצות, את הזרוע מניחים למטה מהם לצד ימין, ואת הביצה משמאל. המרור לברכה באמצע. חרוסת תחת הזרוע. כרפס תחת הביצה. ומרור ל"כורד" באמצע תחת המרור העליון. אך יש הבדל בין המרור התחתון למרור העליון. התחתון יהיה חסה והעליון יהיה "עולשין הנקרא הינדבה". ואם אין לו "עולשין" מניחין קלח חסה מלמטה ועלי חסה מלמעלה, ומניחים את כל תשעת הדברים בתוך הקערה ופורסים עליהם מפה נאה. ועיין כה"ח תעג ס"ק חן בשם ע"ח ופע"ח). מחוץ לקערה מניח חומץ או מי מלח או מיץ לימון עם מים.

לפי הגר"א (מעשה רב סי' קצא) יש לשים את הזרוע ואת הביצה בצד של הקערה הקרוב ביותר לבעל הבית, ובצד השני חרוסת ומרור, ובאמצע הקערה שתי מצות ולא שלוש). למנהגו אין שמים את הכרפס על הקערה. לפי הרמ"א (סי' תעג סע' ד) יסדר את הקערה באופן שאין מעבירין על המצוות, כלומר הכרפס וגם המי מלח או חומץ יהיו על הקערה בצד הקרוב ביותר לבעל הבית, ואחריהם שלוש מצות, ואחריהן המרור וחרוסת, ואחריהם הביצה והזרוע. (למנהג הזה צריכים קערה גדולה במיוחד).

יב. סדר הקערה לדעת רבינו האר"י ז"ל:



חומץ או מי מלח או מיץ לימון עם מים - מחוץ לקערה.



- יג.** יש שנהגו לסדר את הקערה לפני הקידוש ויש אחריו, והטוב ביותר להכינה מבעוד יום. (עיי' עו"ח צו ז).
- יד.** רוב הספרדים והאשכנזים נהגו לא לאכול צלי בליל פסח, ויש שנהגו לא לאכול צלי גם ביום פסח. ולכן יש לצלות את הזרוע לפני יום טוב. ואם שכח - יכול לצלות בליל יום טוב את הזרוע עם הבשר הצלוי בכדי להניחו בקערה וטוב שיאכיל ממנו לקטנים למחרת. (ועיי' בא"ח צו לו).
- טו.** את הביצה השלוקה נוהגים לאכול אחר הקידוש או תוך כדי קריאת ההגדה, ולאמר: "זכר לקרבן חגיגה". ויש נוהגים שרק הבכורות אוכלים אותה. ובכל מקרה ישאירו בקערה ביצה כל זמן ההגדה, בכדי שהקערה תשאר שלמה עד אחרי כורך. (ואחרונים).
- טז.** אלה שנוהגים לאכול ביצה בתוך הסעודה, אינם מברכים על הביצה לא לפני ולא לאחריה. ואלה שאוכלים אותה לפני הסעודה (תוך קריאת ההגדה) מברכים לפני אכילתה "שהכל" ולא אוכלים "כזית" ממנה בכדי לא להכנס לספק אם עליהם לברך ברכה אחרונה. אם אכלו יותר מ"כזית" - לא יברכו ברכה אחרונה. (ועיי' עו"ח צו ז ובהערות בהגדת או"ח עמ' לא).

הסיבה

- יז.** בין איש ובין אשה חייבים לאכול ולשתות בליל הסדר את ארבעת כוסות היין ואת ארבעת המצות, ויש לאוכלן בהסיבה כדרך בני חורין. (עיי' שו"ע תעג סע' ב. תעה סע' א).
- יח.** הסיבה היא לצד שמאל וגם איטר יסב על צד שמאל, ואם הסב על צד ימין צריך לחזור ולאכול או לשתות. (ועיי' שו"ע תעב סע' ג. כה"ח שם ס"ק כט).
- יט.** עני שאין לו כרים וכסתות, יסב על הספסל, או על חברו, אבל לא על ירך עצמו שנראה כדואג. (ועיי' שו"ע תעב ב. הגה. כה"ח שם ס"ק טו, טז).
- כ.** בן אצל אביו ואשה ליד בעלה חייבים בהסיבה. (ועיי' שו"ע תעב סע' ד, ה).
- כא.** תלמיד אצל רבו, אפילו לא רבו מובהק - אינו צריך להסב, ואם רבו מרשה לו - מותר לו וחייב להסב. (ועיי' שו"ע תעב סע' ה).
- כב.** בכל מקום שחייב להסב, אם לא היסב - חוזר ואוכל את המצה או שותה את היין בהסבה. לכן טוב שלפני שתיית כל כוס ואכילת המצה יזכיר בעל

הבית. את בני ביתו להזהר בכך. (עיינו ש"ע תעב סע' ז). והפוסקים כרמ"א לא נהגו לחייב את מי ששכח להסב לחזור ולאכול – וטוב להחמיר.

נג. המיסב בכל הסעודה בליל הסדר – הרי זה משובח, אמנם ישים לב לא לברך את ברכת המזון בהסיבה שאין זה כבוד כלפי מעלה. (ועיינו ש"ע תעב סע' ז הגה).

נד. אדם אבל חייב להסב כמו כולם.

קדש

נה. כשחוזר מבית הכנסת לביתו יבוא לביתו בשמחה ובמאור פנים, יברך את בני הבית: "תזכו לשנים רבות נעימות וטובות" או "פסח כשר ושמח" ואחר כך יתחיל לשיר "קדש ורחץ" וכו'. (ועיינו סוד ישרים א, ס' ו).

נו. לפני כל קטע מכריז עליו עורך הסדר, למשל: לפני קריאת ההגדה אומר: "מגיד" וכך על זה הסדר. וטוב לחזור מפעם לפעם על כל סדר ה"סדר" מההתחלה: "קדש ורחץ" וכו' כי במילים של "קדש ורחץ" נרמזו דברים עצומים. (וראה במפרשים כמה וכמה פירושים וסודות נאמרו על זה. ובאמירת "קדש ורחץ" אנו מכוונים על דעתם).

נד. אם חל ליל פסח בשבת יתחיל ב"שבת שלום" ו"תזכו" וכו'. יש שלא אומרים "שלום עליכם" וכו', ולמנהג הספרדים אומרים כמו כל שבת "שלום עליכם", "אשת חיל", "אזמר בשבחין" ו"מזמור לדוד" אך לא יאריכו בניגונים.

נה. מוזגים כוס ראשון לכל אחד מבני הבית, ובעל הבית אומר עליו "קידוש" ומכוון להוציא את כל השומעים ידי חובה. גם השומעים מצידם יכוונו לצאת ידי חובה. ומכיון שהם יוצאים בברכתו ידי חובה יענו רק "אמן" ולא "ברוך הוא וברוך שמו", ואם ענו "ברוך הוא וברוך שמו" – יצאו ידי חובה.

נט. אע"פ שבכל שבת ויום טוב יכולין לקדש ולאכול מבעוד יום בכדי להוסיף מחול על הקודש, בפסח הדין אינו כן ומתחילים את הסעודה בשעה שכבר לילה ממש, כיון שמצות אכילת מצה היא דווקא בלילה כמו קרבן פסח, דכתיב ביה: "ואכלו את הבשר בלילה הזה". וכן מצות ארבע כוסות היא דווקא בלילה. וכיון שגם הכוס של קידוש הוא אחד מהד' כוסות, לכן אין מקדשין עד שהוא ודאי לילה. (כה"ח תעב ס"ק ד).



ל. אם לא שומעים היטב את ברכת המקדש, כגון שהמסובים מרובים, או שהמקדש בולע מילים, או שאינו יודע לכוון להוציא ידי חובה, יכול כל אחד מהמסובים לומר את ה"קידוש" לעצמו בלחש. ויזהר שלא יאמר את ה"קידוש" בקול רם שלא יכעס או יעלב זה שמקדש. וכן יעשה בכל הברכות של ליל הסדר. (עיין בא"ח ש"ש בראשית טו. ועיין שו"ת רב פעלים א, אר"ח סי' י. ב, אר"ח סי' מא. ד, אר"ח סי' לג).

לא. כמה ישתה? – צריך לשתות לכתחילה את כל הכוס בפעם אחת או בשתיים ושלוש לגימות, ואם שתה רוב – יצא ידי חובה. ועל כל פנים לא פחות מרוב רביעית. (כ-45 גרם). ואם הכוס גדולה – ישתה רוב כוס (בא"ח ש"ר צו כט). ולא יברך אחריו ברכה אחרונה, אף אם שתה רביעית.

לב. מי שקשה לו לשתות יין, וקשה לו לשתות רוב של כוס גדולה, יקח כוס בינונית שמכילה רביעית יין ממש. (אחרונים).

לג. לא ישתה את היין בזמן מרובה. ואם שהה יותר מזמן השתיה הרגיל – יחזור וישתה. (אחרונים).

לד. לדעת הר"ח פלאג'י טוב לשתות מכוס הקידוש רביעית יין ולא רוב בלבד בכדי שיהיה קידוש במקום סעודה. (הגדת הר"ח פלאג'י).

לה. חייבים ופטורים – מכינים ד' כוסות לכל אחד ואחד, גם הנשים חייבות בארבע כוסות ובכל המצוות הנוהגות בליל הסדר. גם ילדים או ילדות שמבינים מה שמספרים להם בסיפור יציאת מצרים צריכים לקיים מצות ליל הסדר. (עיין שו"ע תעב סע' יד, טו. כה"ח שם).

לו. עני חייב בד' כוסות. ואם אין לו – יחזר על הפתחים או ימכור כליו או לווה לצורך קניית היין. (שו"ע תעב סע' יג).

לז. מי שאין לו אלא רק כוס אחת של יין – יעשה עליו קידוש, ואת שלוש הכוסות האחרות ישתה ב"חמר מדינה" כגון קולה וכד'. ומי שאין לו יין אפילו לכוס אחת – ישאל שאלת חכם.

לח. מי שאינו שותה יין כל השנה מפני שמזיק לו צריך לדחוק את עצמו לשתות ארבע כוסות בליל הסדר. וכך סיפרו רז"ל על רבי יהודה ב"ר אילעאי שהיה שותה ארבע כוסות של פסח, והיה קשה לו כל כך עד שהיה צריך



לחגור צדעיו. (וצדי ראשו) עד שבועות (נדירים מט ע"ב). ומכל מקום יכול למוזגו במים כדלהלן, או לשתות מיץ ענבים או משרת צמוקין. ואם מכיר בעצמו וחושש שהיין יגרום לו שיתנמנם או יישן בעת קריאת ההגדה כדאי שישתה כוס ראשונה של מיץ ענבים. (שו"ע תעב סע' י. כה"ח סם).

לט. דין הכוסות - הכוסות עצמם יהיו שלימות בלי שום פגימה.

מ. ארבע כוסות אלו צריכות "הדחה" מבפנים ו"שטיפה" מבחוץ אפילו אם הן נקיות. וצריך להדיחן ולשוטפן לפני מזיגת הכוס הראשונה. וטוב לשוטפן לפני מזיגת כל כוס וכוס. אמנם אם הכוס מלוכלכת משיירי אוכל או מאדם אחר ששתה בה יש חיוב לשוטפה. (בא"ח ש"ר צו כט).

מא. כוס ששותים בה צריכה להיות מלאה, ואם נשפך יינו סימן יפה לו.

מב. כוס זו צריכה להכיל לפחות רביעית, דהיינו 86 גרם (בא"ח צו כט) ולדעת החזו"א 150 גרם.

מג. מזיגה במים - יש למוזג את היין ולהוסיף שלוש טיפות מים לפחות לכל כוס וכוס. ויכול להוסיף יותר מים עד שיהא פחות מחצי מים ויותר מחצי יין ובלבד שהיין מספיק חזק ונשאר בו טעם יין. (ועיין שו"ע תעב סע' ט. כה"ח סם ס"ק חו, נט. בא"ח ש"ר צו כח). והפוסקים כרמ"א סוברים שגם אם יש עשרים אחוז יין אפשר לברך "הגפן" ובלבד שנשאר בו טעם יין.

מד. מזיגת היין והמים תעשה על ידי אחרים, להדגיש את היותו בן חורין. וטוב שיעשו כן בניו, בנותיו, אשתו או אורחיו, אבל לא תמוזג לו אשה זרה והוא לא ימוזג לאשה זרה. (ועיין בא"ח ש"ר צו כח).

מה. יין אדום - טוב להדר לכתחילה לקדש ולשתות כל ארבע כוסות ביין שצבעו אדום, ומי שקשה לו יוצא במיץ ענבים אדום ואין זה מעכב. ואם יש יין אדום טעים וטוב כמו הלבן, וגם הוא כשר כמו הלבן, מצוה בו יותר מבלבן, שנאמר: "אל תרא יין כי יתאדם", משמע שחשיבותו של יין הוא כשהוא אדום. (ועיין שו"ע תעב סע' יא).

מו. יין שביעית - יוצאים ידי חובה ביין של שביעית, אך יזהר שלא ישפוך מיין זה באמירת: "דם ואש ותימרות עשן", עשר המכות, ו"דצ"ך עד"ש באח"ב". משום שנאמר: "לאכלה" - ולא להפסד.



מז. זמן ביעור יין של שביעית הוא בערב פסח, בשנה שלאחר השביעית, חוץ ממה שצריכים הוא ובני ביתו לשתות בפסח.

מח. שהחיינו - כשמברך "שהחיינו" בקידוש יכוון לפטור את המצה ומרור. וגם אם לא כיוון - לא יברך "שהחיינו" על המצה והמרור. ועיין כה"ח תעג ס"ק וז.

מט. אשה שעורכת סדר לבדה תברך "שהחיינו" בקידוש אפילו אם כבר ברכה "שהחיינו" בעת הדלקת הנרות.

נ. מעין שלוש - אין מברכין ברכת "מעין שלוש" אחרי שתיית הכוס הראשונה או השניה כיון שמברך אחריהם "ברכת המזון". ואין מברכים אחרי הכוס השלישית כיון שמברך "מעין שלוש" אחרי שתיית הכוס הרביעית. על כן יש לשתות "רביעית" יין (86 גרס) בפעם אחת או בשתי פעמים בכוס שלישית או רביעית בכדי שיוכלו לברך אחר כך ברכה "מעין שלוש". (בא"ח צו כט).

נא. הבדלה - בשנה שחל ערב פסח להיות בשבת, מברכים במוצאי שבת חמש ברכות וסימנם יקנה": יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן: א. יין - בורא פרי הגפן. ב. קידוש - אשר בחר בנו וכו' מקדש ישראל והזמנים. ג. נר - ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם בורא מאורי האש. (ויסתכל על הנרות שהדליקה האשה). ד. הבדלה - ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם המבדיל וכו' ברוך אתה ה' המבדיל בין קודש לקודש. ה. זמן - שהחיינו. (דין מי ששכח הבדלה עיין לעיל עמוד 87-86).

נב. שקדים ואגוזים - מצוה לחלק לתינוקות שקדים ואגוזים וכדומה כדי שיראו שינוי ושאלו, ועל ידי זה יתעוררו לשאול ג"כ על מצה ומרור והסיבה. ומחלקים אותם לאחר הקידוש בכדי שלא יאכלו מהם לפני הקידוש. (ועיין שו"ע תעב סע' טז).

נג. אכילה קלה למתענים - בכור שהתענה בערב פסח, וכן מי שקשה לו להמתין מלאכול עד אחר אמירת כל ההגדה, רשאי לאכול אחר הקידוש מעט אורז (לאוכלי קטניות) או תפוח אדמה וכדו' ועדיף שיאכל פחות מ"כזית". ויקפיד לאכול לפני אכילת הכרפס. ואם אכל כזית יברך ברכה אחרונה מספק בלי שם ומלכות. (ועיין ב"סדר הקערה").



ורחץ

נד. לפני שיטול ידיו לטיבול הכרפס טוב לומר בקשה מ"לשון חכמים" וא, סי' נא.
נה. יטול ידיו וינגבן לצורך אכילת הכרפס. ויטול בכלי כדרך שהוא נוטל לסעודה שלש פעמים על כל יד (ויש שנוטלים רק שתי פעמים), אך לא יברך על הנטילה. (ויכוון שנוטל לשם הכרפס ולא לשם המצה). וכן נוהגים בכל השנה כשרוצים לאכול אוכל רטוב, או דבר שטיבולו במשקה, נוטלים ידיים ולא מברכים. ואף על פי שאינו מברך אין לדבר בין הנטילה לאכילת הכרפס. (שו"ע תעג סע' ו. בא"ח צו לא).

כרפס

- נו.** לצורך טיבול הראשון שהוא כרפס, יקח כרפס ממש רק שיבדקה וינקה מתולעים. ואם אין לו כרפס יקח ירק שמברכים עליו בורא פרי האדמה. רק שלא יקח ירק שיוצאים בו ידי חובת מרור. (שו"ע תעג סע' ו. בא"ח צו לב).
- נז.** את הכרפס יש לבדוק מערב יום טוב. ואם יש כרפס נקי המגודל ללא תולעים, מצוה לקנות כרפס זה אפילו אם מחירו יקר יותר.
- נח.** חותך בעל הבית מן הכרפס לעצמו ולכל בני ביתו, לכל אחד פחות מ"כזית". טובלין את הכרפס במי מלח, ויש שמטבילים בחומץ או במים עם לימון. ויש מצריכים שיהיה הרוב מים אך לא יטבל במיץ לימון לבדו כיון שעל "טיבול" זה אין חיוב נטילת ידיים. (שו"ע תעג סע' ו. בה"ח שם ס"ק קיב. בא"ח צו לב).
- נט.** אם טעה ואכל "כזית" – לא יברך אחריו "בורא נפשות רבות". (שו"ע תעג סע' ו. עו"ח אות ז-ח-ט. ועיין הערה בהגדת אורח חיים עמ' לא). ויכול לברך בלי שם ומלכות.
- ס.** כל אחד מהמסובין יברך על הכרפס "בורא פרי האדמה", ויכוון לפטור בברכה זו גם את המרור שיבוא אחרי כן. (שו"ע תעג סע' ו. בה"ח שם ס"ק קיג).
- סא.** את הכרפס אין צורך לאכול בהסבה היות והוא מורה על צער השיעבוד, וההסבה היא דרך חירות. (בא"ח צו לב). יש שאוכלים את הכרפס בהסיבה. (קיצור שו"ע קיט, ג).
- סב.** את מי המלח או מיץ הלימון יש להכין מערב יום טוב. מי ששכח – יכול להכניס ביום טוב. ואם חל פסח בשבת ושכח להכניס מערב שבת – יכין



מי מלח בשבת. בשינוי ממה שרגיל להכין ביום חול, אך לא יכין הרבה, ועדיף להשתמש בהם גם בשבת. ואין לסחוט לימון בשבת לצורך הכרפס.

כה"ח תעג ס"ק נ.

יחזן

סג. אחר כך נוטל את המצה האמצעית מהשלוש שלפניו וחולקה לשני חלקים, אחד גדול בצורת ו' ויותר קטן בצורת ד'. את החלק הקטן מחזיר לקערה למקומו בין שתי המצות השלמות. את החלק הגדול מניח ליד מושבו לצורך האפיקומן. ונוהגים לכורכו במפה זכר למה שכתוב: "משאתם צררת בשמלותם על שכמם". (שמות יב, לד). ויש שמניחים אותו כרוך על שכמם זכר ליציאת מצרים. ולפי שהאפיקומן הוא במקום הפסח, לכן הוא חשוב ויהיה החלק הגדול. (בא"ח צו לג. כה"ח תעג ס"ק קכב).

סד. אם המצות יבשות או קשות, שאי אפשר לחלקן בצורת ו' וד' יחלקן לשני חלקים לא שווים, גדול וקטן, הגדול לאפיקומן, ואת הקטן יניח בין שתי המצות. וקודם שיחצה המצה טוב לומר בקשה מ"לשון חכמים" (א, סי' נא).

סה. יש מקומות שנהגו לקשור על כתפי הילדים חלק מהמצה של האפיקומן או מצה אחרת, ולפני "מה נשתנה" יוצאים הילדים מחוץ לבית או מחוץ לחדר וחוזרים הילדים ומראים את עצמם במילים או במלבושים כאילו הם יצאו ממצרים ובאים לירושלים ובזה מראים את עצמם כאילו יצאו ממצרים. ובכדי להשאירם ערים עד סוף הסדר, מחלקים להם מתנות אם הם שומרים על האפיקומן ולא נרדמים. (כה"ח תעג ס"ק קכג).

מגיד

סו. יקרא את ההגדה בקול רם ובשמחה רבה, ויבאר וירחיב הענינים כיד ה' הטובה עליו, ויקיים בכך מצות עשה מן התורה. וצריך לומר בקול רם "בסוד קול ודיבור". (קודם שיתחיל טוב לומר לשון הזוהר מרעיא מהימנא פרשת בא מ ב. כה"ח תעג ס"ק קכד).

סז. בתחילת "מגיד" מגלים את המצות, ומגביה את המצה האמצעית בידו ואומרים ג' פעמים: "הא לחמא עניא די אכלו" וכו', עד "לשנה הבאה בני חורין". (עיינין שו"ע תעג ס' ו. כה"ח שם ס"ק קכו, קכט. בא"ח צו לג). יש אומרים: "כהא



לחמא עניא" והם לא יאמרו תיבת "די". יש נוהגים לומר "הא" (בצירה) וכן דעת הבא"ח צו לג). ויש אומרים "הא" (בפתח). וכל אחד יעשה כמנהג אבותיו, העיקר שהילדים והמסובים יבינו את כוונתו. ולכן יש להסביר להם אחר כך את הדברים בשפה ובסגנון שהם מבינים. (שו"ע תעג סע' ו הגה).

סח. שאלות ותשובות – עושים מעשים מיוחדים ושונים מכל סעודה בכדי

שהילד ישאל: למה עושין כך? או, מה נשתנה?

א. שותים כוס יין בהסיבה. (בצורה בולטת כדי שהילד ירגיש וישאל).

ב. מחלקים לילדים אגוזים אחרי הקידוש לפני האוכל.

ג. מוציאים את קערת הסדר מלפני עורך הסדר או מהשולחן ומחזירים

אותה כשמתחילים "עבדים היינו".

ד. מוזגים את הכוס השני ולא שותים ממנו.

סט. כשהילדים הקטנים שואלים "מה נשתנה?" או כל שאלה אחרת על ליל

הסדר – מצוה לענות להם מיד ולא ימתין אחר כך כי זו היא עיקר המצוה.

ע. אם אין ילדים קטנים, ישאלו "מה נשתנה" הבנים או הבנות היותר גדולים.

ואם אין בנים תשאל אשתו או שאר המסובים אע"פ שכולם חכמים

ונבונים. אם עורך את הסדר לבדו – ישאל את עצמו ויענה. (שו"ע תעג סע' ז).

עא. יעורר את הילדים לשאול ולספר על עניין יציאת מצרים וכל מה שקודם

לה ואחריה. אך יקפיד לא להאריך יותר מדי שלא ירדמו הילדים לפני

אכילת המצה והמרור, ושלא יאכל את האפיקומן אחרי חצות.

עב. סיפור ההגדה – "עבדים היינו" זו תחילת ההגדה, וזו התשובה לשאלה

"מה נשתנה", והיא מצות "והגדת לבנך". ולכן יספר את ההגדה בנחת

וירבה במשלים ובמדרשי חז"ל, במעשים ובסיפורים המושכים את הלב.

ויסביר את ההגדה לכל המסובים בסגנון שהם מבינים. וביותר יש להסביר

את מאמר רבן גמליאל: "כל מי שלא אמר שלושה דברים אלו לא יצא

ידי חובתו. ואלו הן: פסח, מצה ומרור. פסח על שום מה" וכו'. שצריך

להסביר להם ולהבין בעצמו את הטעם של פסח, מצה ומרור. (עיי' שו"ע תעג

סע' ו הגה).

עג. טוב שכולם יאמרו בפיהם: "פסח, מצה ומרור". וכן "פסח על שום מה"

וכו'. (משנה, פסחים י ה).



- עד.** כשמתחילין "עבדים היינו" מחזירים את הקערה למקומה. (שו"ע תעג סע' ז).
- עה.** ראוי שלא להפסיק בדיבור בקריאת ההגדה אלא רק בענינים הקשורים לסיפור ההגדה או לסדר הפסח. (כה"ח תעג ס"ק קלג).
- עו.** נכון להחמיר שלא לעשן באמצע קריאת ההגדה.
- עז.** **מצות מגולות** - כשאומרים את ההגדה יהיו המצות מגולות, שהרי המצה נקראת לחמא עניא - לחם עוני, דהיינו לחם שעונים עליו תשובות. גם התורה אומרת שצריך לומר לבן השואל: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" וכו', ודרשו חז"ל: "בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך". (כה"ח תעג ס"ק קמט, קסט).
- עה.** כשאומרים: "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" מנהג יפה לאחוז חצי המצה הטמונה לאפיקומן להראות שהיא זכר לפסח. (בא"ח צו לט).
- עט.** **הגבהת היין** - כשמגביהים את כוס היין יהיו המצות מכוסות, שאין זה ראוי להגביה את היין ולהניח את המצות שכל הזמן עסקנו בהם. לכן מכסים אותן ורק אחר כך מגביהין את היין. (ועיין בא"ח צו לט).
- פ.** המקומות שבהם מגביהים את היין הם שלושה: **א.** "והיא שעמדה" עד "מידם". **ב.** דם ואש, ועשר המכות. **ג.** מ"לפיכך" עד "גאל ישראל". (ועיין שו"ע תעג סע' ז. כה"ח שם ס"ק קנה, קע-קעב). ויש שאינם מרימים ב"דם ואש" ועשר מכות.
- פא.** **דם ואש** - כשאומר "דם ואש ותימרות עשן" "דם צפרדע" וכו' ו"דצ"ך עד"ש באח"ב", שופך עורך הסדר מהיין שבכוסו לתוך כוס פשוטה, שבורה, או כוס פלסטיק, שש עשרה פעמים. (ועיין עו"ח צו אות יד).
- פב.** ישפוך את כל היין מהכוס ולא יטיפנו בידו. (ויש נוהגים לעשות כן באצבע). ואת היין ששפך לכוס הפשוטה ישפוך לכיור או לשירותים, וטוב לזרוק גם את הכוס ששפך אליה את היין. וישטוף את הכוס ששפך ממנה ואחר כך ימלא אותה יין לצורך כוס שנייה. (כה"ח תעג ס"ק קסג, קסה).
- פג.** **מצה זו** - כשמגיע ל"מצה זו", נוטל את המצה העליונה שבקערה ומראה לבני ביתו ואומר: "מצה זו" וכו'. ויש מגביהים את המצה האמצעית ואין אנו נוהגים כך. וכן ב"מרור זה", מגביה את המרור. אבל כשאומר: "פסח



שהיו אבותינו. אוכלים" וכו', לא יגביה את הזרוע שהוא זכר לפסח, שלא יהא נראה כאילו הקדישו לכך. (שו"ע תעג סע' ז. כה"ח שם ס"ק קנח. בא"ח צו לג).

פד. כוס שנייה – כשאומר "לפיכך" יכסה את המצות ויגביה את הכוס לפחות טפח וכן יעשו כל המסובים. וישארו עם הכוס בידם עד סיום ברכת "גאל ישראל". ואחר כך ישתו את הכוס בהסיבה. אם לא שתו בהסיבה, ישתו פעם נוספת. (שו"ע תעג סע' ז). ולדעת הרמ"א לא חייבים לחזור ולשתות ואעפ"כ רצוי להחמיר.

פה. לפני ששותים כוס שנייה טוב לומר "לשם יחוד" וכו'. והספרדים נוהגים שלא לברך בורא פרי הגפן על כוס שנייה ורביעית, והנוהגים כרמב"ם וכרמ"א מברכים עליהם. (עיינין שו"ע תעד. כה"ח שם ס"ק א). ואחרי שתיית כוס שנייה יש אומרים: "אתה גאלת".

פו. מי שאין לו אלא כוס אחת ישתה אותה בקידוש, ויכול לערוך את הסדר ולברך ברכת "גאל ישראל" גם ללא כוס. ויכול לברך ברכת המזון ללא כוס שלישית. ויאמר את ההלל ללא כוס רביעית. אך כל זה הוא בדיעבד דדיעבד, כיון שלכתחילה חייב למכור אפילו את כסותו לצורך ארבע כוסות יין, ואם אין לו יין ישתה חמר מדינה כגון קולה וכד'. (עיינין שו"ע תפג והחוננים עליו). ואם אין לו יין אפילו לכוס אחת – ישאל שאלת חכם.

רחצה

פז. לפני שיטול ידיו לסעודה, עליו לכווין שבא לקיים מצוות עשה מהתורה באכילת המצה, שנאמר: "בערב תאכלו מצת". (שמות יב, יח). וטוב שיאמר נוסח "לשם יחוד" מספר "לשון חכמים" (א, ס' נא) או נוסח המובא בהגדת אורח חיים עמ' קסד (עיינין שו"ע ס סע' ד. תעה סע' ד בעניין מצוות צריכות כוונה).

פח. על המברך להזכיר למסובים לפני נטילת ידיים שיכוונו לצאת ידי חובה בברכת "המוציא" ובברכת "אקב"ו על אכילת מצה" שעומד הוא לברך. כמו כן יזכיר להם שלא יפסיקו בדיבור עד אחר "כורך". (עיינין שו"ע תעה סע' ה ובאור הלכה שם סע' א ובמשנ"ב. בא"ח צו לד).



"מוציא מצה"

פ.ט. שתי מצות וחצי - את ברכת "המוציא לחם" צריך לברך בדרך כלל על שתי ככרות שלמות כמו בכל יום טוב. ובפסח שאין לחם, מברכים על שתי מצות שלמות, כשביניהם המצה החצויה. והטעם למצה החצויה כיון שהיא לחם עוני, שדרכו של עני בחצי לחם ולא בלחם שלם. (עיי' שו"ע תעה סע' א).

צ. ב בשעה שהוא מברך "המוציא" אוחז את שתי המצות השלמות בידי והפרוסה ביניהן. אחרי ברכת "המוציא" מניח את המצה התחתונה מידי, אוחז במצה העליונה ובמצה החצויה ומברך "על אכילת מצה", ובוצע מן המצה העליונה ומן המצה הפרוסה מכל אחת "כזית". (עיי' שו"ע תעה סע' א. בא"ח צו לד).

צא. אכילה - יטביל את המצות במלח ג' פעמים ויאכלם בהסיבה. אך לא יטבילם בחומץ או מי מלח וכד', ואם עשה כן יצא ידי חובה. ולדעת הרמ"א לא יטביל במלח. (עיי' שו"ע תעה סע' א. בא"ח צו לד).

צב. יטעם מהמצה לפני שמחלק לאחרים. (עיי' עו"ח אות יג, שהמנהג לנשק שתי "כזיות" המצה אחרי שיטעם מהם מעט).

צג. יתן לכל אחד מבני ביתו "כזית" מהמצה העליונה ו"כזית" מהאמצעית. יטבילם במלח (עיי' לעיל סעיף צ"א), ויאכלום בני הבית בהסיבה. אם המצות שלידו אינן מספיקות לכל המסובים - יתן להם ממצות שמורות אחרות ויש לתת לכל המסובים לפחות חתיכה קטנה מהמצה העליונה והאמצעית. (אחרונים).

צד. חייב לאכול משתייהן תוך כדי "אכילת פרס", דהיינו תוך ארבע דקות. ואם אינו יכול לאכול משתייהן, יאכל לפחות מאחת מהן תוך ארבע דקות, וטוב שתהיה ה"כזית" מן המצה העליונה, ואם אכל מהתחתונה - יצא. (עיי' שו"ע תעה סע' ו. בא"ח צו לד).

צה. זקן או חולה יאכל "כזית" אחד ויכוון גם על אכילת מצה. (עיי' כה"ח שם ס"ק יטו).

צו. שיעור "כזית" הוא 27 גרם. ומקילים לזקן וחולה ומחשבים "כזית" 20 גרם. (שו"ע תפ' והחונים עליו).

צז. צריך לאכול את המצה כדרך אכילתו, ולא לבלוע אותה וכד'. וטוב שלא יכניס את שתי המצות בבת אחת לתוך פיו שאין זו דרך "אכילה" והתורה



ציותה: "בערב תאכלו מצת". אלא יאחוז את שתי המצות ביד ימין ויכניס לפיו כדרך אכילה לועס ובלוע, וכשגומר - אוכל את השאר. ועיין כה"ח סי' תעה ס"ק חי בסברת המג"א. בא"ח צו לד).

צח. אין להשאיר את המצות על השולחן תוך כדי אכילת ה"כזית" כי דבר זה נחשב "אכילה לחצאין", אלא יאחז אותם בידו כל הזמן עד שיגמור לאוכלם.

צט. צריך לברך על מצה שמורה, ומי שאין לו מצה שמורה יכול בדיעבד לברך על מצה רגילה שהיא שמורה משעת טחינה. (ש"ע תנג סע' ד).

ק. מי שאין לו מצה אלא "כזית", מברך "על אכילת מרור" ואוכל מרור ואחר כך יאכל שאר תבשילין, וכשגומר סעודתו יטול ידיו ויברך "המוציא לחם" ו"על אכילת מצה" ואוכל אותו "כזית" בהסיבה, ואינו טועם אחריו כלום.

קא. אם יש לאדם רק שני "כזיתות" מצה - יאכל את הראשונה בתחילה ויברך עליה "המוציא לחם" ו"על אכילת מצה", ואת השנייה יאכל באפיקומן.

קב. אם יש לו רק שלוש כזיתות מצה - יאכל גם ב"כורד". ואם יש לו ארבע ויותר יאכל שתיים אחרי "המוציא". אחת ב"כורד" ואחת באפיקומן. והמחמיר לאכול שתי "כזיתות" מצה באפיקומן תבוא עליו ברכה. (ש"ע תפב והחונים עליו).

קג. מי שלא יכול - מי שיכול לאכול רק "כזית" אחד של מצה, יאכל כדרך מי שאין לו אלא "כזית" אחד של מצה. ומי שלא יכול לאכול אפילו "כזית" אחד של 20 גרם, יאכל כיכולתו אך לא יברך "על אכילת מצה".

קד. מי שאינו יכול ללעוס מצה, מותר לשרותה במים לרככה ובלבד שלא תהא נימוחה לגמרי. ומי שהוא זקן או חולה ואינו יכול לאכלה שרויה במים, יכול לשרותה בין או בשאר משקים, ובלבד שלא ישרה אותה במים חמים, ובודאי לא באוכל מבושל חם. ועדיף לפורר את המצה מאשר לשרותה וכן יעשו המחמירים שלא אוכלים "שרויה". (ש"ע תסא סע' ד).

קה. כששורין את המצה לצאת בה צריכין ליהזר שלא לשרותה מעת לעת כי אז נחשבת כמבושל ואין יוצאין בה.



קו. מצה עשירה – בלילה הראשון (ובחול"ל בשני הלילות הראשונים) צריכין לאכול מצה ממש, ואין יוצאין ידי חובה במצה עשירה. וגם בשאר הימים אין ראוי בימינו להשתמש במצה עשירה. (עיין שו"ע תסב סע' א).

קז. העורך "סדר" באיחור – מי שנתעכב ועשה סדר הפסח אחר חצות יערוך הסדר כרגיל אך לא יברך "על אכילת מצה" ו"על אכילת מרור". וכן לא יברך ברכת "גאל ישראל" שבסוף ההגדה, אלא יאמר אותה בלי שם ומלכות. אמנם את ההלל וברכת "יהללוך" יאמר כרגיל. (כה"ח תעז ס"ק י, יד).

קה. ברכה על מצה – האוכל מצה בכל ימות הפסח מברך "המוציא לחם מן הארץ". ובלילה הראשון בלבד (ובחול"ל בשני הלילות הראשונים) מברכים גם "על אכילת מצה". (עיין שו"ע תעה סע' ז. כה"ח שם ס"ק עא).

קט. האוכל מצה שנאפתה עבור פסח, אחרי פסח עד י"ד באייר – פסח שני, מברך "המוציא לחם מן הארץ" ואחרי י"ד אייר יברך "מזונות" עד ערב פסח בשנה הבאה. ואם בירך "המוציא" יצא. (עיין מחזיק ברכה קנה, ולדעת בא"ח בהגדת אורח חיים עמ' ריג, לא יאכל מצה זו אלא בתוך הסעודה). והפוסקים כרמ"א מברכים כל השנה "המוציא" ו"ברכת המזון" על מצה בין אם היא כשרה לפסח או מצת חמץ.

מרור

קי. מרור – אחר כך נוטל "כזית" מרור ונותן "כזית" לכל אחד מבני ביתו, וטובלו בחרוסת, ומנער את החרוסת מעליו שלא יתבטל טעם המרור, ומברך "על אכילת מרור" ואוכלו בלא הסבה. (שו"ע תעה סע' א. בא"ח צו לד).

קיב. מנהגו ליקח חסה שהיא חזרת והיא המובחרת מכל המינים, ויש לנקותה מתולעים היטב היטב, ואם אין יכול לבדוקה יקח את הקלח בלבד. וטוב לקחת חסה מיוחדת הגדלה ללא תולעים. (שו"ע תעג סע' ה. כה"ח שם ס"ק צ. בא"ח צו כז).

קיג. חרוסת – יש לעשות את החרוסת מפירות שנמשלו אליהם עם ישראל, כגון: תאנים שנאמר: "התאנה חנטה פגיה", ואגוזים שנאמר: "אל גנת אגוז", ותמרים שנאמר: "אעלה בתמר", ורמונים שנאמר: "כפלה הרמון", ותפוחים זכר למה שכתוב: "תחת התפוח עוררתיך", שהיו הנשים יולדות



שם בניהן בלא עצב, ושקדים על שם ששקד הקב"ה על הקץ לגאול את עם ישראל. (ש"ע תעג סע' ה הגה).

קיג. אין להשתמש בתאנים מייבשות שבדרך כלל מיבשים אותם עם קמח, והם חמוץ וכמובן אסורים כל הפסח. ויש מחמירים לא לאכול שום סוג של פירות יבשים כל הפסח. (ועיין שו"ע תסז סע' ח הגה).

קיד. יש שנהגו ליקח לחרוסת משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל.

קטו. יש נוהגים ליקח תמרים ולבשלם ולהוסיף עליהם אגוזים ושקדים מרוסקים כדי שהחרוסת תהיה סמיכה. ויש מנהגים אחרים וכל אחד יעשה כמנהגו. אמנם בכל המנהגים יש להוסיף דבר חמוץ בתוך החרוסת.

קטז. כשפסח חל בשבת יש להכין חרוסת מערב שבת, ואם לא הכינו, ירסקו את המצרכים לחרוסת בשינוי בליל פסח שהוא ליל שבת.

כורך

קיו. אחר כך נוטל "כזית" מן המצה התחתונה ומניח בתוכה "כזית" מרור, וטובל בחרוסת ואומר: "זכר למקדש כהלל" וכו' ואוכל בהסיכה. ואם אין מספיק מהמצה התחתונה לכל המסובים, יכול לתת להם ממצות שמורות אחרות, ויש מוסיפים למסובים חתיכה קטנה מהמצה התחתונה. (ש"ע תעה סע' א. בא"ח צו לד).

קיח. לא ידבר מנטילת ידיים שנוטלים למצה עד אחרי אכילת ה"כורך", ובדיעבד אם דיבר אחרי שטעם מהמצה - אינו צריך לברך שנית.

שולחן ערוך

קיס. יאכל סעודתו בשמחה ובטוב לבב, אך לא ירבה באכילה יתר על המידה כיון שעליו לאכול את האפיקומן בסוף הסעודה לתיאבון, והחכם עיניו בראשו. ויש נוהגים לאכול כאן את הביצה ואומרים: "זכר לקרבן חגיגה".

קיב. טוב לערוך את השולחן בצלחות נאות וכלים נאים כפי יכולתו זכר לחירות. גם האוכל יהיה טוב וטעים כדרכם של בני מלכים, ואם אירע



והאוכל אינו לפי טעמו לא יכעס או יקפיד על אשתו או בני ביתו, כי קדוש היום לה'. (עייני שר"ע תעב סע' ב. כה"ח שם ס"ק י, יא).

קבא. אם נוח לבעלת הבית לערוך את השולחן בכלים חד פעמיים, תשתדל לקנות כלים יפים במיוחד לכבוד ליל הסדר.

קבב. טוב לאכול את כל הסעודה בהסיבה. (רמב"ם, הלכות חמץ ומצה ז ח).

קבג. מותר להטביל מצה או שאר ירקות במי מלח או בחרוסת באמצע הארוחה. (אחרונים). מנהג המהרי"ל היה לא להטביל כלום באמצע הארוחה. (רמ"א סי' תעו סע' ב). ויש נוהגים לא לאכול מצה שרויה בפסח, וכל הספרדים וחלק מהאשכנזים לא נהגו בחומרא זו, ובפרט במצות מכונה של זמננו שהם דקים.

קבד. את הסעודה יעשו במטעמים ובמאכלי חג, כי מצוה לשמוח בחג ובמיוחד בחג זה שבו יצאנו ממצרים. והחכם עיניו בראשו שלא למלאות כריסו, למען יוכל לאכול את האפיקומן בתיאבון כמצותו ולא באכילה גסה. (שר"ע תעו סע' א הגה. בא"ח צו לד, לה).

קכה. אין אוכלין בשר צלי אפילו של עוף. ואפילו בישלו אותו ואחר כך צלו אותו בקדרה, או אפו בתנור, אין אוכלין אותו. והמנהג לא לאכול צלי גם ביום הפסח. (שר"ע תעו סע' א, ב. בא"ח צו לו).

צפון – אפיקומן

קכו. לאחר סיום הסעודה יקח את המצה החצויה שהצפין לאפיקומן ויחלק לכל אחד מהמסובין "כזית" זכר לקרבן פסח שהיה נאכל בסוף הסעודה "על השבע". (שר"ע תעו סע' א. בא"ח צו לה).

קכז. יש נוהגין ללמד את הקטנים לחטוף את האפיקומן ולתת להם פרס אם שמרו אותו עד אכילת "אפיקומן". ועושים כן כדי שהילדים לא ישנו.

קכח. יזהר לאכול אפיקומן קודם חצות. (בליל הסדר, חצות הוא בדרך כלל אחרי 11:30 בלילה לפי שעון חורף, בארץ ישראל).

קכט. יתן לכל אחד מהמסובים "כזית" ממצה השמורה לאפיקומן. ואם לא מספיק יקח ממצה שמורה אחרת. (עייני לעיל סע' צט).



- קל.** **האכילה** – לפני האכילה יאמר: "זכר לקרבן פסח הנאכל על השבע".
- קלא.** מאחר וחצי מצה זו ששמרו מתחילת ה"סדר" לא תספיק ל"כזית" לכל בני הבית, לכן ישלים ממצות נוספות המוכנות בבית וידקדק שתהיינה שמורות.
- קלב.** עיקר מצות אפיקומן הוא ב"כזית" אחד. ויש מחמירים לאכול עוד "כזית" מצה זכר למצה שהיתה נאכלת עם קרבן הפסח, והמחמיר תבוא עליו ברכה. (בא"ח צו לה).
- קלג.** את האפיקומן יש לאכול בהסבה וללא ברכה, ויאכלנו בתוך ארבע דקות. (שו"ע תעז סע' א).
- קלד.** לא יאכל אדם אחד את האפיקומן בשני חדרים ואפילו בדירה אחת וכן לא יאכלנו בשני שולחנות מרוחקים בחדר אחד. (שו"ע תעז סע' א הגה. בא"ח צו לה).
- קלה.** מי שישן באמצע הסעודה לפני אכילת אפיקומן אינו צריך ברכה נוספת, ומכל מקום צריך נטילת ידיים בלא ברכה. (שו"ע תעז סע' ב. כה"ח שם ס"ק יד).
- קלו.** **אכילה אחר אפיקומן** – אחר האפיקומן אין אוכלים ושותים כלום חוץ משתי כוסות יין אחרונות ומים, כדי שיישן כשטעם האפיקומן בפיו. (שו"ע תעז סע' א. בא"ח צו לה).
- קלז.** יש מקילים בשתיית תה או קפה ובמיוחד אם כוונתו להתעורר ולהמשיך בסיפור יציאת מצרים. ויש מחמירים במיוחד בקפה. (בא"ח צו לה).
- קלח.** **איבד או שכח אפיקומן** – אם נאבד האפיקומן, אם יש לו עוד מצה מאלו השמורות שנעשו לשם מצת מצוה, יאכל ממנה "כזית", ואם לאו – יאכל ממצה אחרת "כזית". (ועיין שו"ע תעז סע' ב הגה).
- קלט.** אם שכח לאכול אפיקומן, ואפילו התכוון לגמור סעודתו כגון שאמר: "מים אחרונים חובה" או "הב לך ונבריד", או שנטל "מים אחרונים" אך עדיין לא ברך ברכת המזון, יאכל אפיקומן בלי נטילה ובלי "המוציא". (שו"ע שם. בא"ח צו לה).
- קמ.** אם נזכר אחרי שבירך ברכת המזון וטרם בירך "בורא פרי הגפן" על כוס שלישי, יטול ידיו בלי ברכה (וכי אוכל רק "כזית") ויברך "המוציא", יאכל "כזית" אפיקומן ויברך ברכת המזון באותה כוס שלישי. (שו"ע שם. בא"ח שם).



קמא. אם נזכר אחרי ברכת המזון וכוס שלישי ואכל "כזית" מצה שמורה בתוך הארוחה יסמוך עליה ופטור מלאכול עוד. (שו"ע שם. בא"ח שם).

קמב. אם נזכר אחרי ברכת המזון ושתה כבר כוס שלישי, והוא לא אכל באמצע הארוחה "כזית" ממצה שמורה, יטול ידיו בלי ברכה וכיון שאוכל רק "כזית", יברך "המוציא", יאכל "כזית" לאפיקומן, יברך ברכת המזון, יברך "הגפן", וישתה שוב כוס שלישי. (שו"ע שם. בא"ח שם).

קמג. אם נזכר באמצע ההלל, יטול ידיו בלי ברכה ויברך "המוציא" ויאכל "כזית", ויברך ברכת המזון על כוס, ויברך "הגפן" וישתה כוס שלישי, ויאמר הלל וישתה כוס רביעי. (שו"ע שם. בא"ח שם).

קמד. אם נזכר אחרי שתיית כוס רביעי יטול ידיו בלי ברכה ויברך "המוציא" ויאכל "כזית", ויברך ברכת המזון על כוס ויברך "הגפן" וישתה. אמנם אין צריך לחזור שנית על ההלל ועל הכוס הרביעי. (שו"ע שם והחוננים עליו. בא"ח צו לו).

ברכת המזון וכוס שלישי

קמה. יטול ידיו במעט מים ל"מים אחרונים" ויסלק את המים מהשולחן.

קמו. מוזגין כוס שלישי לברכת המזון. וצריך לבדוק שיהיה נקי אחרי הארוחה מבחוץ ומבפנים, וטוב לשיטפו ולהדיחו שנית. (שו"ע תעט סע' א. כה"ח שם ס"ק א).

קמז. יברך ברכת המזון מתוך ההגדה כדי שלא ישכח לומר "יעלה ויבוא". ואם חל בשבת יאמר גם "רצה".

קמח. אין להסב בשעה שמברכים ברכת המזון.

קמט. זימון וברכה - מצוה להדר שיהיה זימון בסעודה זו, אבל לא יביאו אנשים מבית אחר לצורך זימון כי כל אחד צריך לברך ברכת המזון במקום שאכל.

קנ. בדרך כלל אורח מזמין ומברך ברכת המזון, אך בליל הסדר נוהגין שבעל הבית מברך בזימון, שנאמר: "טוב עין הוא יבורך", ואמרו חז"ל: אל תקרי "יבורך" אלא "יברך", ובעל הבית נקרא "טוב עין" שאמר: "כל דכפין ייתי ויכול". אמנם אם יש אורח - יאמר האורח את "ברכת האורח" בקול. (שו"ע תעט סע' א הגה).



קנא. שכח יעלה ויבוא - כיון שחייבים לאכול מצה בלילה זה מן התורה שנאמר: "בערב תאכלו מצת" דיני "יעלה ויבוא" בליל הסדר כמו דין "רצה" בשבת. ומי ששכח לומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון בליל הסדר ונזכר אחר כך - חוזר כדלקמן:

אם אמר: "ברוך אתה" ונזכר שלא אמר "יעלה ויבוא" לפני שאמר ה' של ברכת "בונה ירושלים" - יאמר מיד "יעלה ויבוא".

אם אמר "ברוך אתה ה'" - ימשיך "למדני חוקיך" ויאמר "יעלה ויבוא" וימשיך אחר כך ותבנה (או "ובנה") וכו'. (בא"ח חוקת כו).

אם אמר "ברוך אתה ה' בונה" - ימשיך ויאמר "ירושלים" (אמן בלחש. אשכנזים אומרים אמן כרגיל), ויאמר ברכת "שנתן" בנוסח דלקמן.

אם נזכר שלא אמר "יעלה ויבוא" אחר ברכת "בונה ירושלים", ועדיין לא התחיל ברכת "הטוב והמטיב" - יאמר שם נוסח זה: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה, את יום חג המצות הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים" וכן הדין אם מסתפק. אם התחיל בברכת "הטוב והמטיב", אפילו אמר מילת "ברוך" בלבד - אין לו תקנה, וצריך לחזור לראש ברכת המזון. כל הדינים בסעיף הזה שייכים גם לליל הסדר השני בחו"ל.

קנב. כשיש ספק אם אמר "יעלה ויבוא" מן הסתם שכח לומר וחוזר. אמנם אם אותו המסתפק ברך מתוך ההגדה - אינו חוזר, כי מן הסתם אמר "יעלה ויבוא".

קנג. כשהתעורר לאדם ספק אם אמר "יעלה ויבוא" אחרי ברכת "הטוב והמטיב" יש מקרים שחוזר ומברך מתחילת ברכת המזון כאמור לעיל. והסיבה היא כיון ש"ברכת המזון - דאורייתא" ו"ספק דאורייתא - לחומרא". אך לגבי ברכת "הטוב והמטיב" יש דעות חלוקות כיון שחיובה הוא מדרבנן. לדעת משנה ברורה מברכים גם אותה כיון שהיא יחד עם כל ברכת המזון. ולדעת הבא"ח לא יברכו אותה. אמנם אם התעורר לו הספק בתחילת ברכת "הטוב והמטיב" כשחוזר - אומר גם "הטוב והמטיב". כל הדינים בסעיף הזה שייכים גם לליל הסדר השני בחו"ל.



קנד. כל הדינים הנ"ל נכונים גם למי שלא הזכיר בשבת "רצה והחליצנו" שהוא חייב לומר: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, ברוך אתה ה' מקדש השבת".

קנה. בשבת שהיא יום טוב אם לא הזכיר לא "רצה" ולא "יעלה ויבוא" חייב לומר: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, ונתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה, את יום חג המצות הזה, ברוך אתה ה' מקדש השבת ישראל והזמנים".

קנו. דינים אלו אמורים לגבי ליל הסדר בלבד, ולא לגבי שאר סעודות של יום טוב וימי החג שבהם אם שכח לומר "יעלה ויבוא" אינו חוזר, אלא שאם נזכר אחר "בונה ירושלים" מברך הברכה הנ"ל (בסעיף קנא) בלי שם ומלכות. (שו"ע קפח סע' ז והחוננים עליו. בא"ח חוקת כא). ויש חולקים על כך ואומרים שחוזר על "ברכת המזון" בכל סעודות יום טוב. (משנ"ב סי' קפח ס"ק כו. אולם, מי שאוכל סעודה נוספת אחרי שתי הסעודות של יו"ט ושכח "יעלה ויבוא" בברכת המזון אינו צריך לחזור, גם לדעה הזאת). והספרדים לא נהגנו כן. אך יזהר אדם לא להכנס לספק זה ויברך לכתחילה מתוך סידור שלא ישכח.

קנז. כוס שלישי - אחרי ברכת המזון יברך: "בורא פרי הגפן" על כוס שלישי ויכוון לפטור בברכתו את הכוס הרביעי שעומד לשתות, וישתה בהסבה, ואינו מברך אחריו ברכה אחרונה, אלא אחר כוס רביעי. (עיין שו"ע תעד והגה שם). והפוסקים כרמב"ם וכרמ"א מברכים ברכה ראשונה על כל כוס וכוס מארבע כוסות.

קנח. ישתה בכוס שלישי או בכוס רביעי רביעית שלימה (86 גרס - עיין שו"ע תעד. בא"ח צו כט), כדי שיברך ברכה אחרונה על היין. ואין לשתות שום משקה בין כוס שלישי לכוס רביעי. (שו"ע תעט).

קנט. כוס של אליהו - נוהגין למזוג כוס אחד יותר מן המסובין, וקורין אותו כוס של אליהו הנביא. ומוזגים אותו רק אחרי הכוס השלישי. ויש מקפידים שיהא כוס מיוחד בגודלו. (עיין כה"ח תפ ס"ק טוב).



הלל וכוס רביעי

קס. שפוך חמתך - אחר ברכת המזון מוזגין כוס רביעי. ונוהגין לפתוח את הדלת להראות שהלילה הוא "ליל שמורים" ואין אנו מתייראין משום דבר. ובזכות האמונה יבוא משיח צדקנו, והקב"ה ישפוך חמתו על הגוים ולכן אומרים: "שפוך חמתך" וכו'. (ש"ע תפ והגה שם).

קסא.הלל - יאמר את ההלל בשמחה כאילו הוא יצא ממצרים. ומעלה גדולה יש בזה, כיון שרק בליל הסדר פעם אחת ויחידה בשנה, אומרים הלל בלילה כמו ביום. שכן הלילה הזה שונה מכל הלילות ועליו נאמר: "ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה". (ש"ע תפ).

קסב. מתחילין "לא לנו". וכשמגיע ל"הודו", אם הם שלשה או יותר אחד יאמר "הודו" והשניים יענו "כי לעולם חסדו". ואם הם פחות יאמרוהו כרגיל. ויש נוהגים שאחד קורא פסוק כגון "הללו עבדי" ואחרים עונים רק את שם ה'. ואין זה מנהג טוב, אלא יקראו כולם את כל הפסוק. ועיין עיי"ח צו אה"ת טו.

קסג. אומרים "נשמת" ו"ישתבח" עד "אתה אל" ואומרים "יהללוך" וחותרים "ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות", אך אינו אומר "אמן" אחרי עצמו כמו שעונים בכל השנה. (עיין ש"ע תפ). ויש מסדרים בסדר אחר ככתוב ב"הגדה".

קסד. כוס רביעי - שותים כוס רביעי בהסבה בלי ברכה ראשונה, וישתה רביעית שלימה בכוס זו או בכוס השלישי בכדי שיוכל לברך ברכה אחרונה ללא ספקות. ומברכים ברכה אחרונה וגומרין כסדר ההגדה. והפוסקים כרמב"ם וכרמ"א מברכים "הגפן" לפני כוס רביעי.

קסה. יברך ברכה אחרונה "על הגפן" מתוך המחזור, שלא ישכח מעין המאורע ואם שכח, אינו מעכב. ויכוון בברכה אחרונה של כוס רביעי גם על כוס שלישי.

קסו. אחר הארבע כוסות אסור לשתות שום משקה מלבד מים. (ש"ע תפא סע' א. בא"ח צו לה). ועיין בבן איש חי שיש אומרים שאם חושש שמא יתנמנם מותר לשתות תה או קפה.



קסז. חד גדיא – נהגו ישראל לשיר אחרי ההגדה "חד גדיא" ו"אחד מי יודע".

(כה"ח תפ ס"ק יב).

נִרְצָה

קסח. נהגו לומר שיר השירים אחר ההגדה. וחייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה. (שו"ע תפא סע' ב). וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, והקב"ה משתבח בו, כדכתיב: "ישראל אשר בך אתפאר". אמנם אינו צריך לצער את עצמו ביום טוב בשביל כך. ועיין בזהר לקמן – בא"ח צו לז).

קסט. קריאת שמע קוראין כמו כל לילה, וטוב לאומרה קודם חצות למרות שהוא לא הולך לישון ואומר ברכת המפיל בלי שם ומלכות. (כה"ח תפא ס"ק יג, יד. בא"ח צו לח). בני אשכנז נוהגים לומר אך ורק קטע הראשון בלבד וברכת המפיל, כיון שהוא "ליל שימורים". (רמ"א סי' תפא סעיף ב).

קע. אם עשה כל הסדר כתקנו, מובטח לו שרצוי הוא לפני ה' יתברך, ויזכה בעזרת ה' לבנין בית המקדש ולזכות לאכול מהזבחים והפסחים. ויזכה לשנים רבות נעימות וטובות, בגאולה שלמה. אמן.



תפילות פסח

מנחה של ערב פסח

- א. מתפללים מנחה של ערב פסח מוקדם מהרגיל, שהיא כנגד תמיד של בין הערבים, ואחר כך טוב לעסוק בעניין קרבן פסח שהיו מקריבים אותו בזמן שבית המקדש היה קיים, וטוב לומר סדר פסח זה בעיתו ובזמנו. ולאחר מכן כדאי לומר סגולת ר"ש אוסטרופולי ומ"ב מסעות.
- ב. יש נוהגים לעשות עירובי חצרות אחרי מנחה בעוד השמש על הארץ.

ליל פסח ושבת חול המועד

- ג. מתחילין תפילת ערבית במזמור המיוחד של פסח "הודו" וכו'. מתפללים בשמחה ובניגון מיוחד במיוחד את הקדיש וכן "ראו בנים" ו"השכיבנו" כי תפילה זו נתקנה עבור ליל פסח שהיה במצרים.
- ד. בתפילת ערבית של חג אומרים אחרי העמידה "הלל עם ברכה" וכך נהגו גם חלק מהאשכנזים בארץ ישראל. בעת הברכה על ההלל, מכוונים לפטור בברכה גם את ההלל שבהגדה. מי שמתפלל עם ציבור שאינם נוהגים לומר הלל, יאמר את ההלל ביחיד, ויברך עליו תחילה וסוף.
- ה. בליל שבת חול המועד ובליל שביעי של פסח בין שאינו חל בשבת ובין אם חל בשבת - אין אומרים הלל.
- ו. כשחל יום טוב במוצאי שבת מוסיפים "ותודיענו". אם שכח לאומרם במקומו ונזכר לפני שאמר: "ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים" אפילו לפני "ברוך אתה", יאמר "ותודיענו" ואחר כך יאמר "והשיאנו". ואם הזכיר שם ה' - אינו חוזר. מי ששכח לומר "ותודיענו" - אסור לו לעשות מלאכות שאסורות בשבת עד שיבדיל בקידוש או עד שיאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש".



ליל פסח שחל בשבת

ז. נוהגים לומר "לכה דודי" וקבלת שבת כמו כל שבת אך אין אומרים "במה מדליקין", אלא מתחילים: "כל ישראל וכו' אמר רבי אלעזר וכו' תלמידי חכמים" וכו' ומזמור של חג "הודו" וכו'. יש אשכנזים שאינם אומרים "לכה דודי" ושאר מזמורים בליל פסח שחל בשבת, ורק אומרים "מזמור שיר ליום השבת" ו"ד' מלך".

ח. בתפילת ערבית אומרים לפני תפילת י"ח: "ושמרו בני ישראל את השבת" וכו'. ואחר כך אומרים: "אלה מועדי ה'" וכו', "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל". יש אשכנזים שאומרים קדיש מיד לאחר הברכה, בלי אמירת פסוקים.

ט. אומרים "ויכולו" אחרי תפילת לחש וברכת "מעין שבע" ואחר כך הלל שלם עם ברכה וקדיש תתקבל, "מזמור לדוד" ו"עלינו לשבח". ויש שאומרים רק "ויכולו" ולא "מעין שבע" ולא נהגנו כן. ואבודרהם, הרש"ש, בספר "נהר שלום", וכן מנהג ירושלים. לב חיים לרבי חיים פלאגי ב, סי' צה. ומנהג חסידי "בית-אל". כה"ח רסח ס"ק מו. תפז ס"ק כב.

י. בתפילת י"ח חותמים: "מקדש השבת וישראל והזמנים" ואם שכח לומר "השבת" ונזכר מיד בסיום הברכה - יוסיף מיד "והשבת". ואם נזכר אחרי כדי דיבור - אינו חוזר כיון שהזכיר "שבת" בתוך הברכה.

יא. אם חתם "מקדש השבת" ולא אמר "והזמנים", אינו חוזר, כיון שהזכיר את "חג המצות" בתוך הברכה.

שביעי של פסח

יב. בליל שביעי של פסח שחל להיות ביום חול או בשבת אין אומרים "הלל".

יג. בשביעי של פסח שחל בשבת אומרים "ויכולו", ברכת "מעין שבע", קדיש "תתקבל", "בצאת ישראל" ו"עלינו לשבח".

יד. בשביעי של פסח שחל ביום חול אומר הש"ץ "יהי שם", קדיש "תתקבל", "בצאת ישראל" ו"עלינו לשבח".

טו. טוב לקרוא "תיקון" בליל שביעי של פסח מ"לשון חכמים" (וא, סי' נו) ויקראנו לפני עלות השחר ובעמידה. ובחול"ל נוהגים לאומרו גם ביום טוב שני.



טז. יש נוהגים לקרוא "שירת הים" בלילה זה שבו נקרע ים סוף. ויש שגרים ליד הים שקוראים "שירת הים" על יד הים. ויש כאלה שיש להם סדר לימוד אחר, והעיקר להרבות בסיפור הנס ובהודיה להשם יתברך.

מדיני ההלל

יז. צריך לומר את ההלל בשמחה ובנחת, ולא במרוצה. בקריאת ההלל צריך לעמוד, ואפילו לסמוך עצמו על הכותל אסור, אלא אם כן הוא זקן או חולה או חלוש מאד מחמת איזה חולי.

יח. ביום טוב ראשון של פסח, ערבית ושחרית, בין בשבת ובין בחול, אין מדלגין בהלל, אלא גומרים אותו ומברכים עליו (ועיין לעיל סעיף ד), ובשאר הימים קוראים בדילוג את ההלל בשחרית בלבד ולא מברכים. ובלילות חול המועד בין בשבת ובין בחול וכן בליל שביעי של פסח אין אומרים הלל כלל.

יט. יש נוהגים לקרוא בחול המועד את ההלל בדילוג ולברך עליו "לקרוא את ההלל" ולא "לגמור את הלל". והספרדים לא נהגו כן.

כ. בחו"ל נוהגים ביום טוב שני כמו ביום טוב ראשון.

כא. בהלל שנאמר בברכה, דיני ההפסקה הם כמו בק"ש, דהיינו: בקדיש יענה: חמשה אמנים ראשונים של קדיש, ובאמירת "אמן יהא שמיה רבא" יאמר כל כ"ח תיבות עד "דאמירן בעלמא", אבל שאר אמנים של הקדיש – לא יענה. אשכנזים הנוהגים שאינם אומרים "ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה" ושעונים "ברוך הוא" ל"ברוך הוא", יענו שלשה אמנים ו"ברוך הוא", ויענו "יהא שמיה רבה" וכו' כמנהגם. וכן יענה "ברוך ה' המבורך לעולם ועד", הן ל"ברכו" שקודם יוצר או "עלינו לשבח", והן ל"ברכו" של עליית ספר תורה. אמנם לא יענה אמן דברכות וכש"כ שלא יענה "ברוך הוא וברוך שמו", והאשכנזים עונים על אמן של "האל הקדוש" ואמן של "שומע תפילה".

סדר הקריאות בחג הפסח

כב. ביום טוב ראשון של פסח מוציאים שני ס"ת. בראשון קוראים בפרשת "בא" חמישה עולים ובשני בפרשת "פינחס". אם חל יום טוב ראשון בשבת



מתחילים מ"והיה היום" בפרשת "בא" – ועולים שבעה עולים. ויש מנהגים אחרים איך לחלק את הקריאה לשבע עליות בשבת.

כג. בשבת חול המועד מוציאים שני ספרי תורה, וקוראים בראשון שבעה עולים בשמות לג ובשני בפרשת "פינחס".

כד. בשביעי של פסח מוציאים שני ס"ת, וקוראים חמישה עולים בפרשת "בשלח" ובשני בפרשת "פינחס". ואם חל בשבת עולים שבעה עולים בס"ת הראשון.

כה. בחול המועד בימי החול מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים ג' עולים כדלקמן. ובספר השני עולה רביעי וקורא "והקרבתם אשה". (במדבר כח, יט). ואין אומרים קדיש עד לאחר עליית רביעי.

כו. בכל יום מימי חול המועד פסח קוראים קריאה אחרת השייכת לחג הפסח. סדר הקריאות רמוז במשפט "משך תורא, קדש בכספא, פסל במדברא, שלח בוכרא". שמונה מילים אלו רומזות לשמונה קריאות, שבע המילים הראשונות רומזות לשבע הקריאות בשבעת ימי החג בארץ ישראל. והמילה השמינית רומזת לקריאת התורה ביום שמיני של פסח בחו"ל.

כז. יום ראשון של פסח יחול רק בימים א' ג' ה' או ז'. סדר הקריאות דלעיל קבוע כשפסח מתחיל בימים א' או ג' או ז'. אמנם אם פסח יתחיל ביום ה' אזי באותו יום יקראו "משכו". למחרת ביום ו' יקראו "שור או כשב". בשבת יקראו "פסל לך" ומתחילים "ויאמר משה אל ה' ראה" וכו'. ביום ראשון יקראו "קדש לי" ביום שני יקראו "אם כסף" וביום שלישי יקראו "במדבר סיני" וביום רביעי שהוא שביעי של פסח יקראו "ויהי בשלח", ביום שמיני יקראו בחו"ל "כל הבכור".

הפטרה

כח. ביום טוב ובשבת חול המועד קוראים הפטרה. בכל ימי החול של חול המועד אין קוראים הפטרה, חוץ מיום ב' של פסח בחו"ל שהוא יום טוב שלהם.

כט. אם טעו ולא אמרו קדיש אחרי ס"ת ראשון, והמפטיר עוד לא בירך ברכה ראשונה על קריאתו בספר השני, יאמרו קדיש אחרי הספר הראשון.



ל. אם המפטיר התחיל לברך על קריאתו - לא יפסיק, אלא יאמרו קדיש אחרי קריאת המפטיר ואחרי שסיים ברכה אחרונה על הקריאה בתורה. וקדיש זה יעלה להם גם לס"ת הראשון.

לא. מפטיר שטעה ולא אמר קדיש אחרי קריאתו בספר תורה שני והתחיל בברכות ההפטרה, לא יפסיק, אלא ימשיך הברכות עד סופם, יקרא את ההפטרה, יברך ברכות אחרונות ורק אחר כך יאמר קדיש.

לב. הנוהגים כרמ"א אומרים רק פעם אחת "חצי קדיש" אחרי סיום הקריאה בספר הראשון, ובשעת אמירת קדיש זה - מניחים לידו גם את הספר השני.

יום טוב שני בחז"ל

לג. ביום טוב שני של פסח מתפללים כמו יום טוב ראשון, וקוראים הלל שלם עם ברכה, ומוציאים שני ס"ת וקוראים בראשון חמישה עולים בסדר דלעיל, והמפטיר קורא בספר שני מ"ובחדש הראשון" ומפטיר ב"וישלח המלך". ואחר ההפטרה מתפללים מוסף וכו', כמו יום טוב ראשון.

לד. ביום טוב שני של שביעי של פסח דהיינו בשמיני של פסח מתפללים כמו בשביעי של פסח ואין גומרים את ההלל, ומוציאים שני ספרי תורה. אם חל בשבת קוראים שבעה עולים ומתחילים מ"עשר תעשר", ואם חל בחול קוראים חמישה עולים מ"כל הבכור". (דברים טו). המפטיר קורא בספר שני "והקרבתם", וקורא את ההפטרה "עוד היום בנב".

מוריד חטל (ע"ע באורך לקמן הלכות שמיני עצרת עמוד 445).

לה. מתחילים לומר "מוריד הטל" בתפילת מוסף של יום טוב ראשון של פסח. ואין פוסקים עד תפילת שחרית של שמחה תורה. (ועד בכלל).

לו. אם אמר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בימות החמה ונזכר קודם שסיים את הברכה חוזר ל"אתה גבור". והוא הדין אם כבר אמר "ברוך אתה" ונזכר קודם שאמר "ה". ואם התחיל ואמר "ברוך אתה ה'", ונזכר קודם שאמר "מחיה המתים" - יסיים "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה גבור". ואף אם סיים ואמר "מחיה המתים", יחזור ל"אתה גבור" (דמאחר והיא מחלוקת,



אמרינו ספק ברכות להקל, ואין צריך לחזור לראש התפילה. אמנם אם התחיל בברכת "אתה קדוש" ואפילו שאמר רק תיבת "אתה" מ"אתה קדוש", יחזור לראש התפילה. (ראה שו"ע קיד ס"ק ד).

לז. בימות החמה אם נסתפק שמא הזכיר גשם, עד שלושים יום – אמרינו חזקה שהזכיר גשם, וצריך לחזור, ואחר שלושים יום – אין צריך לחזור. מי שטעה או הסתפק שהזכיר גשם תוך שלושים יום, ואח"כ שוב טעה או הסתפק תוך שלושים יום מהתפילה ההיא, לפי הבן איש חי (ש"ר בשלח טו) הדין כך: אם בודאי טעה פעם הראשונה או פעם השנייה או בשניהם, צריך לחזור על תפילתו. אולם, אם רק הסתפק גם בפעם הראשונה וגם פעם השנייה, יחזור ויתפלל ויתנה בדעתו קודם שאם לא טעה, תהיה תפילתו בתורת נדבה, ואם טעה תהיה בתורת חובה.

לח. אם ביום ראשון של פסח אומר ברכת "אתה גבור" עד "מוריד הטל" תשעים פעמים, כנגד ל' יום שאומרים אותו ג' פעמים בכל יום, משם ואילך אם אינו זוכר אם הזכיר גשם – הרי הוא בחזקת שלא הזכיר גשם ואינו צריך לחזור. ויש אומרים שלא יתחיל מ"אתה גבור" אלה יאמר: "מחיה מתים אתה רב להושיע מוריד הטל".

ברכנו – ותן טל

לט. החל מיום ראשון של חול המועד פסח מפסיקים לבקש גשם ומבקשים רק טל. הספרדים משנים את כל נוסח הברכה ובימות החמה אומרים "ברכנו". האשכנזים נוהגים לומר בתוך הברכה "ותן ברכה" במקום "ותן טל ומטר".

מ. מי שבקש גשם בקיץ (וכל אחד לפי הניסוח שלו) ונזכר שטעה, אם הוא עדיין בתוך הברכה, צריך לשתוק כדי הילוך ד' אמות, ואחר כך יתחיל מחדש את ברכת השנים כראוי. ואפילו אם אמר כבר "ברוך אתה" ולא אמר "ה" – יעצור ויאמר כן.

מא. אם אמר "ברוך אתה ה'", יסיים "למדני חוקיך" ויחזור לתחילת ברכת השנים. אמנם אם סיים את הברכה ולא התחיל "תקע", יחזור לתחילת ברכת השנים. אם התחיל "תקע" ונזכר אחר כך, יפסיק במקום שנזכר, ויחזור לתחילת ברכת השנים וימשיך את סדר הברכות.



מב. אם נזכר לאחר שאמר "יהיו לרצון אמרי פי" האחרון הסמוך ל"עושה שלום" – חוזר לראש העמידה אפילו אם עדיין לא עקר את רגליו.

יעלה ויבוא

מג. בחול המועד אומר בתפילות "יעלה ויבוא". אם שכח לומר "יעלה ויבוא" ונזכר ב"ברוך אתה ה'", יסיים "למדני חוקיך", ויזכיר "יעלה ויבוא", ואחר כך ימשיך "ואתה ברחמיך" וכו'. ואם כבר אמר "המחזיר שכינתו לציון", ונזכר לפני שאמר "מודים", יאמר שם "יעלה ויבוא", וימשיך "מודים" וכו'. אם לא נזכר עד אחר שהתחיל "מודים", חוזר ל"רצה", ויאמר "יעלה ויבוא" וכו' אבל אם לא נזכר עד שאמר "יהיו לרצון אמרי פי" האחרון, אפילו שלא עקר רגליו חוזר לראש התפילה. (בחול המועד שייך דין זה גם בערבית משא"כ בראש חודש).

מד. אם הוא מסופק אם הזכיר "יעלה ויבוא", צריך לחזור ולהתפלל. וטוב שיכוון שתפילתו היא על תנאי, שאם אינו חייב לחזור, תהא התפילה כתפילת נדבה. מי ששכח ולא אמר "יעלה ויבוא" יכול לצאת י"ח על ידי שיכוון דעתו וישמע מהש"ץ את כל הברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו, ולא יפסיק ולא ישיח, רק יענה "אמן", אך לא יאמר "ברוך הוא וברוך שמו", ולא יאמר "מודים" דרבנן. ואפשר לעשות כן רק אם הש"ץ הוא תלמיד חכם היודע להוציא הרבים ידי חובתם.

ערבית למוצאי יום טוב

מה. כאשר יום טוב היה ביום חול, ומסתיים ביום חול אומרים בתפילה "אתה חוננתנו", ומבדילים על הכוס, אבל לא על הנר ולא על הבשמים ומברכים רק "בורא פרי הגפן" ו"המבדיל" וכו'. (ש"ע תצא סע' א). במוצאי יום טוב ושבת מבדילים כרגיל על נר ובשמים.

מו. אם לא אמר "אתה חוננתנו" בתפילה, אסור לו לעשות מלאכה עד שיאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לחול" (משנ"ב רצד ס"ק ג. כה"ח שם ס"ק ו. בא"ח ש"ש יוצא א), אפילו אם יצאו כבר הכוכבים. וכן אסור לאכול עד שיבדיל על הכוס. וכן הדין באשה שאינה מתפללת ערבית או שהתפללה ושכחה לאמר "אתה חוננתנו".



כאשר יום טוב היה ביום ששי (או בימי חמישי וששי בחו"ל או בראש השנה), אין אומרים הבדלה בסיומו, שהרי סיומו היא שבת, והשבת עוד יותר קדושה מיום טוב. (שונה הדבר בשבת שמסתיימת ביום טוב, שאז אומרים הבדלה בנוסח הקידוש, כי היום טוב פחות קדוש מהשבת). אין שינויים בערבית ואין שינויים בקידוש, אבל אין אומרים "במה מדליקין" (שר"ע סי' ער סעיף ב), ויש קהילות שמקצרים במזמורים ו"לכה דודי" בקבלת שבת. שרים "שלום עליכם" וזמירות שבת כרגיל.

מז. כשמוצאי יום טוב הוא מוצאי שבת, אחרי "יהי שם" אומר הש"ץ חצי קדיש ואחר כך אומרים "שובה" וכו'. ואף על פי שלפי הפשט ועל פי מנהג חלק האשכנזים אין אומרים "שובה" ו"יהי נועם" במוצאי שבת שחל יום טוב אחרי, על פי הקבלה יש לומר בכל מוצאי שבת "יהי נועם" ואתה קדוש" גם במוצאי שבת של חול המועד. וכן נוהגים הספרדים. ועיין בה"ח רצה ס"ק ט, יא. בא"ח ש"ש ויצא ו.

מח. כיום אין באכילת מצה במוצאי פסח משום "בל תוסיף" כיון שרגילים לאוכלה במשך כל השנה. ועיין פסחים דף לו.

מט. הפוסקים כרמ"א נוהגים לקרוא מגילת "שיר השירים" בשבת חול המועד בבית הכנסת. ואם חל יו"ט ראשון של פסח בשבת - קורא בשבת זו שיר השירים. יש מהם שקוראים אותו מקלף כתוב כהלכתו, ומברכים לפני קריאתו "על מקרא מגילה" ו"שהחיינו". (משנ"ב סי' תצ ס"ק י).

ספירת העומר

נ. מתחילים לספור עומר מליל ראשון של חול המועד ויש אומרים את סדר הקרבת העומר המובא ברמב"ם כפי שמובא במחזורים. ונוהגים לברך על העומר בבית הכנסת לפני ההבדלה. הלכות ספירת העומר לקמן עמוד 157. בחו"ל, יש הנוהגים לספור ספירת העומר בליל יו"ט שני תוך כדי ליל הסדר, כפי שנדפס בהגדה.



ביעור מעשרות

- א.** בפסח של שנה רביעית לשמיטה ובפסח של שנת השמיטה יש לבער מעשרות, וזו נקראת שנת "ביעור מעשרות".
- ב.** בשנה רביעית מבערים את המעשרות שנאספו בבית מהשנה הראשונה והשניה והשלישית שאחרי השמיטה. ובשנת השמיטה מבערים את המעשרות של השנים רביעית חמישית שישית, וכן מעשרות של שנה שביעית בדבר החייב במעשר.
- ג.** בשנים אלו יש גם "יודי מעשרות" שאומרים אותו רק אחרי שביערו את כל המעשרות מהבית.
- ד.** יודי מעשרות נעשה ביום השביעי של חג הפסח בשנה הרביעית ובשנת השמיטה.
- ה.** בערב פסח או לפני כן, חייב אדם לברר בביתו על כל הפירות והירקות, יבשים או קפואים וכן שימורים, וכל דבר החייב תרומות ומעשרות אם הפרישו ממנו תרומות ומעשרות. וכן אם הופרשה חלה. ואם לא הופרשה חלה עדיין, יש להפרישה מיד.
- ו.** אם אדם מסופק אם הפרישו מעשרות או לא, עליו להפריש מספק.
- ז.** אם יש לו כמה קופסאות שימורים, לכתחילה אין להפריש מאחת על השאר כיון שכל קופסה סגורה נחשבת לעצמה וזה נחשב כאינו מן המוקף. אמנם כשצריך לבער מעשרות אין אפשרות לפתוח את כולם מחשש שמא יתקלקלו ולכן מותר בדיעבד להפריש שלא מן המוקף, ויפתח אחד מהם ויפריש על הכל. ובלבד שכל הקופסאות הן מאותו סוג ומין ואותה שנה של מעשרות.
- ח.** חייב לתת את מעשר ראשון ללוי וכן מעשר עני לעני. מעשר שני יפדה וכן נטע רבעי.
- ט.** אם יש לו כסף של מעשר שני שחולל עליו, אע"פ שיש בו פרוטה חמורה, יחלל את הכסף על פרוטה (ושהוא שווי של 1/40 גרם כסף טהור). וישחק את הפרוטה ואם אי אפשר יעטוף אותה בניילון ויזרוק אותה לים או לבור שופכין. או



- יקח סוכר שווה פרוטה ויחלל עליו כסף מעשר שני כנ"ל, אחר כך ימיס אותו במים וישפוך הכל לתוך הכיור במטבח.
- י. נוסח החילול הוא: "כל קדושה שיש במטבע שבידי הוא וחומשו יחולל על פרוטה שבידי", או יאמר: "יחולל על הסוכר שבידי".
- יא. טוב שיפריש הכל לפני ערב פסח, כיון שאם יש חמץ יבער אותו. ואע"פ שמעיקר הדין זמן הביעור הוא ערב יום טוב אחרון, אפשר לבער לפני כן.
- יב. אם לא הפריש תרומות ומעשרות לפני פסח ולא ביער, יעשר ויבער בחול המועד פסח או בערב שביעי של פסח. ואם גם בערב שביעי של פסח לא עשה כן - ישאל שאלת חכם.
- יג. אם ביער בערב פסח, ובמשך הפסח הפריש שוב תרומות ומעשרות - חייב לבער שוב בערב שביעי של פסח.
- יד. אם נזכר שלא הפריש תרומות ומעשרות ויש בשימורים חמץ, או יש חשש תערובת חמץ, ומכר את חמצו לגוי - יעשה שאלת חכם.

וידוי מעשרות

- טו. מצות עשה להתודות לפני ה' אחר שמוציאין כל המתנות שבזרע הארץ וזהו הנקרא וידוי מעשר, ואין מתודין וידוי זה אלא אחר השנה שמפרישין בה "מעשר עני". (ש"ע י"ד שלא סע' קמז).
- טז. אימתי מתודין? במנחה ביום השביעי של חג הפסח (גם בחו"ל) של שנה "רביעית" ו"שביעית". (ש"ע שם סע' קמא).
- יז. אין מתודין אלא ביום וכל היום כשר לוידי המעשר. בין בפני הבית בין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות. (ש"ע שם סע' קמב).
- יח. וידוי זה נאמר בכל לשון ואם רצו רבים להתודות כאחד מתודים. (ש"ע שם סע' קמג).
- יט. אינו מתודת עד שלא ישאר אצלו אחת מהמתנות. (ותרומה, מעשר, חלה וכד' - ש"ע שם סע' קמד).



כ. בערב יום טוב האחרון של פסח סוף זמן הביעור, ולמחרת מתודין. (ש"ע שם סע' קמד).

כא. פירות שלא הגיעו לעונת המעשרות בשעת הביעור, אינו חייב לעשר אותם וממילא אינם מעכבין אותו להתודות, ואינו חייב לבערן. (רמב"ם, הלכות מעשר שני ונטע רבעי יא יז).

כב. מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו והגיע יום הביעור הרי זה קורא שם למתנותיו ומזכה להן לבעליהן ע"ג קרקע או למי שזוכה להן לבעליהן ומתוודה למחר. (ש"ע י"ד שלא סע' קמה).

כג. אם הפריש המתנות שלא על הסדר, או אם נשרף טבלו, או אם הפריש מעשר בטומאה – אינו מתוודה (ש"ע שם סע' קמו), ולפיכך יש אומרים שבזמן הזה אין דין וידוי מעשרות.

כד. נהגו לקרוא פרשת "וידוי מעשרות" ביום שביעי של פסח לפני או אחרי מנחה כשיש יותר ריבוי עם. והקריאה היא עם טעמים, כקורא בתורה.

כה. קוראים פרשת הוידוי מחומש "כקורא בתורה" ארבעה פסוקים מפרשת "כי תבוא" (דברים כו, מפסוק יב עד פסוק טו), ומצוה מן המובחר שכל אחד ואחד יאמר בעצמו את הפסוקים.



עירוב תבשילין



- א.** כשחל יום־טוב בערב שבת, אסור לבשל בו לשבת, אלא אם כן יעשה עירוב תבשילין מערב יום־טוב. (שו"ע תקכז סע' א).
- ב.** טוב להכריז בבית־הכנסת בערב יום־טוב אחרי תפילת שחרית בבוקר וגם לפני תפילת המנחה שמצוה להניח עירוב. (אחרונים).
- ג.** גם אשה יכולה לעשות עירוב תבשילין ולברך. (שו"ת שואל ומשיב תניינא ב, ס' נה).
- ד.** גם מי שהניח עירוב, יקדים להכין את צרכי השבת ולא יכניס סמוך ממש לכניסת השבת. (בא"ח ש"ד צו הלכות עירוב ח. ועיין למג"א בתחילת הסימן ובר"ז סע' ח.) ובדיעבד יכול לבשל עד סמוך לחשיכה. (שו"ע, רמב"ם הל' יו"ט פ"ו הל' א. עיין בא"ח שם ו, ועיין כה"ח ס"ק ד ומש"ב ס"ק ג ובה"ל שם).
- ה.** **ממה עושים עירוב:** עירוב מכינים בפת ותבשיל שדרך לאוכלו עם הפת. (משנ"ב שם ס"ק ה). שיעור הפת "כביצה" או יותר (54 גרם), וטוב שיהיה ככר שלם. ושיעור התבשיל מ"כזית" (27 גרם) ומעלה. וצריך להכין תבשיל שלא יתקלקל עד השבת, ולכן נהגו להכין ביצה קשה.
- ו.** מי שאין תחת ידו "פת" אלא רק "תבשיל" - יעשה עירוב תבשילין על התבשיל בלבד. (שו"ע שם סע' ב) ובכי האי גוונא, עדיין מספיק "כזית" תבשיל.
- ז.** אם אין לו "תבשיל" אלא רק "פת" - א"א לעשות עירוב תבשילין, אבל כיון שהוא "אנוס", הוא יכול לסמוך על העירוב של רב העיר. (ס' תקכז סע' ז).
- ח.** טוב לעטוף אותם בעטיפה מיוחדת ולהניחם במקום מיוחד שלא יבואו לאוכלם בטעות ביום טוב.
- ט.** הטוב ביותר לבשל תבשיל במיוחד לשם העירוב ואם לא עשה כן - יכול לעשות עירוב גם בתבשיל קנוי, כגון: קופסת אפונה מבושלת או קופסת סרדינים וכד' ואפילו במשהו כבוש, אך לא יעשה את העירוב משיירי



תבשיל שיש בזה ביזוי מצוה. ואם אין לו משהו אחר - יעשה בשיירי תבשיל. (עיין פרש"י ביצה טו ע"א ד"ה: "ועושה תבשיל", ובדף טז. בד"ה: "שולי הקדרה". שר"ע שם סע' ה. כה"ח ס"ק לה, משנ"ב ס"ק כ ועיין בב"ח).

י. סדר העירוב - ביום חמישי ערב החג יקה את הפת והתבשיל ויברך: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אקב"ו על מצות עירוב". ואחר כך יאמר: "בדין עירובא, יהא שרי לנא לאפווי ולבשולי ולאטמוני ולתקוני (ולאשחוטין) ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צורכנא, מיום טוב לשבת". וצריך שיבין מה שאומר ועל כן טוב שיחזור לומר בלשון הקודש: "בזה העירוב יהא מותר לנו לאפות ולבשל ולהטמין ולתקן (ולשחוט) ולהדליק הנר ולעשות כל צרכינו מיום טוב לשבת". (ועיין משנ"ב ס"ק מ ושעה"צ ס"ק נה וכה"ח ס"ק פו).

יא. יזהר לפרט המלאכות בנוסח העירוב כאמור לעיל כיון שיש מי שאומר שאם לא פירט מלאכות - לא יצא ידי חובה. (רמ"א שם סע' כו).

יב. מותר בדיעבד להניח עירוב אפילו בין השמשות ובמקרה זה יברך בלי שם ומלכות. (כה"ח שם ס"ק ז). אמנם אם התפלל ערבית של יום-טוב, ואפילו אמר רק "ברכו" ונזכר, אף-על-פי שעדיין לא שקעה השמש - אסור להניח עירוב, אלא יסמוך על העירוב של רב העיר. (בא"ח צו הלכות עירוב ד).

יג. מה עושים עם העירוב: ישמור את העירוב עד ליל שבת אחר החשיכה. ומצוה לברך על הלחם כלחם משנה בסעודת ליל שבת או בסעודת הבוקר וזריזים מקדימים. את התבשיל מהדרים לאכול בסעודה שלישית. ויש נוהגים להניח את הפת על השולחן כלחם משנה בערב ובבוקר ואוכלים אותו בסעודה שלישית לחיוב מצוה. (ועיין מש"ב שם ס"ק מח וכה"ח ס"ק קב. בא"ח שם ג).

יד. מי מניח עירוב: - מצוה על רב העיר או על גדול העיר לערב על כל בני העיר הנמצאים ועל אלה שיבואו במשך היום, או על מי שהכין עירוב ואבד לו, או ששכח להכין. הרב מזכה את עירובו לבני העיר על ידי אדם אחר, שאינו מבני ביתו, ואומר לו: "זכה בעירוב זה עבור בני העיר", והוא מגביהו טפח. ואחר כך מחזירו לרב, והרב מברך כנ"ל ומוסיף ואומר: "בדין וכו' לנא ולכל בני העיר הזאת". (שו"ע תקכז סע' ז, י, יא, יב).

טו. מצוה על כל בעל בית להניח עירוב בעצמו ולא לסמוך על העירוב של רב העיר. מי שאפשר לו לערב ולא מערב כיון שרוצה לסמוך על עירובו של



רב העיר - נקרא פושע, ואעפ"כ יוצא ידי חובה בעירובו של הרב. (שו"ע שם סע' ז ועיין כה"ח ס"ק נז ומשנ"ב כו).

טז. אם נזכר בבית הכנסת שלא הניח עירוב תבשילין, ישאל שאלת חכם, האם יכול לעשות עירוב במקום, או יסמוך על העירוב של רב העיר. ועיין כה"ח שם ס"ק טו.

יז. אורח הסומך על שולחן מארחו ביום טוב, אין צריך להניח עירוב, ומותר לאורח לעזור בבישולים לקראת שבת וכן מותר לאשה אורחת להדליק נרות שבת, כיון שיוצאים ידי חובה בעירוב המארח. ואם רוצה להניח עירוב בעצמו יעשה כן בלא ברכה.

יח. אורחת שאוכלת אצל אחרים ורוצה להדליק נרות שבת בביתה - תעשה עירוב תבשילין בערב יום טוב בלי ברכה. ועיין שו"ע סע' יט ולחונים עליו.

יט. מתי מניחים עירוב? לכתחילה אין לעשות עירוב ממה שכבר עירב בו ליום טוב אחר, וצריך לעשות את העירוב לכתחילה בערב יום טוב. ואפשר לעשותו גם בלילה הקודם ליום הסמוך ליום טוב שגם הוא בכלל ערב יום טוב. ואם יש חשש שמא ישכח - יעשה עירוב בלי ברכה ביום שלישי או רביעי שלפני יום טוב ואם יזכר ביום חמישי - יעשה שנית בלי ברכה. (אם בטעות אכל את העירוב בליל ערב החג - יכול לעשות עירוב עם ברכה. עיין כה"ח שם ס"ק ז וס"ק צו, מש"ב ס"ק מד, מה).

כ. הכין עירוב מערב החג אך שכח לברך ולומר את סדר העירוב - אפשר לסמוך על המקילים שיצא ידי חובת עירוב. (אפילו אם הוא לא נמצא בעיר שיש בה רב המערב לכל בני העיר, עיין כה"ח שם ס"ק קכב משם שו"ע ר"ה ומשנ"ב שם ס"ק סג).

סעודת יום טוב שחל בערב שבת

כא. יום טוב שחל בערב שבת צריך שיאכל את סעודת הפת של ה"יום טוב" בבוקר בכדי שיוכל לאכול סעודת ליל שבת לתאבון. אם לא עשה כן - יאכל עד לפני זמן מנחה קטנה (שעתים וחצי לפני השקיעה), ואם לא הספיק - יאכל אחרי זמן מנחה קטנה אולם אז יאכל רק כזית פת לצאת ידי חובה סעודה. (ולא יאכל כביצה משום שבלייל שבת חייב ודאי מדאורייתא באכילת פת).



הדלקת נרות בערב יום טוב

זמן ההדלקה

- א. לכתחילה תדליק האשה את נרות יום טוב לפי הזמנים הרשומים בלוחות לערב שבת קודש, שהם ארבעים דקות או חצי שעה לפני השקיעה.
- ב. אם לא הדליקה בזמן זה, יכולה להדליק עד זמן השקיעה, ובלבד שלא קיבלה עליה עדיין את קדושת החג.
- ג. אם קיבלה עליה קדושת חג או אם כבר שקעה החמה, אינה יכולה להדליק את הנרות על ידי הדלקת גפרור וכד' אלא על ידי העברת אש ממקום אחר. ובכל מקרה תדליק את הנרות לפני שיגיע בעלה מבית הכנסת ולכל הפחות לפני הקידוש. ותזהר שלא תכבה את הגפרור, אלא אחר ההדלקה תניח אותו על מגש מתכת או על הרצפה ולא תזרוק אותו שמא יכבה.
- ד. כשחל יום טוב בשבת, אם קיבלה עליה קדושת שבת או אם כבר שקעה החמה, אינה יכולה עוד להדליק נרות. וכן אם קיבלו כבר שבת בבית כנסת שהיא או בעלה רגילים להתפלל בו, אינה יכולה עוד להדליק נרות. ואע"פ שהיא עצמה עדיין לא קיבלה שבת, כיון שקבלת שבת של הציבור מחייבת גם אותה.

הדבקת הנרות

- ה. אסור להדביק נרות לפמוטים ביום-טוב, ועל כן כשחל יום טוב בערב שבת או ביום ראשון, וכן כשיש שני ימים טובים צמודים (ראש השנה או חוץ לארץ) יש להכין שתי מערכות של נרות. כמו כן כשחל יום טוב בימים חמישי ושישי, אם מדליקים נרות רגילים, יש להכין שלוש מערכות של פמוטים ויניח בתוכם את הנרות כבר מיום רביעי. ועל כן הטוב ביותר להדליק "נרונים" המונחים בתוך קופסת פח שאין צורך להדביקם ולא יצטרך להכין שתיים או שלוש מערכות נרות. (עיין מג"א תקיד ומשנ"ב ס"ק יח וכה"ח מב).



- ו. מי שלא הכין פמוטים כנ"ל, יניח את הנרות בתוך הפמוט ויחזק את הנרות שלא יפלו על ידי נייר או אלומיניום החתוך מערב יום טוב. אבל לקרוע ביום טוב - אסור.
- ז. נשים המדליקות בשמן יתחבו את הפתילה במקומה בערב יום טוב. ואם לא עשו כן יכולות בדיעבד להכניס גם ביום טוב, ועדיף שיהא בשינוי. וגדילת הפתילה אסורה ביום טוב (שו"ע תקיד סע' ט) ועל כן יש להכינה מערב יום טוב. ואע"פ שכתבנו הדין על הנשים - עיקר חובת ההכנה היא על הבעל בין בשבת בין ביו"ט, ובמיוחד בערב חג ושבת שעזרתו נדרשת ביותר. (עיין כה"ח תקיד ס"ק מא, מב).
- ח. כשאשה מדליקה נרות ביום טוב צריכה להעביר אש מאש אחרת שדולקת כבר, וכשחל יום טוב במוצאי שבת, טוב להכין בערב שבת נר גדול שיוכלו להדליק ממנו ביום טוב. וכן יש להזהר מאוד מהדלקת גפרור על ידי שפשוף או מהדלקת החשמל וכיבוי שאסורים ביום טוב. (עיין ר"פ ח"ב ס' נח נט).

הברכות

- ט. בערב יום טוב שאינו ערב שבת יש לברך לפני ההדלקה, ואין לכבות את הגפרור אחרי ההדלקה. בערב שבת או בערב שבת ויום טוב, נהגו הנשים לעצום את עיניהן ולברך על הנרות אחר ההדלקה.
- י. נהגו הנשים לברך ברכת "שהחיינו" בעת הדלקת הנרות. ויש שלא נהגו כן, וכל אשה תעשה בעניין זה כמנהג שנהגה אמא שלה. הנהוגת לברך אם נתאחרה ולא הדליקה עד אחרי הקידוש - לא יכולה לברך "שהחיינו" בעת ההדלקה כיון שכבר שמעה "שהחיינו" בקידוש. (עיין כה"ח תקיד ס"ק קיב. עיין בא"ח במדבר א).
- יא. שני ימים טובים של ראש השנה כיום אחד ארוך הם חשובים, וקדושה אחת הם. נחלקו הפוסקים אם לברך בליל שני בקידוש וכן בהדלקת הנרות "שהחיינו" כי יש אומרים שכיון דקדושה אחת הם וכבר בירך "שהחיינו" ביום הראשון - לא צריך לברך "שהחיינו" גם ביום השני. ויש אומרים שיש בכל יום קדושה מיוחדת, וצריך לברך "שהחיינו" על הקדושה המיוחדת של היום השני וגם על מנת שלא לחלק משני ימים טובים שבח"ל. על כן בהדלקת הנרות בליל שני, אם נוהגת לברך "שהחיינו"



ואפשר לה – תלבש בגד חדש או תניח פרי חדש שתהא ברכת "שהחיינו" גם על זה. ואם אין לה – אינו מעכב ותברך "שהחיינו" בהדלקת הנרות.
(בא"ח נצבים ח).

יב. אשה שבירכה ברכת "שהחיינו" בעת הדלקת הנרות, יכולה לענות אמן בעת שמברכים "שהחיינו" בקידוש.

יג. בערב שבת אחרי הדלקת הנרות תברך:
"ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת".

יד. בערב חג או בערב ראש השנה תברך לפני הדלקת הנרות וכשחל בערב שבת תברך אחרי ההדלקה:
"ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של (בשבת: שבת ו) יום-טוב".
"ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה".

טו. בערב יום כיפורים תברך אחרי ההדלקה:
"ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של (בשבת: שבת ו) יום-הכיפורים".
"ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה".
אם האיש מדליק נרות לא יברך "שהחיינו" כי מברך בבית הכנסת, ואשה שברכה בבית לא תברך בבית הכנסת.

מקום ההדלקה

טז. טוב ביותר להדליק את הנרות במקום האכילה, וטוב להסתכל בנרות בזמן אמירת הקידוש. (ועיין שו"ע רעג סע' ז, רמ"א רסג סע' י, בא"ח ש"ש נח ב).

יז. אם יש אורחות בבית שמדליקות נרות, יכולות להדליק במקום שבו הדליקה בעלת הבית בלי ברכה, או בחדר אחר שמשתמשים בו בלילה, עם ברכה. והנהוגות כדעת הרמ"א יכולות להדליק באותו חדר עם ברכה. (ועיין לשו"ע רסג סע' ח).



הדלקה במוצאי שבת

יח. אם חל יום טוב ביום ראשון, צריכה האשה להדליק נרות חג במוצאי שבת אחרי זמן צאת השבת עפ"י הלוח. וצריכה להיזהר להעביר מאש דולקת, ולכן תכין מערב שבת נר נשמה גדול שידלוק עד מוצאי שבת, וממנו תעביר אש. וכן צריכה להזהר לא לכבות את הגפרור או את הנר שבידה אחרי הדלקת הנרות.

יט. אם האשה לא התפללה ערבית במוצאי שבת ליל החג, או לא אמרה בתפילה "ותודיענו", אסור לה לעשות מלאכה האסורה בשבת, ואפילו המותרת ביום טוב, ואסור לה להדליק את הנר, עד שתאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" (בלי שם ומלכות).

כ. מברכים במוצאי שבת זה חמש ברכות בקידוש, וסימנם יקנה": יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן: א. יין - "בורא פרי הגפן". ב. קידוש - "אשר בחר בנו וכו' מקדש ישראל והזמנים". ג. נר - "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם בורא מאורי האש". (ויסתכל על הנרות שהדליקה האשה). ד. הבדלה - "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם המבדיל וכו' ברוך אתה ה' המבדיל בין קודש לקודש". ה. זמן - "שהחינו".

כא. אם שכח ועשה "קידוש" רגיל ללא הבדלה, יעשה הבדלה בשעה שנזכר. וכיצד יעשה הבדלה זו? אם נזכר בתוך הסעודה ורגיל לשתות יין בסעודתו, יקח כוס בידו ויברך "מאורי האש" ו"המבדיל". ואם אינו רגיל לשתות יין בסעודתו או שנזכר אחרי האוכל, יקח כוס יין בידו ויברך שלוש ברכות: "הגפן", "מאורי האש" ו"המבדיל". (שו"ע סי' תעג סע' א).



שמחת יום טוב

- א.** כשם שמצוה לכבד את השבת ולענגה, כך מצוה לכבד את הימים הטובים ולענגן, שנאמר: "לקדוש ה' מכבד". וכל הימים הטובים נאמר בהם מקרא קודש. (רמב"ם, הלכות יום טוב ו טז. כה"ח תקכט ס"ק ד).
- ב.** איזהו כבוד? זה שאמרו רז"ל שיכנס אדם לחג כשהוא נקי ומסופר, ולבוש בגדים נאים. איזהו עונג? זה שאמרו רז"ל שחייב לאכול ביום טוב שתי סעודות, אחת בלילה ואחת ביום ויבצע בהם על שתי ככרות. וירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכולתו. אבל סעודה שלישית, אין נוהגין בו. (ש"ע תקכט סע' א, כה"ח ס"ק יב, משנ"ב ס"ק יא).
- ג.** חייב לשמח את אשתו ובניו ואת כל הנלוים אליו כל אחד כראוי לו. לקטנים נותן אגוזים וממתקים. לאשתו ולבנותיו קונה בגדים ותכשיטים כפי יכולתו. ולכולם נותן בשר ויין או שאר מאכלים שערבים להם. ונוהגין להרבות במיני מאכלים ביום טוב יותר מבשבת, כיון שרק ביום טוב נאמר: "ושמחת בחגך". (ש"ע תקכט סע' ב).
- ד.** **חשיבות השמחה** - השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו, שנאמר: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב" (דברים כח, מז). וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה. ועל זה הזהיר שלמה ואמר: "אל תתהדר לפני מלך" (משלי כה, ו). וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל אמר: "ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני" (שמואל ב, ג, כב). ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר: "והמלך דוד מפאז ומכרכר לפני ה' וגו'". (שם פסוק טו) (רמב"ם, הלכות לולב ח טו).
- ה.** **ריקוד וניגון** - מצוה רבה לשמוח בשמחת התורה בטיפוח וריקוד ובשירות ובתשבחות, אבל אסור להשמיע כלי שיר ביום טוב, ואסור לטפח ולרקוד ביום טוב, זולת בשמחת תורה בלבד שהתירו לרקוד ולהכות כף לכבוד התורה אך לא לנגן בכלים.



- ו. **בגדים** - בגדי יום טוב יהיו יקרים יותר משל שבת. (שו"ע תקכט סע' א. כה"ח שם ס"ק כג.)
- ז. **חציו לה'** - אע"פ שהאכילה והשתיה בחגים היא מצות עשה, לא יהא אוכל ושותה כל היום כולו, שהרי כבר נאמר: "עצרת לה' אלהיך". ואע"פ שנאמר: "עצרת תהיה לכם", כבר פירשו רז"ל (פסחים סח:): חציו לה' וחציו לכם. לפיכך צריכין לעסוק גם בתורה. (וכה"ח שם.)
- ח. **עניים** - כשהוא אוכל ושותה, חייב להאכיל גם לגר ליתום ולאמנה עם שאר העניים האומללים, שנאמר: "והלוי והגר והיתום" וגו'. אבל מי שנועל דלתי חצרו ואוכל ושותה הוא ואשתו ובניו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כרסו. ועל אלו נאמר: "זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם". וכתב על זה בזוהר הקדוש פרשת יתרו: "ותא חזי בכלהו שאר זמנין וחגיגין בעי בר נש לחדי ולמחדי למסכני. ואי הוא חדי בלחודוי ולא יהיב למסכני עונשיה סגי, דהא בלחודוי חדי ולא יהיב חדו לאחרא - עליה כתיב: 'זריתי פרש על פניכם, פרש חגיכם'". (תרגום - בא וראה שבכל המועדים והחגים צריך אדם לשמוח ולשמח את המסכנים. ואם הוא שמח לבדו, ולא נתן למסכנים - עונשו גדול, כיון ששמח לבדו ולא נתן שמחה לאחרים - עיין רמב"ם, הלכות יום טוב ו יח. כה"ח תקכט ס"ק מב.)
- ט. **לא הוללות** - כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל, לא ימשוך ביין ובשחוק ובקלות ראש ויאמר כל מה שיוסיף בזה ירבה במצות שמחה, כי השכרות והשחוק וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות, ולא נצטוינו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, שנאמר: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל". הא למדת שהעבודה היא בשמחה, ואי אפשר לעבוד את ה' לא מתוך קלות ראש ולא מתוך שכרות. (רמב"ם שם. שו"ע שם סע' ג.)
- י. **"מדת החסידים אשר ה' לנגדם תמיד ובכל דרכיהם ידעוהו, בעת שמחתם אז יותר ויותר מברכין ומשבחין להקב"ה אשר שימחם. ויאמר האדם בלבו בעת שמחתו והנאתו: ואם כך היא שמחת העולם הזה אשר היא הבל כי יש אחריה תוגה וצער, אם כן מה תהא שמחת העולם הבא התמידית שאין אחריה תוגה. ויתפלל להקב"ה שיטה לבו לעבדו ולעשות רצונו בלב שלם, ושישמחנו בשמחת העולם ויזכנו לחיי העה"ב לאור באור פני מלך חיים".** (טור שם.)



יא. חייב כל אדם להשגיח על בני ביתו שלא יטיילו במקום שיבואו ח"ו ליד קלות ראש בהתערבם עם קלי הדעת, רק יהיו קדושים כי קדוש היום. וש"ע שם סע' ד.

יב. **קריאת תהלים** - יזהר לדלג לשון מחילה וסליחה על עוונות ופשעים האמור בבקשות שאומרים - קודם ואחר אמירת תהלים, כי יום טוב הוא. (בא"ח במדבר ו).

סעודות יום טוב

יג. יזהר לעשות סעודת יום טוב בפת בלילה וביום. (כיוון שיש ספק אם יש חיוב פת בסעודת יום טוב והרי זה ספק דאורייתא, ולחומרא). אמנם אין חובה לסעוד סעודה שלישית ביום טוב. (ש"ע תקסט סע' א וברמ"א שם, מג"א שם ס"ק ב, ברכ"י אות ב ועיין כה"ח ס"ק ז).

יד. לכתחילה לא יעשה את סעודות החיוב של יום טוב בעוגות בשיעור של "המוציא" ולא יסתפק בשתיית רביעית יין חוץ מהקידוש, אלא יאכל פת ממש. ויבצע על שתי ככרות כמו שבת.

טו. בתחילת סעודות החיוב של שבת ויום טוב יזהר לאכול כזית פת בזמן של לא יותר מארבע דקות. ולחם זה אפשר להטעימו בסלט וכד'. (יש אומרים שהזמן הוא שתי דקות. גם ביום חול יש להקפיד לאכול כזית בארבע דקות ודרך כלל עושים כן בלי משים, אמנם בשבת ויו"ט צריך להיות בתחילת הסעודה וביום חול אין צורך להקפיד שיהא בתחילת הסעודה).

טז. **שכח יעלה ויבוא** - מי ששכח לומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון בליל א' של פסח או של סוכות, ונזכר קודם שפתח ב"ברוך" של ברכה רביעית, יאמר: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים". ואם חל יום טוב זה בשבת ושכח לומר "רצה" ו"יעלה ויבוא" אומר: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים". ואחר כך ימשיך בברכה רביעית. (ש"ע סי' קפח).



יז. בשאר ימים טובים שאינם גם שבת לפי השו"ע יברך ברכה זו בלי שם ומלכות. ולפי הרמ"א בכל מקרה יברך עם שם ומלכות. (כה"ח ס"ק כד).

יח. אם פתח ב"ברוך" של ברכה רביעית אינו יכול להמשיך "אשר נתן" וכו' שכבר הסיח דעתו מברכות דאורייתא של ברכת המזון. (ולדעת ה"חיי אדם" כל עוד לא התחיל בגוף הברכה ממשיך ומברך את הנוסח דלעיל ואחר כך יברך ברכה רביעית, ואין אנו נוהגים כדעתו). ולכן אם שכח "רצה" בשבת או "יעלה ויבוא" בשתי הסעודות שחייב בהם ביום טוב, ליל יום טוב ראשון של סוכות ושל פסח – חוזר לתחילת ברכת המזון. בשאר סעודות ביום טוב או בראש חודש – ממשיך ומסיים ברכת המזון כדרכו ומזכיר את הבקשות של יעלה ויבוא ב"הרחמן". ולדעת הרמ"א בכל סעודות יום טוב אם התחיל "ברוך" של "הטוב והמטיב" – חוזר לראש. (עיין ב"י קפח ובשו"ע ס"ק ז, בא"ח ש"ר חקת כ, כא, כה"ח קפח ס"ק כה, מאמ"ר יב, שו"ע ר"ז ט, עיין משנ"ב ס"ק כג ובביאור הלכה).

יום טוב שני

יט. תקנת חכמים היא שיהיו עושים בחו"ל שני ימים טובים גם בזמן הזה כמנהג אבותיהם בידיהם, ואפילו ביום טוב של שבועות שתלוי בספירה תקנו כן שלא יתחלף להם בין יום טוב ליום טוב. (רמב"ם הלכות קידוש החודש פרק ג הלכה יב ופרק ה הלכה ה, ו).



מלאכה ביום טוב

- א.** אמרו חז"ל: לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא כדי שיהיה האדם פנוי מעסקיו לעסוק בתורה. (ירושלמי, שבת פרק טו ה"ג). ואמרו חז"ל: חציו לה' וחציו לכם. ולכן צריך האדם להרבות לעסוק בתורה בימים טובים, ורצוי להרבות ביום וגם בלילה. (עייין שו"ע תקכט סעי' א).
- ב.** כל מלאכה האסורה בשבת אסורה ביום טוב, חוץ ממלאכת אוכל נפש. ואף על גב דהותרה מלאכת אוכל נפש מן התורה, מכל מקום אסרו חז"ל קצירה, דישה, עימור, טחינה, הרקדה, סחיטת פירות, תלישה מן המחובר, צידה וכל כיוצא בזה, מפני שדברים אלו דרכן לעשותם הרבה ביחד וחיישינן שמא יעשה לצורך חול. וכל דבר שאסור לעשותו מהתורה או מדרבנן, אסור לעשות גם על ידי שינוי, ואסור גם לומר לגוי לעשותו. (בא"ח במדבר ח).
- ג.** הלכות אלו של יום טוב שייכות בנשים כמו באנשים.

הכנת אוכל

- ד. טחינה** - אסור לטחון או לרסק ביום טוב על ידי מטחנת יד או פומפיה (וכ"ש במטחנת חשמל), אפילו בשינוי ואפילו יפוג טעם המאכל אם יעשהו בערב יום טוב, אבל לטחון במכתשת בשינוי או לרסק בשינוי על ידי מזלג מותר. (עייין שו"ע תקד סעי' א. כה"ח שם ס"ק יד).
- ה.** מותר לרסק או לפורר מצות ביד כי אין טוחן אחר טוחן. (שו"ע תקד סעי' ג בהגה. כה"ח שם ס"ק לה).
- ו.** לא נוהגים להשתמש בשום קצוץ דק דק ביום טוב כיון שיש בקציצתו מעין טחינה, ומלבד זאת אין להשתמש תמיד בשום, או בבצל, קצוץ או מקולף מבעוד יום מכיון ששורה עליו רוח רעה כאשר עבר עליהם לילה שלם. (נדה יז א. אם קלפום בערב יום טוב, אפשר לאכלם בסעודת ליל יום טוב). ויש נוהגים לבשלו או לטגנו או להוסיף לו פרורי לחם ואפשר לסמוך על כך בשעת הדחק.
- ז. קילוף** - הקולף תפוחי אדמה וכד' צריך לקולפם סמוך לבישול ולאכילה, ובכל מקרה אין לקולף בקולפן אלא יקלוף בשינוי, בסכין וכד'.



ח. הרוצה לקלוף תפוחי אדמה על מנת לבשלם ביום טוב לצורך שבת שלמחרתו, אף על פי שאין האכילה בסמוך לבישול, אם עשה עירוב תבשילים מותר, כאילו הוא לאלתר.

ט. **הקפאת מים** - מותר להקפיא מים ביום טוב לצורך יום טוב. (כמו בשבת).

י. **ברייה** - מותר לברור אורז או קטניות ביום טוב, וכשבורר ביום טוב, לא יברור כדרך שהוא בורר ביום חול במגש וכד'. (שו"ע תקי סע' ב).

יא. **ניפוי** - אסור לנפות קמח וכד' ביום טוב, ואפילו על ידי שינוי. אבל אם ניפו מאתמול ונפל לתוכו לכלוך, מותר לנפות פעם נוספת בלא שינוי, ויש מחמירים ואומרים שמותר לנפות רק בשינוי. ושינוי זה יכול שיהיה על ידי שינפה אותו על שולחן ולא לתוך קערה. (שו"ע תקו סע' ב. בא"ח במדבר יח).

יב. אם ניפה קמח וכד' מערב יום טוב ורוצה כעת לנפותו שנית, מותר לנפות רק בשינוי. (שו"ע שם. בא"ח שם).

יג. **לישה** - לישת בצק ועריכתו מותרת. ובלבד שלא ימדוד את הקמח אלא יקח באומד הדעת. (שו"ע תקו סע' א. בא"ח במדבר יז).

יד. **הפרשת חלה** - אשה שלשה בצק ביום טוב יכולה להפריש ממנה חלה אבל לא לשורפה ביום טוב, אלא תשמור אותה למוצאי יום טוב ואז תשרפנה. וכן יכולה לעוטפה ולהניחה באשפה באופן שלא יהיה בזיון. ולא תניח את החלה מידה, אלא בעודה בידה תעטוף אותה בנייר ותניח אותה בתוך שקית ניילון ותזרוק לאשפה.

טו. אשה שהניחה את החלה מידה אינה יכולה אחר כך לטלטל אותה מפני שהיא מוקצה שהרי אינה ראויה לאכילה ביו"ט אפילו לכהן.

טז. אשה הנמצאת בארץ ישראל, שלשה בצק בערב יום טוב ושכחה להפריש ממנה חלה, אינה יכולה לאכול ממנה על סמך מה שתפריש במוצאי יום טוב (שחיוב חלה בארץ ישראל יותר חמור משהחוב בחו"ל), אבל יכולה ללוש ביום טוב עיסה נוספת, ולחבר אותה עם העיסה שנילושה בערב יום טוב, ותפריש משניהם יחד חלה אחת. ועצה זו טובה רק אם היא צריכה את כל הבצק.

(שו"ע יו"ד שכג. עיין כה"ח תקו ס"ק כט).



יז. אפייה - אפיית הבצק בתנור חשמלי מותרת, אך הדלקת התנור אסורה מדין הבערה, ולכן אפשר לאפות בתנור כזה רק אם התנור מופעל על ידי שעון שבת שכיוונו מערב יום טוב.

יח. כשרוצים לבשל בתנור של עצים או גחלים וכד' יש להקפיד שלא לבקע עצים שלא לצורך. ואם העצים ראויים להסקה כמות שהם - אין לטרוח ולבקעם. ואם אינם ראויים להסקה - מותר לבקעם בסכין. (שו"ע תקא סע' ב. בא"ח במדבר יד).

יט. אם יש אבנים או עצים מונחים מערב יום טוב, מותר להניח קדרה על גביהן. (עיין שו"ע תקב סע' א). אמנם אסור לערוך אבנים או עצים כאהל על מנת להניח עליהם את הסירים שנראה כמו בונה.

כ. מה מותר לבשל ביו"ט? - יש אומרים שביום טוב אין להכין אוכל שאפשר להכינו בערב יום טוב, ויש אומרים שמותר ונהגו להחמיר בזה. ובמקרה שטעם האוכל יפגם אם יכינו אותו ביום קודם - מותר. מכל מקום ישתדל לבשל מערב יום טוב כדי לא לאבד את זמנו בחג בבישולים וכד' אלא ינצלו את החג לעונג יום טוב וללימוד תורה. (עיין רמב"ם יו"ט פ"א, הל' ב, ד, ה, לעומת תוס' שבת דף צה ד"ה: "הרוצה". עיין כה"ח תצה ס"ק ז).

כא. חידוד סכין - מכשירי אוכל נפש מותרים ביום טוב רק אם אי אפשר לעשותם בערב יום טוב. ולכן אין מחדדים סכין ביום טוב אבל מותר להכשיר ע"י הגעלה כלי שנצרך לבישול ביום טוב. (עיין ס' תקט סע' ה ולחונים עליו).

כב. שחיטה ומליחה - יש מקומות שנהגו לשחוט בהמה ביום טוב גם בלי צורך גדול (עיין נהר מצרים), ויש מקומות שלא היו שוחטים כלל. (וכרם חמד). ובכל מקום נהגו להקל בעופות לשוחטן ביום טוב, רק זיהר למרוט את הנוצות שבצוואר קודם יום טוב, וזיהר להכין עפר לכסות את הדם מערב יום טוב. (עיין שו"ע תצח סע' יג, יד).

כג. לא ישחט תרנגולים ועופות ביום טוב אלא אותם שהם מוכנים לשחיטה, ולא אלה שעומדים לגדל ביצים. (עיין שו"ע תצז סע' ו. כה"ח שם ס"ק לב).

כד. מותר למלוח רק את הבשר שהוא צריך ביום טוב. אמנם אם יש לו הרבה בשר וחושש שאם לא ימלחנו יתקלקל הבשר עד אחרי יום טוב, יכול למלוח הרבה ביחד באופן שאינו מולחם בפני עצמם, אלא ביחד עם הבשר שהוא צריך ביום טוב. אבל אין למלוח אחד אחד. (שו"ע תק סע' ה. כה"ח שם ס"ק מה, מז).



הכנת אוכל ליום אחר

כה. אסור לאפות ולבשל ביום טוב לצורך יום חול, וכן אסור לבשל ביום טוב ראשון לצורך יום טוב שני, אפילו ביו"ט של ראש השנה. אבל מותר לבשל ביום ראשון הרבה, שיאכל בו ביום וישיר ליום שני, אך יזהר שלא יאמר בפירוש שהוא מבשל הרבה לצורך הלילה מפני זילותא של יום טוב. ואחר שאכל את הארוחה האחרונה ביום טוב ראשון, לא יוכל לבשל "כאילו" לצורך היום הראשון על ידי שיאכל ממנו מעט, כיון שניכר הדבר שהוא מבשל ביום הראשון לצורך היום השני. (בא"ח במדבר טז).

כו. מותר להכין אוכל מיום טוב לשבת רק אם עשו בערב יום טוב "עירוב תבשילין".

כז. אין לשטוף כלים ביום טוב לצורך יום המחרת, בין אם הוא יום חול ובין אם הוא יום טוב שני.

כח. מותר להקפיא שיירי אוכל של יום טוב אם אפשר שיצטרך להם לשבת. (בתנאי שיעשה עירוב תבשילין).

הבערה וכיבוי

כט. הבערה והעברה – אסור להדליק אש ביום טוב על ידי גפרור או מצית גז או חשמל. וכן אסור להדליק אור או כל מכשיר חשמלי אחר ביום טוב. אמנם מותר להעביר אש ממקום למקום לצורך בישול או חימום או הדלקה. ויזהר שלא לכבות את הקיסם שמעביר בו את האש. (בא"ח במדבר טו. שו"ת רב פעלים ב, או"ח סי' נח, נט).

ל. מותר להעביר אש בעזרת גפרור דווקא מאש קיימת, אבל אסור להדליק בגפרור על ידי חיכוך. כמו כן אסור להדליק גפרור על ידי קרובו למקור חום ככירת חשמל וכדומה, אולם מגחלת מותר. (שו"ת רב פעלים שם ועיין משנ"ב תקב ס"ק ב).

לא. מתוך שהותרו הוצאה והבערה לצורך, הותרו גם כן שלא לצורך. ולכן מותרת הוצאה והבערה שלא נעשית לצורך אכילה ובלבד שיהיה בזה צורך קצת, ולכן נוהגים להדליק נר יארציית ביום טוב, שהוא לצורך הנשמה. (כה"ח תקמח ס"ק ד, לב). ויש בו נחת רוח לנפטרים ולהבדיל גם לחיים.



לב. מותר לעשן סיגריה ביום טוב, אמנם יש להקפיד שלא להדליק אש בגפרור, ושלא לכבות את הגפרור או את הסיגריה. (עיין כה"ח תקיא ס"ק לה. שו"ת רב פעלים ב, או"ח סי' נח). ויש אוסרים לנער את הסיגריה להוריד את האפר. ויש אומרים שאין לעשן ביו"ט אלא למי שיש לו צורך מיוחד.

לג. כיבוי – אסור לכבות אש ביום טוב. ואפילו יש לאדם בבית תנור מעשן – אסור לכבותו. אמנם יכול להוציאו מחוץ לבית כדי שיוכל לשהות בבית בנחת. (בא"ח במדבר כה). אם לא יכול להוציא את התנור מחוץ לבית – אם אין לו בית אחר לדעת הרמ"א יכול לכבותו, ולדעת השו"ע לא יכול. (ועיי' לשו"ע תקיד סע' א).

לד. אסור לכבות נר או חשמל ביום טוב, אפילו לצורך הנאתו, כגון שרוצה לישון וכד'.

לה. שעון גז – מותר לכוון "שעון גז" על מנת שיכבה את הגז ביום טוב, ובלבד שעושה כן קודם שמדליק את הגז. (אחרונים). וצריך להקפיד להכניס את התקע לחשמל מערב יום טוב.

לו. גרם כיבוי – מותר לכבות אש של גז ביום טוב על ידי "גרמא" ובלבד שלא תהא בזה הערמה. כיצד? מניחים על הגז כלי מלא מים בכדי שירתחו ויגלשו המים ותכבה האש. דבר זה מותר רק כשצריך באמת את המים לצורך קפה וכד'. (אחרונים).

לז. הנמכת אש – לגבי הנמכת אש יש להבחין בשלוש סוגי אש: א. חשמלי – תמיד אסור מדין בונה וסותר. ב. פתילה או עצים – לדעת הרמ"א מותר לצורך בישול האוכל, ויש חולקים. ג. גז – מותר להנמיך אש כירים של גז לצורך בישול שהאוכל לא ישרף. (אחרונים, כי אין בנז גזירת פחם).

לח. מותר לכסות אש בכלי או באפר אף על פי שיש חשש שהאש תכבה, ודווקא באופן שלא ודאי תכבה. (בא"ח במדבר כה).

לט. שעון שבת – ישנם שעונים מסוגים שונים, ואף שישנם סוגי שעונים ואופנים שבהם מותר לקצר או להאריך את פעולת השעון, מכיון שהרי זה "הררים התלויים בשערה" ובנקל עלול האדם לטעות ולבוא לידי איסורי דאורייתא, לא יגע אדם בשעונים אלו בשבת ויום טוב כלל. (ועיי' מנחת שלמה סי' יא, יג, חזו"א לח. ציץ אליעזר ח"א ב, ישכיל עבדי ח"ז סי' כג, אג"מ ח"ג סי' מא).



תיקון כלים

מ. יישור ידית - אסור לתקן כלים ביום טוב. ולכן, אסור ליישר שיפוד שנעקם, או ידית של משקפיים. ואסור להשחזיז סכין על אבן משחזות. אמנם מותר להחליק את הסכין על גבי חברתה וכד'. (שו"ע תקט סע' א, ב).

מא. הדבקת נרות - אסור להדביק נרות בפמוטים ביום טוב. ולכן אם חל יום טוב בערב שבת צריך להכין את הנרות ולהדביקם בפמוטים בערב יום טוב גם לשבת או להכין נייר אלומיניום חתוך ולהניחו בפמוט ושם יתקע את הנר ביום ששי לפני שבת. (עיין כה"ח תקיד ס"ק מא, מב. משנ"ב שם ס"ק יח).

מב. תפירת עופות - עופות שממלאים אותם בבשר ואורז, מותר לתפורם ביום טוב ובלבד שיחתוך את החוט במידתו ויתנהו במחט מערב יום טוב. ואם יש לו כמה עופות לתפורם ביום טוב, יכין כמה מחטים וישים בהם החוטים מערב יום טוב. (שו"ע תקט סע' ג). אך אם החוט ארוך ורוצה לתפור עוד עוף ממולא, יכול לשרוף את החוט ולא לחותכו. (עיין כה"ח שם ס"ק כה). ואם נזקק ביום טוב להשחיל, בשעת הדחק מותר ובלבד שינתק את החוט על ידי אש ואחר כך ישחיל. (כה"ח שם).

מג. הגעלה והטבלה - אסור להגעיל כלים ביום טוב. (שו"ע תקט סע' ה הגה). וכן אסור להטביל כלים ביום טוב. אמנם מותר ליקח כוס וכד' להביא בה מים מהמעין או הנהר וכך להטביל אותה בדרך אגב. ודבר זה מותר רק בכלי שרגילים להביא בו מים ובמקום שרגילים ליקח ממנו מים. ובזמננו, שאין רגילים לקחת מים מן המקוה - אין להטביל. (שו"ע שם סע' ז והגה ס' שג סע' ז ואחרונים.).

הוצאה מחוץ לעירוב

מד. אף על פי שאין איסור הוצאה ביום טוב, יש הבדל בין דברים המותרים לטלטל בתוך העירוב לדברים המותרים לטלטל מחוצה לו. בתוך העירוב מותר להוציא כל דבר שאינו מוקצה ואפילו שאין לאדם צורך באותו דבר באותה שעה.

אבל מחוץ לעירוב אסור להוציא דבר שאין לו צורך בו אותה שעה. ולכן אותם בני אדם שיוצאים ביום טוב אחרי תפילת הבוקר לטייל מחוץ לעירוב וחוזרים לביתם לפני חצות היום, לא יכולים להוציא בכיסם סידור של מנחה וערבית. וכן אסור להוציא בכיסו מפתח של מגירה או ארון



שבביתו או משרדו, כיון שיכול להניח את המפתח בבית או במשרד. ויש מתירים לקחת אורל וכד' בכיס או ביד, שמא יזדמן לו מאכל לאכול שם ויצטרך לסכין לקלוף אותו. ויש אוסרים אלא אם כן לוקח איתו פירות לאכילה. על כן טוב להזהר בזה, אך המיקל יש לו על מה לסמוך. ומותר לילך עם שעון יד או שעון כיס כיון שיש בו צורך בכל עת. ועיין בא"ח במדבר טו. ואם צריך סידור לברך ברכת המזון או ברכה אחרונה שלא זוכרה בעל פה – מותר.

מוקצה

מה. דעת השו"ע להחמיר במוקצה ביום טוב יותר משבת. ולפיכך מוקצה מחמת מיאוס או פירות שעומדים לסחורה וכד' – לדעת השו"ע אסורים בטלטול, ולדעת הרמ"א דין יום טוב כדין שבת לעניין מוקצה. (שו"ע תצה סע' ד). ואדם שקיבל מתנה ארוזה ובדעתו לשומרה לתתה מתנה לאדם אחר, הרי זה מוקצה הן בשבת והן ביו"ט.

מו. עצמות וקליפות שנקלפו או שנתפרקו ביום טוב הרי הם "נולד", ולמרות שבשבת מותר לטלטלם מכיון שהם ראויים למאכל בהמה, החמירו חכמים ביום טוב, גם לדעת הרמ"א, ואסרו לטלטלן כדי שלא יבואו לזלזל בקדושת יום טוב. אמנם בשבת שחל בו יום טוב מותר לטלטלן כיון שאין לחוש לזלזול. (בא"ח במדבר יא).

מז. האוכל גרעינים או אוכל אחר שיש בו עצמות וקליפות, יניח "אוכל" בקערה ויזרוק לתוכה את העצמות והקליפות, ואחר כך יכול לטלטל את הקערה שהיא בסיס לדבר המותר והאסור (ועיין שו"ע תצה סע' ד והחונים עליו), ובלבד שיניח בקערה מאכל אדם, כגון לחם וכדומה. ובזה חמור יו"ט משבת שבשבת גם מאכל בהמה מועיל. (אחרונים).

שקילה

מה. אסור לשקול ביום טוב אפילו בביתו כדי לדעת כמה יבשל, וכן אסור להניח מנה כנגד מנה שידוע לו משקלה. ואסור לקחת ביד אחת משקולת וביד השניה בשר כדי לשער. אך מותר לקחת את החתיכה לבדה בידו כדי לשער משקלה באומד הדעת. ואם הוא אומן שידוע לכוון – אסור לעשות כן כדי למכור. אבל אם עושה בביתו כדי לידע כמה יבשל – מותר. (שו"ע תק סע' ב. בא"ח במדבר יב).



מט. אסור למדוד או לשקול אוכל או להשקל במשקל ביום טוב, ולכן אין למדוד אוכל לתינוק בבקבוק וכד' אלא ימדדו לו בערך ולא במדויק. ושי"ע שם. בא"ח שם.

קנייה

נ. מותר לומר לגוי ביום טוב: "תן לי קילו עגבניות". ואף על פי שזוכר לו שם משקל, אינו מכוון לשם משקל, אלא שידע כמה הוא צריך. ומכל מקום טוב שלא יאמר לו: "שקול לי", אלא יאמר: "תן לי". (בא"ח במדבר יג).

רחצה ביום טוב

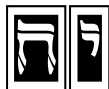
נא. מותר לחמם מים כדי לרחוץ פניו ידיו ורגליו, ואם המים הוחמו מערב יום טוב לדעת השו"ע יכול לרחוץ בהם אפילו כל גופו, אבל לא ירחץ גופו במים חמים במרחץ, אפילו שבביתו. ולפיכך אסור לרחוץ באמבטיה, אבל במקלחת – מותר. (שו"ע תקיא סע' ב, ג). ולדעת הרמ"א אם רוחץ כל גופו – אפילו במקלחת אסור.

נב. אשה שצריכה לספור שבעה נקיים יכולה לרחוץ את החלק התחתון שבגופה במים שהוחמו ביום טוב, ואם יש צורך – יכולה לרחוץ כל גופה במים שהוחמו מערב יום טוב, ובלבד שתזהר שלא תבוא לידי סחיטת המים מהמגבת או משערה. (עיין כה"ח שם ס"ק יד).

נג. מותר לאשה לטבול בליל יום טוב, ובלבד שתזהר שלא תבוא לידי סחיטת מים מהמגבת או מהשער. (ועיין לשו"ע שכו סע' ח ולחונים עליו).

בישול לצורך נוכרי

נד. אסור לבשל לצורך נוכרי, ואם יש לו פועל נוכרי העובד בביתו, או אם בא הגוי לבקר בבית הישראל ביום טוב יכול היהודי להכין לו קפה ביחד עם כל בני הבית, שישתו מאותם מים חמים. (בא"ח במדבר כב).



מוצאי יום טוב ואסרו חג

מוצאי יום טוב

- א.** במוצאי יום טוב שהוא יום חול אומרים בתפילה "אתה חוננתנו", ומבדילים על הכוס, אבל לא על נר ובשמים ומברכים רק "בורא פרי הגפן" ו"המבדיל" וכו'. במוצאי יום טוב ושבת מבדילים כרגיל על נר ובשמים. (שו"ע תצא סע' א).
- ב.** אם לא אמר "אתה חוננתנו" בתפילה, אסור לו לעשות מלאכה האסורה ביו"ט, אפילו אם יצאו כבר הכוכבים, עד שיאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לחול". ואסור לאכול או לשתות עד שיעשה הבדלה על הכוס. וכן הדין באשה שאינה מתפללת ערבית. (משנ"ב תצא ס"ק א).
- ג.** אם חל יום טוב ביום שישי - מתפללים במוצאי יום שישי כמו בכל ערב שבת, דהיינו קבלת שבת בלי "במה מדליקין", ותפילת שבת ללא כל שינוי וללא כל תוספת. אמנם יש מנהגים שונים לענין קבלת שבת.
- ד.** בחו"ל מתפללים במוצאי יום טוב ראשון תפילה של יום טוב.
- ה.** במוצאי יו"ט של שבועות אם עברו שבעה ימים מעת לעת מזמן המולד מברכים ברכת הלבנה. (אשכנזים מברכים ברכת הלבנה אם עברו שלשה ימים מעת לעת מזמן המולד).

אסרו חג

- 1.** נוהגין להרבות קצת באכילה ושתייה ביום שלאחר החג בכל שלושת הרגלים, והוא אסרו חג. ונוהגין שאין מתעניין בו אפילו חתן וכלה ביום חופתן ולא יארציט. ובתענית חלום יש מקילים, ויש חשיבות מיוחדת לאסרו חג של שבועות. (ועיין שו"ע תכט סע' ב. תצד סע' ג. כה"ח תצד ס"ק מז ומשנ"ב ס"ק ז).
- 2.** יש מקומות שנהגו הנשים לא לעשות מלאכה ביום אסרו חג, ובאותם מקומות אין לעשות מלאכה כמו כל דבר מותר שנהגו בו איסור. (ושם ושם ס"ק מט).

חול המועד



כלו

א. צריך אדם לכבד את המועד במאכל מיוחד ובבגדים מיוחדים ולא ינהג בו כבכל יום רגיל. ועל כגון זה אמרו רבותינו ז"ל: "והמבזה את המועדות וכו' אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא". (משנה, אבות ג, יא. סנהדרין צט א).

ב. כתוב בתורה: "ושמחת בחגך" (דברים טז, יד), וצריך האדם לשמח גם את בני ביתו, כל אחד לפי עניינו. יש מי ששמח באוכל טוב, יש מי ששמח בבגדים יפים, ויש מי ששמח בטיולים וכד'. ומכיון שבקל יכול אדם לעבור מהשמחה אל הוללות ואיסורי תורה, יבחר האדם בחכמה את המקום ואת החברים שאיתם הוא הולך לשמוח, ולא יעמיד את עצמו או את בני ביתו בניסיון, ועל זה נאמר: "החכם עיניו בראשו".

ג. יש מצוה מיוחדת ללמוד תורה בחול המועד. (עיין ירושלמי, מועד קטן פ"ב ה"ג. כלבו סי' סא).

ד. אין נושאים נשים בחוה"מ, משום דאין מערבין שמחה בשמחה. אבל מותר לאדם להחזיר גרושתו בחוה"מ. (שו"ע תקמו סע' א, ב).

ה. מותר לחתום על הסכם שידוכים ולשמוח על כך ואף לעשות לשם כך ריקודים ומחולות, אך אסור לעשות סעודת שידוכים בבית המשודכת בזמן השידוכין, כי אין מערבין שמחה בשמחה. אמנם מותר לעשות סעודה אחרי השידוכים או במקום אחר. (שו"ע שם תקמא סע' א ועיין כה"ח ס"ק ד, ה).

ו. מותר לעשות משתה לברית מילה ולפדיון הבן אפילו שלא בזמנם, וכן מותר לעשות סעודה לחינוך הבית בחול המועד. (שו"ע תקמו סע' ד ונו"כ).

מלאכה במועד

ז. צריכין ליהזר מאוד שלא לעשות בחול המועד מלאכה האסורה, כי יש אומרים שאיסור מלאכה במועד הוא מדאורייתא. (כה"ח תקל ס"ק א. משנ"ב ס"ק



- א. ורז"ל אמרו, שהמחלל את חול המועד כאילו עובד ע"ז. (פסחים ק"ח א).
אמנם לא כל המלאכות אסורות בחול המועד, ואלו המלאכות המותרות:
א. מלאכה פשוטה שאינה דורשת מקצועיות, כגון: נסיעה, הדלקת חשמל וכד'.
ב. מלאכה הנעשית בשינוי מהרגיל.
ג. מלאכה לצורך אוכל נפש.
ד. מלאכה לצורך המועד.
ה. מלאכת "דבר האבד", שאם לא תעשה המלאכה יגרם נזק.
כל המלאכות המותרות יכול אדם לעשותם בעצמו או שחבר יעשה לו
אותם ללא תשלום. ואם לא מצא, מותר לשכור פועל שאין לו מה לאכול.
ואם לא מצא פועל שכזה, ישכור פועל אפילו שיש לו מה לאכול. (ש"ע
תקמב ס"א, ב. משנ"ב ס"ק ב וכה"ח ס"ק ג. ועיין משנ"ב תקל ס"ק א).
- ח. מותר לעשות כל מלאכה על ידי פועל שאין לו מה לאכול, ועדיף שתהיה
בצנעה. (ש"ע תקמב ס"ע' ב. כה"ח שם ס"ק ז).
- ט. מותר לעשות כל מלאכה ב"דבר האבד" שמפסיד מהקרן. אמנם אם
מפסיד רק מהריוח אסור לעשות מלאכה. ומותר לצורך כך גם לשכור פועל
אפילו שיש לו מה לאכול. אמנם עדיף לשכור פועל יהודי שאין לו מה
לאכול, ועדיף לעשות בצנעה. (ש"ע תקלז ס"ע' א, תקלח ס"ע' ב).
- י. מותר לעשות מלאכה לצורך המועד בצנעה, אלא אם כן ניכר שהיא לצורך
המועד. מלאכה זו מותר לעשות אפילו אם כיוון מלאכתו למועד. (ש"ע תקלג
ס"ע' א, ה. תקמב ס"ע' ב. כה"ח תקלג ס"ק כח).
- יא. מותר לשכור פועלים ואפילו ישראלים שיעשו מלאכתו לאחר המועד. (ש"ע
תקמג ס"ע' ג. כה"ח ס"ק יב).
- יב. אפילו מלאכות המותרות - אסור לעשותן בשביל גוי.
- יג. כל דבר שאסור לעשותו, אסור גם לומר לנכרי לעשותו, ולכן אסור לנכרי
לבנות בית של יהודי או לסייד את דירתו וכד'. אמנם אם הנכרי קיבל
עבודה לפני המועד, והעבודה מתבצעת בבית הנכרי או בבית המלאכה של
הנכרי - אין בכך איסור. (ש"ע תקמג ס"ע' א).
- יד. כל דבר שהוא לצורך רפואה, מותר לעשות בין לאדם בין לבהמה. (ש"ע תקלב
ס"ע' ב).



טו. דייגים חובבים יכולים לדוג בחול המועד. ודייגים שמלאכתם בכך צריכים מעיקר הדין לעשות כן בצנעה. (שו"ע תקלג סע' ד, ה). ואם ניכר שהם צדים דגים לצורך החג, מותר גם בפרהסייה. (עיין כה"ח שם ס"ק כט, לד).

טז. אסור לבשל או לשטוף כלים שלא לצורך המועד. וע"כ אסור לבשל בחול המועד לצורך המימונה אע"פ שמבשלים בכלים כשרים לפסח. וכן אין לשטוף כלים בערב יו"ט אחרון אם אין לו צורך בהם ביו"ט וכוונתו לשומרם לאחר החג.

תפורת, איפור וכד'

יז. מצוה על האדם להסתפר לפני החג, ואם רגיל להתגלח – יעשה כן לפני החג. ואסור להסתפר ולהתגלח בחול המועד אפילו אם הסתפר או התגלח בערב יום טוב. (שו"ע תקלא סע' א, ב).

יח. אע"פ שיש מתירים לאדם שדרכו להתגלח בכל יום, להתגלח בחול המועד, אין הדין כן ובמיוחד חמור הדין באנשי ציבור כיון שהציבור לומדים מהם.

יט. היוצא מבית האסורים יגלח בצנעה. ואפילו יצא בערב יום טוב אלא שלא היה לו פנאי לגלח אז – יגלח בחול המועד. (שו"ע תקלא סע' ד, ה).

כ. מותר לנשים להסתרק, להתאפר ולעשות כל צורכי היופי בחול המועד. ומותר לה לגזור ולהעביר שער מכל מקום בגוף, אך אסור לה לגזור את שער ראשה. (שו"ע תקמו סע' ה ונ"כ).

כא. לדעת השו"ע מותר לקצוץ צפנניים בחול המועד, בין של יד ובין של רגל, ואפילו על ידי מספריים, לדעת הרמ"א – אסור. ולצורך טבילת מצוה לדברי כולם – מותר. (שו"ע תקלב סע' א).

כב. מותר לגזור את שערות השפם בחול המועד. (שו"ע תקלא סע' ח).

תיקון, כיבוס וגיהוץ בגדים

כג. אסור לכבס שום דבר אפילו לצורך המועד. ואם לא היתה לו אפשרות בשום אופן לכבסו קודם יום טוב – מותר. ולכן מותר לכבס בגדי ילדים שמתלכלכים תדיר כשאין להם בגדים אחרים. (שו"ע תקלד סע' א).



כד. אם אין לו מה ללבוש - מותר לכבס וליבש את בגדיו בצנעה, וכן מי שרגיל להחליף מגבות בכל יום - מותר בצנעה. (ש"ע והגה שם).

כה. מותר לגהץ בגדים לצורך המועד. (רמ"א תקמא סע' ג.) וכן בגד שנקרע וצריך אותו למועד - מותר לתקנו תיקון פשוט כדי שיוכלו ללבוש אותו. אך לא יתקנו אותו תיקון אומנותי. (ש"ע תקמא סע' ה.)

עבודות גינה

כו. אסור לעשות בחול המועד עבודות בגינה שאינן הכרחיות, כגון: זריעה, נטיעה, זיבול, ניכוש, גיזום וכד'. אמנם מותר להשקות בחול המועד כשההשקיה הכרחית. ועדיף להשקות על ידי טפטפות וכד' שאין בכך טירחה ואין זה ניכר. (עיי' ש"ע תקלז סע' א-ד.)

כז. אסור לרסס שדה מפני מזיקים, אלא ירסס לפני המועד או אחריו. ואם המתנת הימים תביא הפסד - מותר. (עיי' ש"ע תקלז סע' א, יב-ג.)

כח. קטיף של פירות או ירקות מותר רק לצורך החג. ואין צריך לקטוף בצמצום, אלא קוטף לצורכו. ואם יותיר - יותיר. (עיי' ש"ע תקלג סע' ג.)

כט. מי שפירותיו הבשילו, ואם לא יקטוף אותם, יש חשש שיבואו אחרים ויגנבו את הפירות, או שיש חשש שהפירות ירקיבו - מותר לקוטפם בחול המועד. ומותר לארוז אותם כדי להכניסם לקירור או למרוח עליהם חומר משמר בכדי שלא יתקלקלו. ובלבד שלא יניח בכוונה מלאכתו לחול המועד. (עיי' ש"ע תקלג סע' ג. תקלז סע' טז.)

ל. מותר ללקט עצים להסקה או לבישול שצריך להם בחול המועד. (ש"ע תקלז סע' י.)

העברת דירה

לא. אסור לעבור דירה אפילו מדירה כעורה לדירה נאה. אבל מותר להעביר דירה מבית לבית בבנין אחד אפילו בשתי כניסות נפרדות, ואפילו בשני בנינים הנמצאים בחצר אחת - מותר. (ש"ע תקלה סע' א.) ויש אוסרים בכל הנ"ל, וטוב להחמיר. (כה"ח שם ס"ק י.)

לב. אדם הצריך לפנות דירתו, ואם לא יפנה ישלם קנסות וכד' יכול לפנות דירתו אפילו מעיר לעיר. (רמ"א תקלה סע' א.)



לג. לדעת השו"ע אסור לעבור דירה, אפילו מדירה שאינה שלו לדירה שלו, משום שיש בזה טרחה גדולה, ויש מתירין. (כה"ח תקלה ס"ק יא).

קנייה ומכירה

לד. אסור למכור בחנות בחול המועד, כי אין בזה "דבר האבד" אלא "מניעת ריוח", ומניעת ריוח אינה מותרת בחול המועד. ואם נזדמנה לו מכירה חד פעמית עם ריוח טוב, יכול לעשותה בצינעה, ויוציא לכבוד יום טוב יותר ממה שהיה בדעתו להוציא. (שו"ע תקלט ס' א).

לה. אם יש לו סחורה שיש לחוש שאם לא ימכרנה בחול המועד יפסיד מן הקרן, מותר למכרה, משום שזה "דבר האבד". אבל אם אין לחוש שיפסיד אלא שלא ירויח אסור למכרה. (שו"ע תקלט ס' ד).

לו. בחישוב הפסד וריוח יש לחשב את הוצאת הקנייה וכל ההוצאות הישירות, כגון: הובלה וכד'.

לז. אסור לערוך קניות של רהיטים או בגדים או כלי בית וכד' במועד אלא רק מה שצריכים למועד עצמו.

לח. אם יש "תערוכה" או "יריד" שנערך אחת לתקופה, ובאותה עת מתאספים הרבה קונים, מותר למכור או לקנות, כיון שהוא דבר שאינו תדיר, נחשבת "מניעת ריוח" כ"דבר האבד". אבל ביום השוק שמתקיים בכל שבוע, אסור למכור ולקנות אלא דברים שצריכים לחול המועד. (שו"ע תקלט ס' ה).

לט. מותר לקנות דבר שנמכר ב"מבצע" ובזול שלא יהיה אחרי החג כמוהו. (שו"ע תקלט ס' ה).

מ. מותר לקנות ולמכור צרכי מכולת ודברים הנצרכים למועד, כגון: לחם ומזון, פירות ותבלין, ומותר למוכרם אפילו בפרהסיא. אמנם גם באלה לא יקנה אדם למלאות את ביתו, אלא לצורך החג. (שו"ע תקלט ס' י, יא).

מא. מותר לקנות מכונית וכד' אם יש חשש שאחרי החג לא ימצא כמוה בטיב או במחיר. (שו"ע תקלט ס' ה).



מב. מותר לאדם לפרוט באופן חד פעמי כסף גדול לכסף קטן או להחליף דולרים לשקלים וכד', ובלבד שלא יחשבו את הסכום על ידי כתב, וכן אם נעשה על ידי מחשב אסור. ואם עוסק בכך בקביעות עובר איסור. ועיי' תוספות מו"ק י ב ד"ה פרקמטיא והגהות הב"ח שם. שו"ע תקלט סע' יד.

מג. אל לו לאדם להפקיד כסף או שיקים בבנקים כיון שדבר זה נעשה בדרך כלל על ידי כתיבה של פקידים שהיא מלאכה האסורה במועד כנ"ל. ואם צריך הוא את הכסף להוצאות החג – מותר.

מד. אסור להעביר סחורה ממקום למקום אלא אם חושש מפני גנבים או מהפסד אחר. ובכל אלה כל מה שאפשר לעשות בצנעא, יעשה בצנעא ואם אי אפשר לעשות בצנעא, מותר לעשות אפילו בפרהסיא. (רמ"א תקלה סע' א).

כתיבה

מה. אסור לכתוב בחול המועד אלא אם כן לאחת משלוש סיבות: א. "דבר האבד". ב. צורכי רבים. ג. צורך המועד.

מו. חשבונות וכיוצא בזה שאם לא יכתבם ישכחם, מותר לכתבם משום דהוי "דבר האבד". וכן מה שהוא לצורך המועד, מותר לכתוב. אבל שאר דברים, אסור לכתוב. (שו"ע תקמה סע' ד).

מז. מותר למורה לכתוב מראה מקומות לשיעור, כיון שהוא צורך רבים. (שו"ע תקמה סע' ב).

מח. אדם שלומד או מכין שיעור ורוצה לכתוב לעצמו חידושים, ראשי פרקים או את מהלך השיעור, יכול לכתבם בחול המועד, כיון שאם לא יכתבם יכול לשכוח חלק מהדברים והוי "דבר האבד". (שו"ע תקמה סע' ט ועיי' בה"ח ס"ק עט).

מט. מכתב שכותב אדם לחברו, יכול לכותבו בלי שינוי, שזה כמו צרכי המועד. ויש נוהגין לכתוב בשינוי קצת. וטוב לעשות כן אם אין בכך הפרעה לכתיבה. וטוב לכתוב בכתב יד, לא במכונת כתיבה ולא באותיות מרובעות. (עיי' בה"ח תקמה ס"ק לו).

נ. אין להכניס כסף לבנק או להוציא ממנו כיון שזה מצריך כתיבה לפקיד יהודי או הפעלת מחשב, אלא אם כן אי אפשר בדרך אחרת או שחושש "דבר האבד". מותר למשוך ולהפקיד אם הפקיד גוי. (אחרונים).



- נא.** מותר להגיה ספר תורה של בית הכנסת אם אין ספר תורה אחר לקרות בו. (ש"ע תקמה סע' ב).
- נב.** אדם שאין לו מה לאכול ומתפרנס מהכתיבה יכול לכתוב ולהתפרנס. (ש"ע שם סע' ג).
- נג.** כל מה שמותר לכתוב - מותר גם בלי שינוי ואעפ"כ נוהגים לשנות, וכל מה שאסור לכתוב - אסור גם בשינוי. (ש"ע שם סע' ז).
- נד.** כתיבה במחשב תוך כדי משחקים - מותרת. הקלדה של מכתב במחשב הרי היא כמו כתיבה רגילה, מה שמותר לכתוב, מותר גם להקליד. (ועיין כה"ח תקמה ס"ק טל), ומה שאסור לכתוב - אסור גם להקליד. תיקון מאמר מודפס - אסור. (ועיין ש"ע תקמה סע' א). הנהלת חשבונות של העסק - אסורה, אלא אם כן יש חשש הפסד אם ידחה לאחרי המועד. גיבוי דיסקטים - מותר. הדפסה במדפסת מתוך מה ששמור במחשב - אסורה. (ועיין ש"ע שם סע' ז).

אבלות במועד

- נה.** אסור להספיד שלושים יום לפני הרגל את מי שנפטר לפני כן. אך מי שנפטר בערב החג, וגם מי שנפטר תוך שלושים יום לפני הרגל, מותר להספידם, גם בערב חג. (ש"ע תקמה סע' ג).
- נו.** בערב חג אחר חצות ובחול המועד, אין מספידין כי אם לחכם בפניו. (ש"ע יו"ד תא סע' א. כה"ח תקמו ס"ק יב).
- נז.** אין קורעין בחול המועד אלא על אב ואם. ויש קורעים על כל הקרובים ויש שאינם קורעים כלל. ובמקום שאין מנהג מבורר יש לקרוע רק על אב ואם במועד, ואחר המועד יש לקרוע על שאר קרובים. ובחול המועד מחליפים מיד את הבגד שקרעו ולובשים אותו אחר המועד. (ועיין ש"ע תקמו סע' ו. כה"ח שם ס"ק כז).
- נח.** אין עושים סעודת הבראה במועד בעדשים או בביצים אלא בקפה בלבד, ויש נוהגים בעוגה וקפה או משקה אחר. (ועיין כה"ח שם ס"ק לח).
- נט.** כשקוברים בחול המועד, אין תולשים עשבים ועפר מבית הקברות כמו שנוהגים לעשות בחול. (ש"ע תקמו סע' יב). ואין יושבים "שבעה" אלא לאחר



המועד. ואין נוהגים אבלות במועד אלא בדברים של צנעה בלבד. ואף על פי שלא יושב "שבעה" באים חבריו לנחמו. וסופרים "שלושים" מיום הקבורה. ובמקרה זה טוב לשאול שאלת חכם על מה צריך לעשות כיון שהדינים בזה רבים הם. (שו"ע תקמח סע' ד, ו).

ס. מי שמת לו מת בערב חג או מספר ימים לפני החג, ונהג אבלות לפני החג אפילו רגע אחד, כשבא החג אין הוא יושב יותר "שבעה". (שו"ע שם סע' ז).

ויש סוברים שיכול להתרחץ אחרי מנחה כשעתיים קודם החג. אם הנפטר הוא אביו או אימו יכול להסתפר רק אחרי שלושים יום כשיגערו בו חבריו. (שו"ע שם סע' יא-טז).

סא. מי שגמר לישב "שבעה" לפני החג, אפילו חל יום השביעי בערב חג, כשבא החג אין הוא נוהג יותר את דיני האבלות של ה"שלושים". ויכול להסתפר ולכבס בערב חג. (שו"ע שם סע' ח).

אמנם על אביו ואימו צריך לחכות עד שיעברו שלושים יום שלמים מהקבורה ויגערו בו חבריו ואין הרגל מבטל את ה"שלושים". (שו"ע שם סע' ט).

סב. אף על פי שהחג מבטל "שבעה" ו"שלושים". אין הוא משנה את תאריכי האזכרות כיון שהאזכרות נעשות כרגיל אף על פי שאין נוהגים אבלות. ולכן בליל השביעי לקבורה עושים את אזכרת ה"שבעה". ובליל השלושים לקבורה עושים את אזכרת ה"שלושים". (כה"ח שם ס"ק ד. משנ"ב שם ס"ק ג).

סג. אין עולים לקברים בחודש ניסן, אלא אם כן יום ה"שבעה" או ה"שלושים" חל בניסן, ואין עולים בחול המועד סוכות או פסח, אולם מותר לעלות לצינוני הצדיקים בחול המועד ובחודש ניסן. (עיי' בהלכות ראש השנה דיני הליכה לבית קברות).

שבת חול המועד

סד. בשבת חול המועד מתפללים שחרית כרגיל ומוסיפים "יעלה ויבוא" בתפילה והלל אחריה. וקוראים בתורה בשני ספרים. בראשון קורא "ראה אתה אומר אלי" (שמות לב) שמוזכרות בה מצוות שבת והחגים וחול המועד. ובספר השני קורא את קורבנות היום. ואין מזכירים בברכת ההפטרות את יום חג הפסח



או סוכות כיון שהפטרה זו באה בגלל שבת ולא בגלל חול המועד. (שו"ע תרסג סע' ג ונו"כ). ולדעת המשנה ברורה יש להזכיר של סוכות בברכות ההפטרה, אבל לא של פסח. (ס"א תרסג ס"ק ט).

סה. מתפללים מוסף של חול המועד ומזכירים בו את השבת וכמובן את החג, כיון שמוסף זה הוא משותף לשבת שאומרים בה כרגיל מוסף, ושייך גם לחול המועד שגם בו אומרים בכל יום מוסף. (שו"ע תרסג סע' ב).

סו. בסוכות בשבת - אסור לטלטל את ארבעת המינים משום "מוקצה". (עיין כה"ח תרנד ס"ק ח ואחרונים).

מוצאי שבת ויום טוב

סז. אומרים מזמור "ויהי נועם" שבו ברך משה את ישראל בסיום מלאכת המשכן והוא סימן ברכה לכל מלאכת השבוע שמותרת ממוצאי שבת. ואומרים "ויהי נועם" מעומד, ואומרים "ואתה קדוש" מיושב. ולפי הקבלה אומרים בכל מוצאי שבת "ויהי נועם" "ואתה קדוש" גם במוצאי שבת של חול המועד ולדעת הרמ"א אין אומרים. (עיין כה"ח רצה ס"ק ט, יא. בא"ח ש"ש ויצא ו).

סח. במוצאי יום טוב שהוא יום חול אומרים בתפילה "אתה חוננתנו", ומבדילים על הכוס, אבל לא על הנר ולא על הבשמים ומברכים רק "בורא פרי הגפן" ו"המבדיל" וכו'. במוצאי יום טוב ושבת מבדילים כרגיל על נר ובשמים. (עיין שו"ע תצא סע' א).

סט. מי שלא אמר "אתה חוננתנו" (איש או אשה), אסור במלאכה עד שיאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לחול", אפילו אם יצאו הכוכבים. ואפילו אמר "אתה חוננתנו" אסור לאכול עד שיבדיל על הכוס. (משנ"ב תצא ס"ק א).